1969 / SAUSIS - JANUARY / 1 (5)

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

akiračiai

VLIK

DAR VIENAS SEIMAS

Vos besibaigiant kalboms apie vieną „pasaulinį" seimą, praėjusio gruodžio pradžioj buvo susirinkęs ir kitas, ne mažiau „globalinis", — Vliko seimas.

RUTINA

Dr. Pranas Padalis, Lietuvių Fronto Bičiulių atstovas, šiame antrajame viešai pasisakė gerokai svyravęs, — važiuot jam iš Detroito į tą Vliko seimą, ar susilaikyti: iš dienotvarkės projekto gavęs įspūdį, kad šį kartą čia nieko svarbaus nebūsią...

Tikrai, dienotvarkė buvo tipiškas metiniame draugijos susirinkime atliktinų rutininių formalumų sąrašas. Nebuvo nei to, dažniausia dominančio, kartais net jaudinančio dalyko — rinkimų. Vargas laikraštininkams, turėjusiems vilties čia išpešti kokią naujieną. Žinoma, vargas tik tiems, kuriems nebeatrodo pirmojo puslapio didžiosios antraštės vertomis naujienomis toki dalykai, kaip atidarymas, invokacija, vis tų pačių „etatinių" kalbėtojų sakomi sveikinimai, prezidiumo ir komisijų sudarymai, pareiginiai pareigūnų pranešimai, apyskaitų-sąmatų ir kažkur skubomis surašytų nutarimų tvirtinimai bei visko užbaigimas himnu.

STAIGMENĖLĖS

O visdėlto ir čia iškilo du, palyginti, staigmeniški ir — bent mūsiškės visuomeninės veiklos kontekste — naujienų vardo verti dalykai:

1. Prelatas J. Balkūnas, Vliko darbą lėšomis aprūpinančio Tautos Fondo valdybos (ir Jungtinio Finansų Komiteto) pirmininkas tvirtai pareiškė pasitraukiąs iš tų, beveik 12 metų eitų pareigų. Pasitraukianti ir visa to fondo valdyba.

2. Užsimojęs priimti dar vieną *kietą* nutarimą dėl „bendravimų", Vliko seimas baigė tuo, kad atidavė tą užsimojimą pabandyti Vliko tarybai, kadangi seime nepavyko tuo klausimu nei susitart, nei ką nors nutart...

KARTĖLIS

Prel. Balkūno žodžiuose skambėjo priekaištinga nusivylimo gaida: visuomenė pasirodžiusi tartum nevertinanti Lietuvos laisvės idėjos, nes neparėmusi jos tiek, kiek derėję Lietuvos Laisvės Kovos Metais... Negerai buvę su LB apylinkių vadovais: Jungt. Fin. K-tas pasitikėjęs, kad 1968-tiems metams ekstra užsibrėžtosios 100,000 dolerių sumos didžiuma būsianti sutelkta per bendruomenės apylinkes, bet septyni komiteto bendraraščiai daugelyje apylinkių įklimpę gal kažkur sekretorių stalčiuose ir visuomenės nepasiekę... Ne rinkliavų tvarkytojų, o veiklos planuotojų pareiga buvusi aiškint, jei kas klausė, kam to pinigo reikia...

Seimas energingai įtikinėjo prelatą, kad, kas bebūtų buvęs kuo kaltas, tai tik ne jis, todėl primygtinai prašė jį pareigose pasilikti. Byla bus sprendžiama Vliko tarybоj.

GALVOSŪKIS

Prelato Balkūno prielaida, kad mūsų visuomenė gal jau nebelabai vertinanti Lietuvos laisvės idėją, stipriai ginčytina.

Suprantama, kad ne visi vienodai vertina net ir tokią idėją. Bet galima galvą guldyt, kad pasklidęs skeptiškumas liečia ne pačią idėją, o greičiau jai įgyvendinti vartojamąsias ar peršamąsias priemones.

Galvosūkis dėl priemonių vargina ir patį Vliką. Antai, pačių kertinių Vliko narių (krikščionių demokratų ir liaudininkų) pirmininkai seime tiesiog „kotavojo" Vliko valdybą, kodėl ji neišdėsčiusi *konkrečių priemonių* bent jos pačios paminėtiems artimiesiems Vliko uždaviniams vykdyti. Valdyba atvirai atsakė: *nesugalvojom*... Sugalvokit, esą, jūs, seimas: jūsų gi daugiau galvų, turi būti daugiau ir išminties... Nesugalvojo ir seimas.

KELMAS

Vieną „konkrečią priemonę" seimas visgi buvo labai karštai pasiryžęs sugalvot. Būtent, priimt naują, labai konkrečią rezoliuciją vis dar dėl to „bendravimo". Bet tai būta kelmo, kuriam išraut seime pristigo „fizinio pajėgumo". (Taip ir buvo pasakyta, kad seimas, matyt, šiuo metu fiziškai nepajėgs to klausimo išspręsti, nors toki dalykai, regis, ne tiek raumenimis, kiek smegenimis sprendžiami).

Svarstė iš vakaro, svarstė iš ryto. kol iš 39 „balsingų" atstovų posėdy liko tik 18, ir tie patys pasidalino pusiau — 9 : 9. Kaip dabar peikt visuomenę už „pasimetimą" tuo klausimu, kai pats Vlikas irgi „pasimetė"!

Seimas perdavė tą reikalą tarybai spręst, be termino. Vieni buvo nepatenkinti, kiti manė, kad tokį svarstymą baigt be nutarimo — pats išmintingiausias pasielgimas, kadangi šitokiais atvejais verta paklausyt senos romėnų patarlės: jei patylėsi, tai atrodysi, kad esi filosofas.

INTERVENCIJA

Mįslingiausias seimo nutarimas bus tas, kurs kalba apie Lietuvos Diplomatinę Tarnybą. Remdamasis tik puse lūpų pratartomis užuominomis ir paties Vliko pirmininko suredaguotu nutarimo projektu, seimas nutarė „įpareigoti Vliko valdybą dėti visas pastangas talkinti tų (Lietuvos diplomatinių) misijų veikimui ir *aktyviai pasipriešinti betkokioms pastangoms* jų egzistenciją ar veiklą trukdyti".

Iš tolo pastebima, kad nutarimo motyvai ir esencija glūdi tik paskutiniuose žodžiuose, nuo „aktyviai pasipriešinti". Klausimas, prieš *kieno* trukdomąsias pastangas įsipareigojama priešintis. Jei čia būtų turima galvoj Maskvos agentai ar kiti panašūs pašaliniai trukdytojai, tai Vliko įsipareigojimas priešintis jiems galioja gi, turbūt, jau 25 metai, ar ne? Naujo kovos fronto atidarymas kvepia užsimojimu (dar kartą?) griebtis intervencijos į vidujinius LDT institucijų ar personalo santykius bei susitvarkymus.

Ar tikrai protingai seimas padarė net viešu nutarimu sukurdamas „juridinį pagrindą" tokioms intervencijoms šioj srity? Intervencijos — iš viso nepopulliari politika šiais laikais. Negi Vlikas pasijuto sukaupęs savo pastogėj populiarumo perteklių?

Teisybė, diplomatinėj tarnyboj irgi žmonės. Per ilgą stagnacijos laiką jų trapioj administracinėj santvarkoj galėjo, gal ir ne kartą, atsirasti natūralių ar net nenatūralių ir apgailėtinų sutrikimų. Bet ar Vlikas tikrai kompetentingas pats sau išduot tokioms opoms operuot kvalifikuoto chirurgo diplomą? Vlikas, žinoma, gali „aktyviai priešintis" prieš visus nepageidaujamus reiškinius ar atsitikimus, bet kiek jo aktyvi intervencija šiuo atveju gali būti *efektyvi* ir kiek *išganinga*, kaip diplomatinei tarnybai, taip ir pačiam Vlikui, — visiškai kitas klausimas.

Jei visuomenė ir šią „konkrečią veiklos priemonę" sutiktų skeptiškai ar net neigiamai, tenepriekaištauja kas nors vėl, kad ir čia visuomenė pasirodanti kaip pačios Lietuvos laisvės idėjos nebevertinanti.

(v. r.)

turinyje

VYRIAUSIAS KOMITETAS
Vėliausios vyriausiojo veiksnio bėdos, paskutiniame seime.

IŠ CINIKO UŽRAŽŲ
Nauja kolumna apie dalykus, kuriuos redakcija pražiopsojo.

DRAUSMĖS SARGYBOJE
Kas atsitiko su tais tūkstančiais dolerių, kuriuos pelnė praėjusios Tautinių šokių šventės komitetas?

DAINUOJANTI KOMETA
Keletas pastabų apie Virgilijų Noreiką, Kiprą Petrauską, budreivas ir kitus.

LEMIANTIS VEIKSNYS
„Common sense" ir „nonsense" santykiuose su tauta.

TARP TVISTO IR VULGARAUS SOCIOLOGIZAVIMO
Dialogas apie naująjį romaną Lietuvoje, sąmonės srautą ir vertinimo kriterijus.

ANGELAS VIRŠ MIESTO
Susipažinimui satyrikė Vytautė Žilinskaitė ir jos kūryba.

APIE IMPOTENTUS IR KOLABORANTUS
Keletas kritiškų pastabų apie ALTos konferenciją, veiklą, finansus ir prasmę.

PASKAITOS BOBELĖMS
Veiksnių pirmininkai aiškina visai aiškius dalykus (bent Akiračių korespondentams).

NUOMONĖS
Keletas lietuviams neįprastų pažiūrų apie negrus, žydus, nacionalizmą ir patriotizmą.

TRIJŲ MINUČIŲ LAISVĖ
Sovietijos balsai prieš agresiją Čekoslovakijoje.

Kad ir nebebūdamas visai jaunas, jau nunokęs jaunuolis, prisipažinsiu jums, kad priešingai, kaip kad daugelis pasisako, šiek tiek ilgiau organizacijose padirbėjęs, aš nenuvargau nuo to darbo ir neturiu jokių nusiskundimų, jog tos pareigos būtų mane išsėmę ir davę apkartinę. Man buvo malonumas prisidėti prie šio bendro, nesrovinio ir nepartinio lietuviško tikslo, tai buvo nuolatinis įkvėpimas ir net protarpiais gaivus atsijauninimas. Kol nenukeliausiu į atostogas, iš kurių niekas nebegrįžta, aš ir ateity stengsiuosi tą darbą pagal išgales tęsti.

Todėl prašau nepriimti už bloga kadaise mano įsidėmėto didžiojo Lietuvos rašytojo ir veikėjo Vaižganto panašaus pasakymo: per visą gyvenimą dirbdamas ir siekdamas laimės kitiems lietuviams — pats laimingas tapau...

(PLB seime 1968 m.)

JUOZAS BACHUNAS - BAČIŪNAS
(1893 - 1969)

ciniko užrašai

Pradžioje ne pro šalį sau išsiaiškinti ir kitam „paaiškinti“ (nors tai ir nieko nepadės) ciniko definiciją:

„A blackguard whose faulty vision sees things as they are, not as they ought to be. Hence the custom among Scythians of plucking out a cynic's eyes to improve his vision“ (Ambrose Bierce, **The Devil's Dictionary**)

Šekspyras ir - - - Vydūnas?

Kaip ir dera cinikui, pradedu nuo piovimo šakos, ant kurios pats sėdžiu, — nuo **Akiračių**. Gerai, kad **Akiračiai** užsimojo pateikti būdingesnes sovietinės Lietuvos spaudos ištraukas, pristatyti ir komentuoti tenykštį gyvenimą kritiškiau, negu mūsuose įprasta. Tačiau gerų norų nepakanka.

Štai, kalbant apie Vydūno šimtmečio sukakties minėjimus Lietuvoje, **Akiračiuose** rašoma (nr. 1, psl. 8): „Lietuvoje literatūros kritikas Jonas Lankutis Vydūną kaip dramaturgą lygina su Krėve, Sruoga ir Mykolaičio - Putinu, o vokietis profesorius V. Falkenhanas apie Vydūną Vilniuj kartą pareiškė: ‚Tai buvo šekspyriškos dvasios žmogus'.“ Deja, čia kyšo trys nesąmonės ir viena kvailystė. Nesąmonė traktuoti Vydūną tame pačiame lygyje ne tik su Krėve ir Sruoga, bet net ir su Mykolaičiu-Putinu, kuris, nors ir menkesnis dramaturgas, negu romanistas, o tuo labiau poetas, vis tiek gerokai prašoka Vydūno „dramatiškas trilogijas“, „misterijas“, „aidijas“ ir kitokius „reginius“. O tiesiog kvailystė kalbėti apie Vydūną kaip apie „šekspyriškos dvasios žmogų“ (o, kad taip būtų. . .) Šitokia palaida šneka tik rodo, kad V. Falkenhanas nežino, ką kalba: jis nepažįsta Vydūno, o tuo labiau Šekspyro. Jeigu Vydūnas yra šekspyriškos dvasios, tai Šekspyras yra ne Šekspyras. Ką gi, netenka per daug stebėtis: V. Falkenhanas — ne literatas. P. J. Lankutis, atrodo, tiki ir džiaugiasi, — kaip mums dažnai pasitaiko, — bet kuo, ką tik kitatautis, ypač su titulais, veptelėjo teigiamai apie Lietuvą ir lietuvį.

Gal ir nenuostabu, kad J. Lankutis šitaip įsibėgėjo: imantriame „reabilitavimo“ procese savaime, dažnai tiesiog per jėgą, ieškoma teigiamybių (priešingu atveju būtų ne „reabilitavimas“, o „demaskavimas“). Tačiau nuostabu, kad **Akiračiai**, atrodo, apsvaigo įprastiniuose sukakčių smilkaluose ir prarado kritiškumą bei saiką. O dar įdomiau, kad, pasirodo, kartais taip karštai nudžiungame tenykščiais „reabilitavimais“, kad net nematome jų skylių ir duobių.

P.S. Keista ir reta situacija: „buržuazinis“ kritikas neigia „tarybinio humanisto“ teigiamas pažiūras apie „buržuazinį“ rašytoją. . .

A la recherche du temps perdu

Tarsi viduramžių teatrinė trupė praūžė „garsusis ketvertas“: P. Andriušis, B. Brazdžionis, A. Gustaitis ir S. Santvaras — su impresariju J. Kapočium priešaky.

Ką gi, žingeidu buvo vėl išvysti P. Andriušį — tikrąjį šių gastrolių atrakcioną — ir patirti, kad jis dar sveikas ir drūtas. Tačiau nejauku buvo klausytis jo skaitomos lyriškai trapios **Rojaus vartų** ištraukos, kuri, puiki knygoje, šiuo atveju, kermošiaus aplinkoje, prasmego kaip į bedugnę. (Žinoma, kam P. Andriušis vis dar tebėra tiktai Pulgis - juokdarys, tas galėjo kiknoti, klausydamasis abejotino lygio feljetono, kuris, tiesą sakant, šiam vakarui geriau ir tiko). B. Brazdžionis, tvirtai tebesilaikąs savo paties įsikalbėto ir adoratorių užantspauduoto pranašo vaidmens, griaudėjo tuščiai kaip ir prieš dvidešimt metų. A. Gustaitis, jau ir šiaip apkeliavęs beveik kiekvieną mūsų parapiją, galinėjosi su neišvengiama ir sunkia „overexposure“ našta, kuri dėl eilėraščių ribotos tematikos ir kartojimosi ne taip jau linksmai nuteikė ir klausytoją. Tad taip jau viskas susiklostė, kad šį kartą programos humoristu, jam pačiam nejaučiant ir jo paties nelaimei, tapo S. Santvaras su savo vadinamais erotiniais eilėraščiais, kuriais, kaip pats ne kartą yra kukliai prisipažinęs, jis kartu su V. Mykolaičiu-Putinu yra pradėjęs naują vagą mūsų poezijos dirvoje. Jeigu šitokia būtų erotika, tai viso svieto mergelės liktų ne tik netekėjusios, bet ir nekaltos. Galų gale tai ne taip jau svarbu (o gal ir labai svarbu?). Daug blogiau, kad tose eilėse nėra ne tik erotikos, bet ir tikros poezijos. Tai popierinės gėlės — ir dar iškvėpintos abejotinos firmos odekolonu. (To nepaneigia, — priešingai, dar daugiau patvirtina, — vakaro metu pasigirdę sensstelėjusių ponių atodūsiai ir viena kita ašara). Deja, klausantis tų eilių, netrukus paaiškėjo, kad čia ne tiek juokinga, kiek patetiška.

Tačiau patetiškiausias buvo šių gastrolių pats raison d'etre — pastangos grąžinti tai, kas praėjo. Rezultatas — atsiminimų vakaras. Kai kurie programos dalyviai, matyt, patys iš anksto nujautė, kad čia kažkas negerai. B. Brazdžionio oficioze **Lietuvių Dienose**, būgnijant šiuos vakarus, S. Santvaras tarė: „Su nerimu žvelgiu į susitikimą po 20 metų.“ Nerimo būta ne be pagrindo. O pats B. Brazdžionis tiesiog konstatavo: „Tas pats niekad nebegrįžta.“ Šventa tiesa.

Galima atsukti laikrodį, bet ne laiką.

P.S. Šios pastabos tinka papildymu gastrolių aprašymui **Lietuvių Dienose**: „Jie Los Angeles baigė literatūrinę kelionę.“

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

akiračiai

The Lithuanian Monthly — Published monthly, except August and December, by Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, Ill. 60629. Subscription rates: $5.00 annually in the US, $6.00 in foreign countries; $0.50 per copy. — Application to mail at second-class postage rates is pending at Chicago, Ill. ● Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, R. Mieželis, L. Mockūnas, dr. T. Remeikis, dr. Z. Rekašius, dr. R. Šliažas; spaudos grafika A. Kurausko; administratorius K. Avižienis. ● Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai. ● Metinė 10 numerių prenumerata JAV-se — $5.00; kituose kraštuose — $6.00; atskiro nr. kaina — $0.50. Prenumeratas ir aukas čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išrašyti AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

Knyga, tebeieškanti recenzento

Jau bene metai, kai pasirodė „Ottawos Universiteto Lyginamųjų Pedagoginių Mokslų Centro direktoriaus, Psichologinių ir Pedagoginių Mokslų Fakulteto ordinarinio profesoriaus, Tarptautinio Pedagoginių Mokslų žurnalo, leidžiamo UNESCO, patarėjo“ (taip surašyta tituliniame lape) prof. dr. Antano P. Ramūno knyga — **Iš sutemų į aušrą.**

Vien tik autoriaus kredencialai ir knygos antraštė rodo, kad tai ypatingas veikalas. Šį įspūdį dar daugiau sutvirtina knygos turinys. Nėra nei mažiausios abejonės: tai tiesiog unikumas visoje mūsų raštijoje, turįs didelės tarptautinės reikšmės ir prašyte prašąsis išverčiamas bent į kelias kalbas. Tačiau kažkodėl jis iki šiol dar nėra susilaukęs priderančio dėmesio. Išskyrus bene vieną kiek kritiškesnę (bet ir tai saldoką) trumpą recenziją, kol kas būta tik kelių panegirikų, kuriomis autorius, kaip rimtas mokslininkas ir kuklus vyras, tikriausiai, bodisi ir, aišku, laukia kritiško, išsamaus žodžio. Ir, deja, vis nesulaukia. Negi jau tir neatsiras recenzentas, kuris sugebės tokį žodį tarti? Suprantama, labai sunku rasti tokį rašto ir mokslo vyrą, kuris valiotų aprėpti šio veikalo plotį ir perprasti jo gylį, t. y. tiesiog neįtikėtiną autoriaus erudiciją — nuo Paplausko iki Ramūno. Antra vertus, reikia vis dėlto tikėtis, kad dar esama mūsų tarpe bent vieno kito, tremtyje dar nepalūžusio, intelektualo, kuris (žinoma, su įvairių specialistų pagalba) sugebės įkąsti šį opus magnum ir pristatyti jį tokį, koks jis yra ir ko jis vertas.

Drausmės sargyboje

ŠOKIŲ ŠVENTĖ

PULKININKŲ TAUTINĖ DRAUSMĖ

Mūsų veiksniai ir veiksneliai įvairiom progom ir labai meiliai ragina eilinį tautietį laikytis tautinės drausmės, o dažnai net ir skaudžiais žodžiais smerkia jos daugiau ar mažiau nesilaikančius. O tuo tarpu mūsų veiksnių, nuolatinių ar proginių institucijų ne tik kad tautinės, o, iš viso, elementarinės drausmės samprata dažnai būna itin keista. Atrodo, jog norima, kad didžiojo drausmingumo pavyzdžiu būtų eilinis, kai tuo tarpu mūsų visuomeninio gyvenimo generolams ir pulkininkams nei drausmė, net nei paprasta tvarka nėra privaloma.

Štai, pavyzdžiui, kad ir III-sios Tautinių šokių šventės komitetas! Mandatą savo veiklai gavęs iš JAV LB Centro valdybos ir protokolu įsipareigojęs ir įpareigotas jai pateikti atskaitomybę ir perduoti lėšas, net ir penkiems mėnesiams po šventės praėjus nei vieno, nei kito nėra atlikęs. Net ir visuomenė nežino, ar finansine prasme III-ji šokių šventė buvo pasisekimas ar ne. Tik privačiai teko patirti iš kai kurių šventei rengti komiteto narių, jog komitetas ir dabar dar nėra apyskaitos suvedęs. Jei gi paaiškėtų, jog pelno būta, tai komitetas, ypatingai spaudžiant komiteto pirmininkui ir drauge JAV LB Tarybos nariui dr. L. Kriaučeliūnui, ir toliau laikytųsi visiško nesiskaitymo su centrinėmis LB institucijomis linijos. Pelną komitetas savo nuožiūra perduotų „kur nors“, bet tik ne Bendruomenei, nors pats komitetas ir buvo JAV LB Centro valdybos pagimdytas.

Štai, tautieti, kaip reikia suprasti drausmės ir tvarkos pareigas, jei esi išrinktas ar pakviestas į kokią nors instituciją. Iki esi eilinis, žadėk ir drausmę ir tvarką, bet tik pakliuvęs kurion nors valdžion ir ypač ranką uždėjęs ant pinigo maišelio, tark sau — esu dabar diktatorius ne iš keno kito, o tik Dievo malonės — ir elkis taip, kaip Kudirkos raštuose simpatiškasis pavieto viršininkas.

VIRGILIJUS NOREIKA

DAINUOJANTI KOMETA

Seniai seniai, vieną nebedaugelio beatsimenamą vasarą teko keletą kartų matyti tokią sidabrais žvilgančią „šluotą“ danguj. Didieji — atseit, suaugusieji — sakė, kad tai kometa, ir labai daug apie ją kalbėjo. Vieni aiškino, ką buvo laikraščiuose apie ją skaitę, kiti tik dūsavo galvomis linguodami, kad bus blogai: arba „svieto pabaiga“, ar, mažų mažiausia, „vaina“ ateina... „Svietas“ nesugriuvo, bet „vaina“ — pirmasis pasaulinis karas — neilgai trukus užsiliepsnojo. Tada prietaringieji atsigriebė: ar nesakėm, kad ne iš gera šluota danguj švaistės/

Noreika irgi kaip kometa — ne dangui šviečianti, o salėse dainuojanti — praskrido per kelias šiaurės Amerikos lietuvių kolonijas ir kalbų sukėlė didžiai panašių į anas, prieš beveik šešiasdešimts metų kalbėtąsias.

DAINŲ BERNUŽĖLIS

Noreikos koncertuose (išskyrus New Yorką) „salės lūžo“ greičiausia ne dėl to, kad visi būtumėm staiga nesutramdomai įsigeidę įsitikint, ką gi tenai toji „tarybinė santvarka“ Lietuvoj išugdė, arba — apvertus kitaip — ką ten lietuviai, net ir pavergti būdami, sugebėjo išsiugdyt. Daugumas dar nesam tiek suvaikėję, kad patikėtumėm menininką tinkant būti valdžios gerumo ar rezistencijos prieš ją atsparumo mastu. Jei toki dalykai pareitų nuo valdžių bei santvarkų, tai, pavyzdžiui, ir už Kiprą Petrauską turėtumėm būti dėkingi tik rusų monarchijai ir šiek tiek jų revoliucijai, nes tasai gi Lietuvoj atsirado būdamas kaip tik tokio paties amžiaus ir panašaus lygio dainininkas, kaip dabar Noreika. O juk Petrauskas buvo išugdytas Petrapily, rusų konservatorijoj ir operoj, caro Nikolajaus II viešpatavimo ir jo nuvertimo laikais...

Smalsumą ir sentimentus turbūt labiau žadino ne „santvarkos produktas“, o tas jau anksčiau pasklidęs gandas, kad Noreika, Kipro Petrausko mokinys, esąs tikras „naujas Kipras“, gal net geresnis! O kadangi jau seniai turim legendą, kad tokių dainininkų, kaip Kipras Petrauskas, „pasitaiko tik retoj tautoj ir tai ne dažniau kaip kartą per šimtą metų“, tai kaip gi čia dabar negaudysi tokios nepaprastos progos savo ausim pasigėrėt tokiu visiems lietuviams per tokį trumpą laiką antrą kartą iš eilės pasitaikiusiu laimikiu, — nepaisant, kokiose aplinkybėse atsiradusiu!

Ir neapsivylėm, nes Noreika — tikrai puikus „dainų bernužėlis“, kai „atidaro dainų skrynelę“.

Ar stebuklingas? Čia tai jau ima veikti reliatyvumo teorija: priklauso nuo to, koks kieno sąmonėj dainininko tobulumo mastas.

Toks dainininko vertinimas iš esmės netikęs. Kas Kiprą girdėjom, tai girdėjom beveik vien operose. (Solo koncertų jis vengė, ir toki jo pasirodymai buvo retenybė). Noreiką čia atvirkščiai — girdėjom tik koncerte, ne operoj. Tai vien dėl to lyginimas keblus, nes lyginamieji stovėjo ne toj pačioj plotmėj. Ir ne tame pačiame laike, nes Kipro balsas, jei kam ir aidi atminty, tai iš mažiausia trijų dešimtmečių atstumo, taigi arba kiek nublukęs, ar perdėm suidealintas.

Ir iš viso, — ką gi reiškia „antras Kipras“? O kas gi tas pirmasis? Anuomet buvom įsitaigoję, kad Kipras, tai maždaug aukščiausios dainininko tobulybės egzemplioriu*s*, jei neišskridęs į Milano ar New Yorko dainininkų olimpus, tai tik todėl, kad nenorėjęs, nes labai prie Lietuvos prisirišęs. Žinoma, šiek tiek klydom... Bet tiek to. Kipras vistiek buvo visų mūsų mirtingųjų akyse viena iš rečiausių retenybių, tegu tai ir nereiškė, kad jis lygiai taip turėjo atrodyti ir *La Scala* ar *Metropolitan* operų kritikams ir nuolatiniams lankytojams.

Tai kaipgi žmogus susilaikysi nenusidėjęs Noreikai ir nepalyginęs jo su ana retenybe, tegu ir pačiu profaniškiausiu bei subjektyviausiu būdu — atminty „atgamintą“ prieš 30 metų girdėtą balsą gretinant su čia pat girdimuoju. Koks įspūdis? Ogi, sakyčiau, kaip liečiant aksomą ir šilką. Noreikos „šilkas“ aiškiai „plonesnis“, bet daug kur — net Kipro dainuotose dainose — įmantriau ir žaismingiau išpuoštas. O operų arijose Noreikos „šilke“ skamba Italijoj įgytas instrumentas, kurio Kipras neturėjo ir, berods, nei nebandė turėti. Su šiuo instrumentu šis — vėl su Kipru lyginant, dar jaunas dainų bernužėlis — savo laiku gali ir už Kiprą toliau nužengti. Jis gi dar tik toj dainininko karjeros stadijos, kaip Kipras buvo pirmajam *Traviatos* spektakly Kaune.

KLASTINGA MEŠKERĖ

Greta su gandu apie „antrąjį Kiprą“, sklido ir kitas — kad Noreika esąs negandą pranašaująs ženklas mūsų padangėj. „Klastinga meškerė Lietuvos okupantui besipriešinančioms jėgoms gaudyti ir retinti; vylinga gražiabalsė sirena, atsiųsta sužavėt mus lietuviškom dainelėm, užliūliuot ir paviliot į susitaikymą su Lietuvoj esama politine padėtim“...

Ar gali taip būt? Žinoma, gali — o kodėl gi ne!

Tik ar tokia misija būtinai turi pasisekti? Nebūtinai. Ji net negali pasisekti, susidūrusi su tais, kurių priešinimasis kalbamajai Lietuvos padėčiai gyvas. Lengva meškeriot tik tas išeivijos vandenų žuveles, kurios tokio pasipriešinimo niekad neturėjo, ar kurių gal kada ir buvęs pasipriešinimas jau ir be Noreikos subliūško.

Turbūt reta tarp mūsų taip naivių, kurie manę, kad Noreikos čia dabar atvyko tik taip sau pasisvečiuot ir ta proga suteikt mums malonumo. Jų išleidimas ar, tiksliau tariant, nekaltu pavidalu apgaubtas atsiuntimas be abejo turėjo ir politinį pamušalą. Neturėjom kaip tą pamušalą iščiupinėt, ir, tiesą sakant, nei netikslinga būtų buvę jį perdaug akivaizdžiai tyrinėt. Tokiais atvejais pakanka tik n u m a n y t, kad toks pamušalas turi būt ir, greičiausia, yra. Ir dar numanyt, kad jis gali būt net ir dvigubas.

Viena tų pasirodymų pamušalinė paskirtis galėjo būt, kaip mūsų visų budreivų tikinama — pameškeriot simpatijų „santvarkai“. Tas pamušalas *turėjo* būt įsiūtas, vadovaujantis „santvarkiniais“ sumetimais. Bet galima prileist — ir būtų neprotinga užginčyt galimybę, kad ta pačia proga galėjo būt ir gal buvo „savaime įsisiuvęs“ ir kitas tos misijos pamušalas, būtent „gėlių kalbėjimu“ perduot toje „santvarkoje“ besivyniojančių tautiečių gal kiek ir priekaištingą įspėjimą mums, graudžiai beaimanuojantiems dėl tautiečių likimo tenai: — Ko nusimenat, jūs, žmonės menko tikėjimo! Mes gyvi ir nežūstam. Stengiamės išsilaikyt ir išsilaikom. Jei neturit kuo padėt, tai bent nelaidokit mūsų gyvų savo ir kitų akyse...

KONTRA-MISIJA

Budreivos perspėdinėja, kad ištikimybė Lietuvos laisvės idėjai reikalaujanti sandariausiai užmerkt akis ir užsikimšt ausis nuo tokių „grėsmingų ženklų padangėse“, kaip Noreika ar kas panašus.

Jei taip ir darytumėm, tai reikštų, kad esam apsėsti visiško savim nebepasitikėjimo komplekso. Šitaip neva vengdami „patarnauti priešui“, kaip tik piltumėm daugiau vandens to priešo propagandos malūnan, kurs jau trečias dešimtmetis mala ir mala pasakas, anot kurių daugumas mūsų esą seniai Lietuvos išsižadėję ir nuo jos atkakliai nusigręžę. Iš tų pačių malūnų beriamos pasakos tikina, kad į Vakarus iš Lietuvos pasitraukusieji esą arba žvėriški išgamos, arba bukapročiai kretinai. Negi mes jau nesurandam sau kitos misijos, kaip tik bėgimu nuo kiekvieno misionieriaus ar žvalgo iš anapus patvirtinti tokias pasakas?

Jei ne budinčiose vadovybėse, tai bent „mažai tenusimanančiuose eiliniuose“ greičiau atsirado supratimo, kad esamose aplinkybėse galim, tai ir turim atlikt tam tikrą kontra-misiją prieš tas pasakas: tegu visi „misionieriai“ iš anapus, nesvarbu koks jų misijų pamušalas, gauna ko daugiau progų įsitikint, kad jiems pripūstoje „santvarkinėje“ propagandoje apie mus daug daugiau tyčinio šmeižto, negu tiesos.

Nekalbant apie kitus budreivų ujamus atvejus, mūsų eilinė visuomenė Noreikos kometiško praskridimo proga šią kontra-misiją palyginti neblogai atliko. Jis paliko savo įspūdį mums, mes jam. Gal nepataikėm visiškai gerą įspūdį sudaryt. Gal ne visais atžvilgiais ir esam tikrai žavūs... Bet ir tiek mus tepažinę, toki „misionieriai“ parveža gandą namo, kad tie tamsiausiomis spalvomis nupiešti tautiečiai svetur, visdėlto, nei toki jau žvėrys, nei vien bukapročiai.

NEW YORKO IŠIMTIS

Girdėt, tik New Yorke Noreikos koncerte salė „nelūžo“ nuo publikos, netgi „žiovavo“ maždaug puse tuščių kėdžių. Prie durų net piketas buvo. Štai kur, kaikieno nuomone, dar veikia „tautinė drausmė“ Štai kur „parodėm okupantui, ką mes apie jį manom“!

Perdėtas pasididžiavimas, jei net ir pripažintum, kad iš viso būta čia kuo didžiuotis. Salė New Yorke buvo pustuštė ne dėl „tautinės drausmės“, o daugiausia dėl pakrikusios organizacijos ir, galbūt, ypač dėl čia nepopuliarios „koalicijos“ rengimo komitete, į kurio rankas koncerto rengimas visai be reikalo tapo sprauste įspraustas daugiausia „tautinės drausmės“ sargų pastangomis (Koncertą rengti buvo pasišovęs J. Stukas, bet tapo nubaidytas).

„Tautinė drausmė“ būtų buvus ryškiau pademonstruota, jei, pavyzdžiui, visi tie, kurie tariamai „drausmingai“ neatėjo į koncertą, būtų atėję į piketuotojų eiles. Tokių būtų turėję būti mažiausia tiek, kiek salėj buvo tuščių vietų, ar net keliskart daugiau. Bet pikete buvo tik 15 (laikraščiuose sakėsi, kad 30) jaunuolių iš vietinės Vyčių kuopos, rikiuojamų poros panokusių vyrų. Tų atvestų jaunuolių tarpe buvo matyti žinomai nesuprantančių lietuviškai, vargu ar iš viso „kėrinančių“ apie lietuvių koncertus ir su jais siejamą kažkokią „tautinę drausmę“. Argi tikrai tokia demonstracija kam nors ką nors pasakė?

Keli piketininkų plakatai visi buvo parašyti angliškai, taigi aiškiai skirti ne „okupantui Noreikai“, o turbūt amerikiečių visuomenei, kurios, tačiau, ten nebuvo nė gyvos dvasios...

Noreika, sako, rengėjų „koalicijos“ buvęs įspėtas, kad „fašistai rengias piketuot“. Būdamas vaidintojas iš profesijos, panūdo ir čia pavaidint maždaug amerikinio tipo politikierių, nebijantį „hecklerių“. Priėjo prie jaunuolių, pasisveikino, paklausinėjo, ką jie čia daro, ir paliko nesusizgribusius, ką jam sakyt... Keli piketininkai paskui įslinkę salėn išklausė koncertą... O išeidami pamatėm ir kompromisinį plakatą: *Noreika Yes, Russians No!* Jei taip, tai kokia prasmė piketuoti Noreiką, ne rusus? Arba, jei Noreika — „rusų propagandos įrankis“, tai kodėl jam visdėlto „Yes“?

Kaikuriuose laikraščiuose su pasididžiavimu buvo parodyta kelių piketininkų nuotrauka, kurioj buvo matomas ir pikete „ideologiją“ turėjęs išsakyti plakatas: *We Support Free Lithuania, Not Communist Lithuania!*

Jei tai deklaracija amerikiečių visuomenei, tai kaip ta visuomenė (jeigu būtų tą deklaraciją mačiusi) galėtų išspręsti mįslę, kas gi ten dabar dedasi su ta Lietuva: ar jau yra ir Lietuvos dvi (kaip Vokietija, Korėja, Vietnamas) — viena „laisva“, kita „komunistinė“, jeigu vieną iš jų čia kažkas remia, o kitos ne?

Kaip bevartysi, vistiek išeina, kad New Yorke, arčiausiai prie vyriausių „tautinės drausmės“ sargų, nebuvo nei planingos, nei spontaniškai nusisekusios kontra-atakos, ar kontra-misijos prieš „noreikinę invaziją“. Kiekvienu atveju, nebuvo jos iš tų sluogsnių, kurie Noreikos apsilankymą iš anksto apibūdino, kaip priešo invaziją. Išėjo tik nenuoseklus, susipainiojęs bandymas ne visai aišku kam.

V. R.

Virgilijus ir Žaneta Noreikai Čikagos scenoje.

VISUOMENĖS NUOMONĖ

LEMIANTIS VEIKSNYS

Atrodo, kad visuomeniniame gyvenime dažniausiai lemia sveikas protas, kas angliškai vadinasi „common sense". Iš tikrųjų visuomenės vadai, autoritetai, mūsiškai tariant veiksniai, tiek telemia, kiek jų sprendimai derinasi su sveikos visuomenės sveikacijų ar dėl išeivių visuomenės suskilimo. Tačiau sveikas protas sako, kad tokia baimė neturi pagrindo. Dėl to nedaug kas klausėsi veiksnių patarimo nesikalbėti su „pareigūnais" iš Lietuvos ar nevykti „organizuotai" į Lietuvą. Dėl to, kai šiais me-

Tostas tiems, kurie sveikos nuovokos?

ko proto sprendimu. Jei nesiderina — jie yra tyruose šaukiančiojo balsas.

Pavyzdžiui, mūsų veiksniai buvo, o iš dalies gal ir dabar yra užėmę negatyvią poziciją išeivių santykiavimo su tautiečiais iš Lietuvos ar Lietuvoje atžvilgiu. Jie tai daro iš baimės dėl politinių implitais vėl pasitaikė naujas įvykis — Noreikų koncertas Jungtinėse Valstybėse, veiksniai nebedrįso reaguoti. Jie tylėjo, ir tai buvo bene išmintingiausias jų žygis.

Tiesa, kaip informuoja Al Gimantas *Tėviškės Žiburiuose*, ir šį kartą „norėta atsiklausti mūsų veiksnių nuomonės... buvo posėdžiauta, skubomis tartasi, kas ir kaip daryti, elgtis... bijota visiško pasimetimo, siekta bendro planavimo...". Tačiau šį kartą vis dėlto sveikas protas laimėjo. Noreikų koncertas Jungtinėse Valstybėse praėjo tiek pat sėkmingai, kaip ir Kanadoje. Tik Niujorke kažkas pasiuntė piketuoti kelis vyčius, kurie tokiuose reikaluose nesiorientuodami, liepiami piketavo, bet, atlikę „pareigą", esą paskui ir patys suėjo į koncerto salę.

Šį kartą betgi mūsų veiksnių pareigas perėmė spauda, kuri nesitenkino nešališka, objektyvia informacija. Ji jautė pareigą būti visuomenės formuotoja, politinės linijos nustatinėtoja, nors, kaip dažnai pasitaiko, tas „žygis" pasirodė naivus ir primityvus. Tai rodo ir pats tas faktas, kad reaguota labai nevienodai. Vieni laikraščiai nieko nerašė, lyg nieko nebūtų buvę, kiti nei šiaip, nei taip, kad ir nenorom, parašė, o treti tepranešė, kad vyčiai piketavo Sovietų atsiųstą solisto koncertą.

Draugas, pavyzdžiui, dėjo skelbimus apie koncertus ir po Noreikų pasirodymo Čikagoje patalpino kultūriniame priede Balio Chomskio trumpą koncerto muzikinį įvertinimą. Taigi išlaikė „objektyvumą", bet kartu ir „santūrumą". Turbūt daugiausiai objektyvaus dėmesio parodė Toronto *Tėviškės Žiburiai*, kurie, pvz., trejose vietose viename numeryje apie tai kalbėjo (1968.XI.28). Kaip ir buvo galima tikėtis, *Vienybė* nukrypo į kitą kraštutinumą, įvykį gal net pervertindama ir paskirdama net visą ištisą numerį tai temai. *Naujienos*, reikia pasakyti, padėtyje nesusigaudė, nes po liaupsinančio straipsnio, jau gerokai po koncertų, nutarė, kad įvykis buvo smerktinas. *Naujienų* vedamasis, kurį perspausdiname šiame numeryje, turbūt yra vienas iš „politinės išminties perliukų". Panašiai pasielgė ir *Dirva*, reaguodama negatyviai jau po fakto. Apie *Laisvosios Lietuvos* laikyseną neverta nei vietos gadinti.

Gudriausiai pasielgė *Darbininkas*. Jis, matyt, nenorėjo, kad Noreikos koncertas ten įvyktų, todėl jis ir „reagavo" taip, tartum jo ten nebūtų buvę — nė žodžiu nepaminėjo, o tik įsidėjo nuotrauką su tokiu užrašu: „New Yorko vyčių piketai lapkričio 24 Brooklyne prie salės, kur buvo Sovietų atsiųsto solisto koncertas". Tik tiek. Vadinas, redaktoriai nutarė, kad jų skaitytojai neturi žinoti, kad dainavo ne koks rusas iš Maskvos ar Leningrado, o lietuvis iš Vilniaus. Redaktoriams patį faktą žinoti galima, bet skaitytojams ne. Amerikiečiai tokį reiškinį pavadintų „insult to the intelligence of the people", bet *Darbininko* redaktoriai tai laiko „aukšta politika". Kitą kartą, Maceinos „mintį pratęsdamas", *Darbininkas* (1968.XI.19) rašė, kad Sovietai, siųsdami čia menininkus, nori „sukiršinti lietuvius išeivius vienus prieš kitus... kad būtų susilpninta jėga, didžioji jėga, kuri stovi skersai kelio sovietiniam siekimui". Dėl to straipsnio pabaigoj D. ragina „šaltai politiškai galvoti, vengti ekstremizmo į vieną ir į kitą pusę ir tokiu būdu išlaikyti vieningą išeivijos jėgą nesuskaldytą". Deja, D. pats to reakcinio, primityvaus ekstremizmo vengti nė nemano. Čia jis gražiai konkuruoja su Julium Smetona, kuris jau anksčiau parašė tokį pat straipsnį *Dirvoje* (67. I. 13), tokius menininkus pavadindamas „bolševikiškais Trojos arkliais", nes bendravimas su tokiais „skleidžia mūsų tarpe komunistinės propagandos nuodus ir žudo lietuviškojo pasipriešinimo dvasią".

Bet kas yra ekstremizmas? Ne kas kita, kaip nukrypimas nuo daugumos, nuo sveiko proto pasirinkto kelio. Mes manome, kad tie tūkstančiai lietuvių, kurie klausėsi Noreikos koncertų Kanados ir Jungtinių Valstybių miestuose, ir yra sveiko instinkto, sveiko vidurio kelio žmonės. Pagyrimo verti ir sumanūs koncerto organizatoriai, o labiausiai Virgilijus Noreika su žmona, kad nepabijojo „pavojų" ir kad atsivežė puikią, mūsų visuomenei suprantamą bei įdomią programą. Šį įvykį — Noreikos koncertus — mes laikome labai teigiamu reiškiniu lietuvių tautos gyvenime, kurio reikšmingumas išryškės, reikia manyti, vėliau. *Kartu jis parodo, ir kas yra lemiamas veiksnys išeivių gyvenime — ne tie keli ar keliolika, kurie tariasi turį neklaidingumo dovaną, o tie tūkstančiai, kurie vadovaujasi sveika nuovoka.*

NAUJIENŲ VEDAMASIS

NOREIKOS BALSO VIRPULIAVIMAS

Virgilijus Noreika, padirginęs smalsesnių mūsų tautiečių jausmus ir Brežnevui pašienavęs geroką pluoštą dolerių, jau seniai išvažiavo, bet jo paleistas balsas dar ir šiandien tebevirpuliuoja. Vieniems atrodo, kad Noreika, padainavęs kelias sentimentalias lietuviškas dainas, pajėgė pralaužti tremtyje gyvenančių lietuvių vieningą frontą prieš okupantą, o kitiems atrodo, kad Noreikos kvietėjams pavyko sukelti nepabaigiamus tuščius ginčus tremtinių tarpe.

Mums atrodo, kad kraštutinumai šiuo atveju netikslūs. Pasiryžimas ginti savo krašto laisvę būtų labai jau silpnutis, jei Noreikos balsas mūsų pasiryžėliams taip lengvai būtų išmušęs kardą iš rankų. Esame įsitikinę, kad tremtiniai priešą labai gerai pažįsta. Vieni turėjo progos jį pažinti ant savo kailio, o kitiems tėvai turėjo galimybės daug pasakyti. Nemanome, kad mūsų patriotai, pasiklausę rusų atsiųsto Noreikos dainų, užmirštų, ką okupantas padarė ir tebedaro Lietuvoje.

Negarsinome Noreikos koncerto, nedėjome žinių, liečiančių jo vizitą Chicagoje ir susitikimus su vietos lietuviais. Bendradarbiaujame su Amerikos Lietuvių Taryba ir prisilaikėme jų patarimo neminėti šio reikalo. Žinojome, kad Virgilijus Noreika neturi teisės daryti jokio biznio Amerikoje. Jis buvo gavęs asmenišką turisto vizą, kuri neleidžia jam užsiimti jokiu bizniu, tame skaičiuje ir ruošti koncertus. Jis galėjo padainuoti savo žmonos giminėms, kurių lankyti jis atvažiavo, bet ne didelėje salėje.

O vis dėlto Virgilijus Noreika Chicagoje dainavo, ir ne vien sukviestiems žmonos giminėms, bet visam tūkstančiui lietuvių tremtinių. Jis neturėjo teisės imtis jokio biznio, o vis dėlto sugebėjo apeiti amerikiečių taisykles ir paruošti sovietų imperializmui taip labai reikalingų dolerių. Pats Noreika savo rankomis dolerių galėjo ir neliesti, bet tai padarė apie koncertą besisukinėjantieji gizeliai.

Kur nors buvo padaryta klaidų. Manome, kad jau metas tas klaidas išsiaiškinti, kad panašūs dalykai nepasikartotų ateityje. Jeigu klaidų neišsiaiškinsime, tai netolimoje ateityje Amerikos lietuviams rusai ir toliau tebekirps vilnas, kaip nukirpo kiekvienam pinigus mokėjusiam koncerto lankytojui.

Manome, kad šiuo atveju svarbiausią klaidą padarė Alto vadovybė. Vietoje tylėjusi, ji turėjo aiškiai įspėti visą Amerikos visuomenę, kas yra Virgilijus Noreika, kas jį čia siunčia ir kas nusineš viso koncerto pelną. Visi žinome, kad Noreika turi gražų balsą ir gali gražiai padainuoti, bet ne visi Amerikos lietuviai žino, kad Noreika yra visiškoje Lietuvos okupanto priklausomybėje. Be sovietų imperializmo atstovo įsakymo Noreika negali vienos lietuviškos dainelės padainuoti. Be ruso žinios Noreika negali užsienin kojos iškelti. Užsienyje jis privalo daryti tiktai tą, kas okupantui yra naudinga.

Jeigu šitas klausimas būtų buvęs laiku paaiškintas, tai esame tikri, kad daugelis būtų į koncertą nėję. Žinoma, kad smalsuolių būtų atsiradę, kurie nebūtų kreipę dėmesio į įspėjimą ir vis dėlto į koncertą būtų nuėję. Bet tokių smalsuolių skaičius nebūtų gausus. Didelė lietuvių dauguma į koncertą būtų nėjusi. Jeigu jiems būtų aiškiai pasakyta, kad koncerto pelnas eis į Kosygino rankas, tai galite būti tikri, kad ten savo uždarbio jie būtų nenešę, nežiūrint kokią lakštingalą okupantas čia būtų pasiuntęs. Daugelis ranka numotų, jeigu žinotų, kad pelnu pasinaudos pati lakštingala, bet jokiu būdu nesutiktų savo uždarbį atiduoti tam, kuris juos tremtin išvarė.

Ateityje Amerikos lietuvių visuomenė turi būti iš anksto įspėta apie okupanto tiesiamus tinklus šiame laisvame krašte. Žinantieji lietuviai klaidų nedarys ir okupantui savo uždarbio neneš.

(Naujienos, 1968.XII.12, 293 nr., 4 psl.)

Vyčių piketai New Yorke: „Noreika — yes, Russians — no".

ANTANAS MACEINA

TARP PAUKŠČIŲ IR VEIKSNIŲ

Į Laisvę (1968, Nr. 43) paskelbė prof. A. Maceinos atsakymus į jam pateiktus klausimus. Tarp kitų yra ir pasisakymas išeivių kelionių į Lietuvą bei apskritai „ryšių“ klausimu. Mūsų skaitytojams gali būti įdomūs du Maceinos pasisakymo punktai, dėl kurių mūsų spaudoje buvo nemažai ginčytasi. Pirmas tai, ar lankymasis pavergtoje Lietuvoje turi kokių politinių implikacijų, ir antras — ar lankymasis bei apskritai bendravimas su pavergtaisiais yra naudingas. Abiem šiais klausimais Maceina pasisako priešingai, nei mūsų Veiksniai Klevelando konferencijoj yra pasisakę.

Pirmuoju klausimu Veiksniai teigė, kad „Laisvųjų lietuvių bendravimas su vadinamos ‚LTSR‘ pareigūnais, įstaigomis ar organizacijomis (kas yra neišvengiama lankantis Lietuvoje B. L.) būtų tolygus Lietuvos Respublikos tęstinumo ir Lietuvos įjungimo į Sovietų Rusiją nepripažinimo atsisakymui“. Maceina sako priešinga „O kas lankosi, tai tasai krašto pavergimo nei pripažįsta, nei nepripažįsta. Nes toks lankytojas yra arba naivus, arba smalsus, arba turi simpatijų valdantiesiems, arba yra vedamas gilaus asmeninio sentimento. Visos šios kategorijos neturi tačiau nieko bendro su tarptautine teise bei su tarptautine Lietuvos padėtimi. Manau todėl, kad nereikėtų svečiavimosi bei ryšių matuoti politiškai“.

Antruoju klausimu Veiksniai teigė: „Savo dvasiniam, kultūriniam bei tautiniam tapatumui su savo tauta išlaikyti laisvieji lietuviai privalo kuo glaudžiau bendrauti su Lietuva“. Maceina ir vėl sako priešingai: „Tautai kaip bendruomenei, manau, kad tokie apsilankymai bei ryšiai neturi jokios naudos... Juos reikia matuoti psichologiškai ir vertinti kaip nesusigaudymą ir todėl nesubrendimą laiko dvasiai ir komunistinei taktikai suprasti“.

Pirmu klausimu Maceina kartoja tą patį, kas jau ir mūsų spaudoj daug kartų buvo rašyta, kad privačių žmonių bendravimas su Lietuva neturi jokių politinių (aneksijos pripažinimo ar nepripažinimo) implikacijų. Deja, kai kurie mūsų teisininkai, kurie giriasi esą dideli tos srities specialistai, ir šiandien vis dar kartoja tą pačią plokštelę: „Va, tų Maskvos aneksinių pretenzijų į Lietuvą plotmėje, o ne okupacijos plotmėje, laisvųjų lietuvių bendravimas su Lietuva gali turėti pasekmių okupuotos Lietuvos tarptautinei padėčiai“ (V. Vaitiekūnas, *Bendravimas su Lietuva*, 18).

Antru klausimu mūsų nuomonė yra priešinga Maceinos nuomonei ir principe sutampa su Veiksnių pažiūra, bet tik principe, o ne praktikoje, nes čia Veiksniai bendravimą varžo minėtom politinėm prielaidom, kurios teisingą teorinį sprendimą beveik niekais paverčia. Todėl nors teorijoj Maceinos ir Veiksnių nuomonės yra priešingos, bet praktikoj jos reiškia turbūt tą patį. Kodėl M. bijo išeivių lankymosi Lietuvoje? Leiskime jam pačiam tai paaiškinti: „Kodėl komunistai trokšte trokšta, kad kuo daugiausia laisvojo pasaulio lietuvių aplankytų savo kraštą?.. Nejaugi komunistai, turį tiek akių bei ausų visame pasaulyje, nežinotų, kad grįžusieji iš Lietuvos yra nusivylę sovietine santvarka ir parsivežę neigiamų įspūdžių? O jeigu jie tai žino ir vis dėlto lankymąsi skatina, tai čia slypi kažkoks planas. Koks? Jo turinio nežinome, tačiau jo buvimu abejoti netenka. Viena tik aišku, kad šis planas nėra tam, kad sovietinei santvarkai pakenktų, bet kad jai padėtų bei ją stiprintų. Galimas daiktas, kad šis planas yra toks platus ir toks ilgametis, jog sovietai sutinka tuo tarpu pakelti ir kai kurių psichologinių nuostolių, sudarydami blogo įspūdžio atsilankantiems. Tačiau ilgu nuotoliu matuodami, komunistai, matyt, tikisi šiuos nuostolius atgauti su kaupu. Ar jie tai pasieks, sunku pasakyti. Tačiau man neaišku, kodėl turėtume įsijungti į šį planą, pasiduodami sovietų įtaigoms ir lankydamiesi tėvynėje? Juk argi jau taip sunku — net ir jaunimui — suprasti, kad sovietai šį lankymąsi skatina anaiptol ne žmoniškumo vedami... O jei visų šių sovietinių paskatų pagrinde glūdi ne žmogiškieji motyvai, tai reikia tikrai būti dvasiškai akliems bei kurtiems, kad nematytum ir negirdėtum visoje šioje svečiavimosi propagandoje komunistinių motyvų, tegu jie savo turiniu mums ir nebūtų žinomi“.

Pateikėme šitą ilgesnę citatą todėl, kad ji labai būdinga gal net žymiai mūsų visuomenės daliai. Tai rodo ir šių ištraukų reklama kai kurioj mūsų spaudoj. Ką ši citata faktiškai rodo? Ne ką kitą kaip baimę. Bailios visuomenės dalį Maceina dar labiau gąsdina. Kodėl reikia bijoti lankytis Lietuvoj, kokie gali būti to lankymosi pavojai, Maceina sakosi nežinąs. Bet kadangi, anot jo, kviečia komunistai, tai, aišku, ne išeivių ar Lietuvos naudai, o greičiau jų pražūčiai. Tuoj po karo, kai nieko iš užsienio Lietuvon neleido, mes veržėmės, nepaisydami mirtinų pavojų. Dabar, kai durys kiek prasivėrė ir galima be pavojų apsilankyti, mes raginame nesilankyti. Tai primena man įvykį tėviškėje. Senstelėjęs kaimo bernužėlis — molio motiejukas ieškojo pačios, bet negalėjo rasti. Piršosi vienai, antrai, trečiai — nė viena neina. Pagaliau atsirado tokia, kuri sutinka eiti. Tada tas molio motiejus traukiasi atgal, sakydamas: kas čia per merga, kad sutinka už mane eiti? Taip ir liko nevedęs. Šitaip dabar elgiasi daugelis mūsų vadinamų kovotojų, rezistentų, frontininkų bei kitokių veikėjų, kurie, sėdėdami užfrontėje, kovoja skambiais, bet tuščiais žodžiais. Jie bijo Lietuvon nuvažiuoti, bijo su iš Lietuvos atvykusiu susitikti, bijo net laikrašty kronikos eilute pranešti apie atvykusį iš Lietuvos — pvz. apie dr. A. Juškos lankymąsi Amerikoje nei *Draugas*, nei *Darbininkas*, nei kiti laikraščiai nepranešė, nors Kanados laikraščiai nebijojo apie tai pranešti. Virgilijaus Noreikos koncerto kai kurie čikagiškiai laikraščiai taip pat negirdėjo ir nematė. Apie tai išdrįso painformuoti tik Bradūno kultūrinis priedas.

Maceina kartą komunistinius Rytus lygino su didele gatve, kuri galinti vien tik pažvelgimu užhipnotizuoti paukščiuką ir tuo būdu jį praryti. Esą tuo būdu komunistiniai Rytai užhipnotizavę nekomunistinius Vakarus, kurie dabar ieško visokių ryšių bei dialogų su Rytais. „Anas hipnotinis miegas, rašo Maceina, pamažu pradeda užkrėsti ir mus. Ir mes daromės kažkodėl neramūs, kaip tasai paukščiukas: ieškome santykių su tėvyne...“ Skirtumas tarp kitų vakariečių ir lietuvių išeivių yra tas, kad kiti vakariečiai vis dėlto nedrebа ir dialogų bei ryšių nebijo, o dalis lietuvių visą laiką yra užhipnotizuoti ir visą laiką dreba, o Maceina juos dar labiau gąsdina ir dar labiau verčia drebėti.

Kyla klausimas, kas po šia baime slepiasi, kas sudaro jos esmę? Atsakymas čia savaime aiškus — visada bijo tas, kas jaučiasi silpnas — fiziškai ar dvasiškai. Ir Maceina čia daro tragišką klaidą, manydamas kad Vakarai ieško ryšių bei dialogo su Rytais, būdami ar jausdamiesi silpni ir dėl to lengvai užhipnotizuojami. O iš tikrųjų yra priešingai. Vakarai, siekdami ryšių bei dialogo, yra ofenzyvoj, o ofenzyvoj tegali būti drąsuoliai. Bailiai yra tik kai kurie mūsiškiai, kurie net užfrontėje sėdėdami dreba. Baimė, kaip jau minėta, rodo fizinį ar dvasinį silpnumą, savimi nepasitikėjimą. Kai kurie mūsiškiai savo nuolatiniu baiminimusi parodo, kad jie nepasitiki savimi, kad jie netiki mūsų dvasinių ginklų (laisvės idėjos ir lietuviško patriotizmo) pranašumu. Išeina, kad jie tiki vergijos ir komunizmo idėjos pranašumu ir dėl to bijo išeiti ofenzyvon prieš vergiją bei rusišką komunizmą. Iš čia ir jų neišpasakyta baimė lankytis Lietuvoj. Bet kas nepasitiki savimi, savo idėja, kas bijo ir dreba, kas vengia susitikimo su priešu ar tik tariamu priešu net saugioj užfrontėj — tas faktiškai jau kapituliavęs. Tokie žmonės dar kartais, įsivaizdavę kovotojais, pašūkauja ar kitus paragina šūkauti, bet tai ir viskas. Kas gi tokiems belieka?

B. L.

OLIMPINIAI ŽAIDIMAI

KUR VALYTOJAI?

Draugas paskelbė tokį pranešimą: „Ukrainiečių protestas olimpiados komitetui. Kaip praneša spaudos agentūros, laisvojo pasaulio ukrainiečių centrinis komitetas spalio 5 d. pasiuntė protesto raštą Pasaulinės Olimpiados komiteto pirmininkui Avery Brundage, iškeldamas Sovietų Sąjungos tautų diskriminacijos ir kolonializmo metodų vartojimą sporto srityje... Nors pasaulinės Olimpiados nuostatai draudžia tautų diskriminaciją — rašoma protesto rašte — tačiau vyriausias Olimpiados komitetas iki šiol toleruoja savo narių tarpe tą kraštą, kuris diskriminuoja Ukrainos, Gudijos, Lietuvos, Latvijos, Estijos, Gruzijos ir kitų pavergtų tautų sportininkus, neleisdamas jiems atstovauti savo kraštus ir įjungdamas juos į Rusijos komandą, pasisavina jų pasiektus sportinius laimėjimus. Ukrainiečių protesto raštas baigiamas pažymint, kad šių metų pasaulinėje sporto olimpiadoje Meksikos mieste dalyvauja 55 žymiausi Ukrainos sportininkai, 11 Lietuvos, 12 Latvijos ir 12 Estijos bei įvairių kitų tautų sportininkai“.

Kyla klausimas, ką veikė mūsų sporto vadovai ir veikėjai? Kodėl jie nieko panašaus nepadarė? Juk jie žinojo iš anksto, kad Lietuvos sportininkai dalyvaus sovietų sportininkų sudėtyje ir bus vadinami sovietų ar rusų sportininkais. Kodėl jie nepainformavo apie tai bent Amerikos televizijos reporterius, bent Meksikos spaudą? Pačioje olimpiadoje, kaip rašė mūsų spauda, dalyvavo keliasdešimt Amerikos lietuvių su dr. J. Kazicku priešaky. Kodėl jie nieko nepainformavo ir nereagavo, kai lietuviai sportininkai visą laiką buvo vadinami rusais?

Kai mūsų sportininkų grupė anais metais vyko į Lietuvą, kai kurie mūsų sporto veikėjai patriotai nesigailėjo rašalo, prakaito ir plūstamų žodžių savo kolegoms sportininkams suniekinti. Dabar, kai reikėjo parodyti savo tautinį sąmoningumą bei sumanumą, visi jie „miegojo“. Kodėl? Ar jie mano, kad neverta ginti Lietuvos lietuvio sportininko garbę?

B. L.

SVEČIAI IŠ LIETUVOS

Š. m. sausio mėn. viduryje 20 turistų grupė iš Lietuvos lankė įvairius Amerikos miestus, jų tarpe ir lietuvių centrus. Svečiai turėjo progos susitikti ir su Amerikos lietuviais. Svečių tarpe pažymėtini išeivijai gerai pažįstamas žurnalistas Vytautas Kazakevičius, kultūros ministras L. Šepetys, operos solistas, E. Kaniava, aktorius L. Noreika, pianistas Trinkūnas, istorikė R. Kulikauskienė ir eilė kitų kultūros, visuomenės ir mokslo darbuotojų. Grupės menininkai mielai sutiko atlikti keletą impromptu koncertų Amerikos lietuviams.

Nuotraukose: Trinkūnas, Kaniava ir Noreika koncerto metu Čikagoje sausio 19 d.

DIALOGAS APIE NAUJĄJĮ ROMANĄ

TARP IŠSIKANKINUSIŲ NUO TVISTO RITMO IR VULGARAUS SOCIOLOGIZAVIMO

1968 metų bėgyje Lietuvos kultūriniuose sluogsniuose vyko pokalbis apie kritiką ir naująjį romaną. Literatūra ir menas *ir* Pergalė *tuo klausimu paskelbė visą eilę straipsnių. Juose jaunesnės kartos intelektualai nagrinėjo klausimus, susijusius su dabartinės lietuviškos kritikos trūkumais. Taip pat plačiai buvo paliesti vėliausi M. Sluckio ir A. Bieliausko romanai* (Adomo obuolys *ir* Kauno romanas) *ir sąmonės srauto įpilietinimo lietuviškame romane galimybės bei problematika. Diskusijose dalyvavo A. Bučys, E. Bukelienė, V. Areška, A. Gudelis, L. Jacinavičius, B. Kuzmickas, V. Kubilius ir kiti. Daugumos straipsnių autoriai parodė nemažą žinių bagažą bei susigaudymą dabartinėje pasaulio literatūroje, ko jiems galėtų pavydėti ne vienas vyresnės kartos kritikas išeivijoje.*

Diskusijose apie kritiką ir romaną, apie literatūros vertinimo kriterijus, svyravo tarp J. Macevičiaus emocinio pasisakymo už socialistinį realizmą, (žiūr. jo „Nauji eilėraščiai“, Pergalė, *1968, nr. 9), A. Baltakio bandymo surasti savotišką sintezę tarp estetinių ir partinių vertinimo reikalavimų, (žr. jo „Kriterijai ne iš piršto laužiami“,* L. ir M., *1968, nr. 43) iki beveik modernistinių kriterijų įpilietinimo reikalavimo V. Kubiliaus žodyje (žr. jo str. „Kokia perspektyva“,* L. ir M., *1968, nr. 38) ir A. Gudelio straipsnyje (žr. „Išpažįstant kaltes“,* L. ir M., *1968, nr.* 39) *Šis nuomonių išsiskyrimas susilaukė saliamoniško išrišimo iš* Literatūros ir meno *redakcijos. (žr. 1968, Nr. 46).*

Bendrai paėmus, šią diskusiją reikia įvertinti teigiamai. Pirmą kartą pamatėme, kad nuomonių skirtumai yra įmanomi ir sovietinio režimo rėmuose, nors ir toliau nėra laisvės laisvai vertinimo kriterijus pasirinkti (socialistinio realizmo varžtai ir toliau lieka). Nuomonių skirtumas, kad ir ribotas, yra būtinas bet kokiam kūrybiniam progresui. Kaip garsus lenkų marksistas filosofas, lenkų KP centro komiteto narys Adam Schaff yra pasakęs, „Tarpe opiausių asmeninės laisvės problemų yra sąžinės ir žodžio laisvė, t. y. laisvė galvoti ir kalbėti pagal savo įsitikinimus... Diskusijos laisvė, laisvas priešingų pažiūrų susikirtimas, be abejo sudaro geriausias sąlygas mokslo ir bendrai kultūros vystymuisi... Marksizmas laiko žinojimą kaip niekad neužbaigtą procesą, kurio nė viena dalis nėra nekintanti ar savyje atbaigta. Todėl yra nuostabu, kad kartais marksistų tarpe sutinkame priešingai praktikuojančių.“ (A Philosophy of Man, *psl. 123).*

Norėdami skaitytojus supažindinti su vykusiu nuomonių „susikirtimu“, dialogo formoje (taip Sokratas irgi ieškojo tiesos) pateikiame iškilesnes ištraukas iš šiame įvade minėtų straipsnių.

AKIRAČIŲ redakcija

J. MACEVIČIUS:

Sakai, kad tau gyvent
Nelengva ir nelinksma?
Tada pabūkim čia
Tarp šitų XX amžiaus sfinksų,
Tarp šitų nepažįstamų,
Bet aiškių ligi skausmo
Ir a lia mefistofelių
Ir a lia faustų,
Tarp šių išsikankinusių
Nuo tvisto ritmų
A lia ofelijų
Ir a lia margaritų.
Pabūkime ir mes
Nerūpestingai dosnūs. —
Tegu taurelėse liepsnoja kalvadosas.
Tegu palydi šnypščiantį šampaną
Kažkaip iš Afrikos
Atklydę čia tamtamai.
Pasiklausykime,
Kaip sąmojais čia barstos
Įvairiaformės
Ir įvairiaspalvės barzdos.
Tyliam kampe profesoriai įraudę
Linksniuoja Džoisą, Jaspersą
Ir Froidą.
Juodos kavos gurkšnelį nugeria
Ir impotentų žvilgsniais
Glosto damų nugaras.
Ten, vystančių matronų
Priremtas prie sienos,
Skėtriojasi
Nepripažintas genijus.
Pakampėm šlaistosi
Ant kojų jau nestiprūs
Veikėjai ir veikėjos
Įvairių kalibrų.
Veidai išsekinti
Aistrų ir godulio.
Jie nieko nekuria,
Bet viskas jiems netobula.
Čia kas žmogus,
Tai ne žmogus —
Pasigailėtinas vaidmuo.
Čia ne gyvenimas,
O stovintis vanduo.
Gyvent nelengva.
Dar sunkiau stebėti šią
Žmonių,
Besiveržiančių į dievus,
Komediją.

V. KUBILIUS:

Šiuo metu mūsų kritikoje jaučiamas tam tikras vertinimo kriterijų neaiškumas. Pokario metais susidarę kriterijai didele dalimi neteko savo galios ir autoriteto. Ne vien dėl to, kad jie atsirado ant gana primityvaus teorinio pagrindo, kurį sudarė daugiausia vulgarusis sociologizavimas ir labai tiesiakaktiškai taikomos literatūros sričiai dialektinio materializmo tezės, bet ir dėl to, kad per šį dešimtmetį labai smarkiai pasikeitė pati literatūra. Jos nebegalima matuoti vakarykščiais matais, nes jie nebeatitinka literatūros dabartinės būklės, šiandieninio rašytojų galvojimo būdo. Svarbiausi šių pasikeitimų: 1) visi klausimai sprendžiami per žmogiškumo prizmę, per gyvą sąmonės ląstelę, 2) meninės analizės centre stovi ne apnuogintos politinės ir socialinės problemos, o daugiau moralinės situacijos, dvasinė žmogaus vertė, kuri neišjungiama iš visuomeninių sąlygų komplekso, bet vis dėlto tampa svarbiausiu jo vertinimo kriterijumi; 3) skaitytoją norima auklėti ne tiesioginiais pamokymais ar teigiamais pavyzdžiais, o estetiniu pergyvenimu, kuriame glūdi žmogų taurinanti ir tobulinanti jėga; 4) literatūra vis labiau nori remtis objektyviu tikrovės pažinimu, fiksuojančiu ne tik teigiamas, bet ir neigiamas gyvenimo puses, nes tik visapusiškas gyvenimo dialektikos pavaizdavimas sudaro pagrindą meninei tiesai, o tuo pačiu ir skaitytojo auklėjimui; 5) vyksta intensyvi visų literatūros rūšių ir formų modernizacija, kurią diktuoja tiek vidinė pačios literatūros augimo būtinybė — literatūra vystosi nesulaikomai kaip gyvas organizmas, anot V. Belinskio, — tiek visa šiuolaikinio meno atmosfera.

Kai literatūra ima svarstyti vadinamus amžinuosius žmogiškos egzistencijos klausimus (meilės, mirties, gyvenimo prasmės), į kuriuos ji turi duoti atsakymus šiandieniniam skaitytojui, tokios literatūros (V. Mykolaičio-Putino „Būties valanda“, Just. Marcinkevičiaus „Siena“) jau neįmanoma įvertinti vien politinio aktualumo aspektais. Kai rašytojas pasineria į painiausius šiandieninio žmogaus psichikos klodus (kurios taip pat kažkas turi meniškai ištyrinėti), tokio kūrinio (M. Sluckio „Adomo obuolys“) jau neįmanoma išmatuoti tik sociologinėmis formulėmis. Kai poetas rašo sudėtingomis asociacijomis, kalba kultūros, meno ir istorijos įvaizdžiais, reikalaujančiais iš skaitytojo didelio išprusimo, tokio kūrinio (E. Mieželaičio „Era“) neįvertinsi įprastais prieinamumo ir paprastumo matais.

Dabartinė literatūra reikalauja naujų kriterijų. Tačiau mūsų estetinė teorija, gal labiausiai atsilikusi sritis per paskutinį dešimtmetį, jų neparuošia, todėl meno praktika eina savo keliu, o meno teorija tebekartoja senas formules, kurių mažai kas paiso.

Grįžimas šiandien prie senųjų vertės kriterijų, matuojančių literatūrą didaktizmo, iš viso reiškinių sudėtingumo išskirto teigiamo prado aspektais, reikštų grubų šiandieninės litaratūros prievartavimą. Negalėdami išsiugdyti šiandieninei literatūrai tinkančios kriterijų sistemos, nemaža kritikų pastaruoju metu nustojo rašę.

Dabar kiekvienam kritikui reikia savo ideologinius nusistatymus ne tiek deklaruoti, kiek ištirpdyti juos savo dvasinėje struktūroje, kaip padarė poetai, perkošti jais patį estetinio suvokimo aparatą, mokėti pasinaudoti marksistine teorija pačiose sudėtingiausiose ir subtiliausiose žmogiškumo bei meno sferose. Viso to mums dar trūksta. Mes tebesijaučiame tarsi sumišę šiandieninės mūsų literatūros akivaizdoje.

Šiandieninė kritika, galima sakyti, atsisakė vadovavimo visam literatūros procesui funkcijos. Senasis vadovavimo stilius (komandos, reglamentacijos, etiketės) susikompromitavo, o naujasis stilius, kuris turėtų būti pagrįstas moksline analize, sugretinimais su kitų tautų literatūromis ir drąsiomis prognozėmis, dar negimė.

Dabartinė kritika užsiima tik literatūros proceso komentavimu. Visa, kas egzistuoja literatūroje, yra gerai. Viskas pripažįstama. Viskas pateisinama.

A. BALTAKIS:

Man rodos, mūsų pokalbis apie kritiką būtų daug naudingesnis, jei mes, užuot demonstravę savo erudiciją, nusileistume į mūsų literatūros kasdienybę ir bendromis jėgomis pabandytume išsiaiškinti, kokiais gi kriterijais turime remtis, vertindami šiandieninę mūsų literatūrą.

Klausimą taip stačiokiškai kelti verčia diskusijos metu ne kartą praskambėjęs tvirtinimas, kad mūsų kritikoje jaučiamas arba tam tikras kriterijų neaiškumas, arba iš viso kriterijų stoka. Jeigu taip iš tikro yra, tai galimos dvi išeitys: arba su šiuo faktu susitaikyti ir laikyti kritikos padėtį normalia, arba pamėginti, išeinant iš mūsų literatūros realybės ir tarybinės visuomenės uždavinių, surasti tam tikrus atsparos taškus, kurie, tegu nepretenduodami į amžinumą, padėtų mūsų literatūrai ir kritikai suvokti savo koordinates.

Iš anksto turiu pasakyti, kad principiaiai nesutinku su nuomone, teigiančia, jog dabar iš viso jaučiama kriterijų stoka. Priešingai, dar niekados mūsų kritikoje nebuvo tiek daug skirtingų nuomonių, paremtų vienokiais ar kitokiais kriterijais. Ir tam tikrą mūsų kritikos krizę, apie kurią kalba beveik visi diskusijos dalyviai, nulemia ne kriterijų stoka, o priešingai — jų gausumas. Susidaro įspūdis, kad mūsų kritikams šiuo metu rūpi ne tiek pats literatūros procesas, jos tam tikrų objektyvių dėsningumų atskleidimas, kiek, A. Zalatoriaus žodžiais tariant, „proto gimnastika“, kuri, nuolatos atliekama, „suteiktų literatūriniam gyvenimui judrumo, lavintų ir grūdintų smegenis“.

Ką gi, tiek rašytojai, tiek, tur būt, ir skaitytojai šiandien tikrai neabejoja V. Kubiliaus, K. Nastopkos, A. Sluckaitės, A. Masionio ar to paties A. Zalatoriaus erudicija, sugebėjimu lavinti ir grūdinti mūsų primityvius smegenis. Tačiau erudicija, aktyvūs literatūriniai ginčai mums reikalingi ne todėl, kad paverstume kritiką sporto varžybomis, o todėl, kad šie ginčai mums padėtų priartėti prie daugiau ar mažiau objektyvios tiesos, pasitarnautų mūsų tarybinės literatūros labui.

A. GUDELIS:

Ir dėl daugelio kritikos bėdų kaltas tas pats „nežinojimas“. Skaudžiai atsiliepia menkos žinios iš filosofijos, meno filosofijos, estetikos, tų sričių specialistų trūkumas. Jokio atgarsio pas mus nesusilaukia daugelis, netgi tarybinės filosofijos, naujovių. Taip, pavyzdžiui, liko visai nepastebėta ypač svarbi 1966 m. kovo mėn. Maskvos simpoziumo „Asmenybė ir visuomenė“ medžiaga, kur buvo pripažinta, kad ilgą laiką tarybinės filosofijos praktika klaidingai traktavo marksistinę tezę „būtis apsprendžia sąmonę“, — tokia prasme, tarsi kiekvienas socialinis stimulas formuotų individo sąmonę. Tuo tarpu sąmonė ne tiek formuojama, kiek *formuojasi* tarpusavio sąveikoje su aplinka. Dėl silpno teorinės minties išsivystymo šiandieninė kritika nesugeba pažvelgti į literatūrą apibendrinančiu žvilgsniu, neturi literatūros proceso pajautimo, kuris turėtų lydėti ir mažiausią kritiko darbą.

V. KUBILIUS:

Ryškiausiai šitas komentatoriškas kritikos vaidmuo iškyla vertinant kūrinius, parašytus naujoviška forma. Tokie kūriniai („Siena“, „Kauno romanas“) meniniu požiūriu visiškai net nevertinami, kaip dažnai lieka neįvertinti meniškai ir tradicinės formos kūriniai („Sąmokslas“). Kritikai tik komentuoja autoriaus sumanymą (pvz., A. Bučio, J. Lankučio, V. Areškos parašytos šių kūrinių recenzijos), tik visokiais būdais stengiasi išaiškinti tai, ką autorius norėjo pasakyti, o kaip jis tai pasakė, kokia šio kūrinio meninė vertė — tai paliekama spręsti vargšui skaitytojui. Novatoriškumas tapo savotišku tabu — kas juo prisidengia, darosi neliečiamas. Kritikas tiesiog bijo pasirodyti konservatoriumi ir urmu giria visa tai, kas kitoniška. Tokiu būdu yra išliaupsinami ne tik antraeiliai („Kauno romanas“) ar meniškai netobuli kūriniai (kai kurie E. Mieželaičio, M. Sluckio, J. Baltušio kūriniai), bet ir dezorientuojamas skaitytojas, o naujosioms mūsų literatūros kryptims daromas meškos patarnavimas.

Kriterijų stoka atveda kritiką į visišką nereiklumą. Bet dėl to kalti ne vien kritikai. Naujosios mūsų literatūros kryptys ir tie pakitimai, apie kuriuos buvo kalbėta, skynėsi kelią per atkaklų senų estetinių normų ir įpročių pasipriešinimą. Gana aštrus rašytojų pasiskirstymas į du meninius polius, įtempta tarpusavio kova, naudojantis visokiomis priemonėmis, kritiką pastatė į labai keblią padėtį, kur jai sunku buvo išlikti kaip objektyviai teisėjai. Pagaliau kiekvienas didesnis rašytojas pas mus paverčiamas savotiška valstybine socialistinės kultūros nuosavybe, apie jį susidaro neliečiamybės zona, kurios nedrįsta peržengti kritika. Ir taip iš kritikos lieka panegirika.

Ką reikėtų daryti?

Pirmiausia būtina susirūpinti, kad pas mus atsirastų kritikų profesionalų, kuriem šis darbas būtų kasdieninė duona, o ne laisvalaikio užsiėmimas. Dabar tokių kritikų beveik nėra. Gana žemi literatūrinės spaudos honorarai, beveik visų mūsų žurnalų iliustratyvinis-populiarinis, o ne intelektualinis-teorinis pobūdis kol kas neduoda pagrindo atsirasti tokiai kritikai.

Reikėtų kuo labiau skatinti nuomonių kovą kritikoje, leisti išsakyti skirtingus požiūrius, spausdinti apie tą patį kūrinį po 2 - 3 recenzijas, nenutylėti paskirų kūrinių.

Reikėtų išgyvendinti iš spaudos neapibrėžtas formuluotes („kai kurie rašytojai" „kai kurie kritikai"), kuriomis kažkas lyg grasinama, kažkas lyg smerkiama, bet kas — nežinia. Tos formuluotės nepaprastai paplitę, ir jose ryškiausiai atsispindi kritikos bailumas, nenoras sakyti tiesą į akis, kažką supykdyti.

A. BALTAKIS:

Man tiesiog nepatogu kai kuriems išsimokslinusiems kritikams priminti, kad šiandien literatūrinį gyvenimą, tame tarpe kritikos uždavinius, suponuoja visiškai kiti faktoriai, išplaukiantys iš mūsų socialistinės tikrovės, iš Komunistų partijos vadovaujančio vaidmens. Nors ir turėdama savo vidinius dėsnius, tarybinė literatūra visados vystėsi priklausomai nuo visuomeninio klimato pakitimų. Mes nusižengtume istorinei tiesai, jei imtume teigti, kad tokia priklausomybė mūsų literatūrai visados buvo vienodai palanki. Visiems gerai žinoma, kokią žalą tarybinei literatūrai padarė asmenybės kulto metai, pagimdę vulgarųjį sociologizavimą. Bet net ir šis negatyvus faktas tik patvirtina, kokią reikšmę mūsų literatūriniam gyvenimui turi visuomeninė atmosfera.

Man rodos, nereiktų dirbtiniu būdu ieškoti literatūros vertinimo kriterijų, jei mūsų kritika, užuot stačiusi smėlio pilis, daugiau atsižvelgtų į dialektišką tarybinės literatūros ir visuomenės sąveiką.

Kiekvienam rašytojui ir kritikui, aktyviau dalyvavusiam mūsų literatūros procese pastarąjį dešimtmetį, visiškai aišku, kad poslinkiai meno ir kultūros srityje buvo įmanomi tik todėl, jog atitinkami poslinkiai įvyko visame politiniame ir ekonominiame Tarybų šalies gyvenime. Savo ruožtu, tarybinis menas daug pasidarbavo, padėdamas partijai nugalėti dogmatizmo recidyvus, kovodamas už naujų principų įvertinimą mūsų šalies materialinėje ir dvasinėje kūryboje.

...Konkretūs literatūros uždaviniai nulėmė kritikos kryptį, jos kriterijus. „Mūsų kritika, — rašė 1962 metais V. Kubilius, — atsikratė formalizmo ir sociologizavimo. Ji dabar turi pačią teisingiausią ir žmogiškaiusią metodologiją. Šios metodologijos pagrindu galima sukurti didelę ir reikšmingą kritiką. Šiandien viskas priklauso nuo pačių kritikų subrendimo, drąsos ir talentingumo" (straipsnių rinkinys „Naujų kelių ieškant", 1964).

O 1968 metais tas pats V. Kubilius rašo: „Šiandieninė kritika, galima sakyti, atsisakė vadovavimo visam literatūros procesui funkcijos. Senasis vadovavimo stilius (komandos, reglamentacijos, etiketės) susikompromitavo, o naujasis stilius, kuris turėtų būti pagrįstas moksline analize, sugretinimais su kitų tautų literatūromis ir drąsiomis prognozėmis, dar negimė". Jam pritaria ir netgi griežčiau išsireiškia A. Zalatorius: „Žodžiu, kritika sunkiai serga, aiškūs vėžio simptomai".

Kur glūdi tokios staigios metamorfozės priežastys? Kodėl dalis kritikų, anksčiau kalbėję panegirikas mūsų literatūrai, staiga „praregėjo" ir ėmė iš aukšto į ją žiūrėti, neigiamai vertindami tai, ką jie kitados gyrė?

A. GUDELIS:

Tačiau sugrįžkime prie diskusijos apie romaną. V. Kubilius parašė tiktai reikalingą straipsnį apie paskutiniuosius mūsų romanus. Rašytų kritikai daugiau tokių principingų straipsnių, ir, kol gyvos literatūrinės ambicijos, A. Zalatoriui, matyt, nebetektų rūpintis, kad kritikai ir rašytojai neitų kartu meškerioti... Straipsnyje buvo iškeltas esminis klausimas dėl tikrosios V. Sirijos Giros, A. Bieliausko, I. Mero, M. Sluckio romanų literatūrinės vertės. Be abejo, vienas straipsnis negalėjo visko išsemti. Ir kur silpna — ten trūksta. Perskaičius straipsnį, problematiškiausiu pasiliko klausimas dėl nūdienės pasaulinės literatūros proceso, vidinio monologo romano santykio su lietuviškąja literatūros tradicija. Kas gi turėtų būti mūsų literatūros siekimų objektu — ar europiniai pasakojimo standartai (niekas neneigs, žinoma, ir jų reikšmės), ar savitas literatūros veidas? Kritika apeina klausimą, kodėl gi naujieji lietuvių romanai ar kiti kūriniai taip gausiai spausdinami už respublikos ribų? Ar ne todėl, kad jie taip lengvai pritampa prie masinės ne pačia gerąja prasme literatūros, kuri lengvai peržengia tautines ribas, nes yra per lengvai visiems suprantama, nes neturi nieko sava, kurios nacionalinė specifika baigiasi su išvertimu į kitą kalbą?

A. BALTAKIS:

A. Gudelis mūsų literatūros paplitimą už respublikos ribų aiškina ne jos privalumais, o trūkumais.

Tokie drastiški kaltinimai mūsų literatūrai iki šiol dar nebuvo daromi, ir šiems originaliems teiginiams reikėjo bent minimalaus argumentavimo. Aš jau nekalbu apie aristokratišką pažiūrą į tokią literatūrą, kurią galima nesunkiai suprasti. Ir visas straipsnis parašytas, žiūrint į mūsų literatūrą iš tokių aukštybių, į kurias iki šiol dar nebuvo pakilęs nė vienas mūsų kritikas, netgi turįs solidų patyrimą. Taip ir norisi po straipsnio antrašte padėti epigrafą: „Veni, vidi, vici!" Beje, nepasakyčiau, kad ypatingu kuklumu pasižymėtų ir kai kurie kiti literatūros debiutantai... Gal tai ir nėra bloga, bet saiko jausmą ir čia reikia turėti.

A. GUDELIS:

Tačiau faktas lieka faktu: kritikai dažnai „nesuranda progos" daugelį tiesų pasakyti tol, kol literatūrinė praktika ir gyvenimas jų nepaverčia pirštu prikišama akivaizdybe. Ir daug blogiau, kai tos aksiomomis virtusios tiesos pas mus pavėluotai tampa daugiažodiškų pokalbių objektu, kai iš jų kuriamos problemos, užuot sprendus konkretesnius svarstytinus klausimus. Tokia linkme, atrodo, pakrypo „Pergalės" žurnale vykstanti diskusija apie romaną, ypač V. Areškos straipsnis.

O tai, matyt, nebūtų įvykę, jeigu mūsų kritikai pati vidinio monologo problema nebūtų tokia nauja ir tokia problematiška, kaip dabar atrodo, kad į ją būtų pažiūrėta iš visos meno raidos aukštumos. (Suprantama, neišleidžiant iš akių naujųjų filosofijos ir psichologijos atradimų bei pakitusio individo ir visuomenės santykio.) Praverstų prisiminti prieš visą šimtmetį pasakytus realistinio romano patriarcho G. Floberto žodžius: „Kas man atrodo nuostabu, ką aš norėčiau sukurti — tai knygą apie nieką, knygą be išorinio sutvirtinimo, kuri laikytųsi savaime, vidine savo stiliaus jėga, kaip kad žemė, niekieno neparemta, laikosi ore". Atiduoti laisvę žodžiams poetus kvietė Malarmė. Argi tai ne tas pats „žodžių cementas" vidinio monologo romane, apie kurį kalba K. Manji (žiūr. V. Kubilių)? Kartu tai tas pats literatūros krypimas į specifinę išraiškos medžiagą, faktūrą — žodį, kaip tapybos — į spalvą, grafikos — į liniją, į grynąją išraiškos formą. Vidinis monologas taip pat atspindi viso nūdienio meno kelią į išraiškos meną, atsisakant parodymo, iliustravimo.

Tačiau pasaulinio meno proceso suvokimas yra tik viena medalio pusė. Tiek pat giliai reikia įžvelgti nacionalinę meno, literatūros tradiciją jos individualumo aspektu, norint pamatyti, kiek natūraliai ir kokiu laipsniu bendriesiems meno dėsningumams paklūsta savoji literatūra. Kas gi tai parodys?

Pasaulinio meno reiškinių santykis su lietuviškąja meno tradicija tebėra „specialaus straipsnio klausimas" „atskira problema", kaip mėgsta sakyti kritikai. Klausimas dėl vertinimo kriterijų glaudžiausiai susijęs su nacionalinės literatūros, meno tradicijos pažinimu ir objektyviu įvertinimu. Šiandien sakom, kad ankstyvieji, t. y. pokario metų, kriterijai „paseno". Tiek pat svarbus klausimas, kodėl jie paseno. Ar vien todėl, kad visi kriterijai sensta, ar ir todėl, kad buvusieji kriterijai buvo riboti, per mažai atspindėjo amžinas meno vertybes, buvo per daug laikini?

A. BALTAKIS:

Manau, niekas negali užginčyti kritikams teisės keisti savo estetines pažiūras. Smarkiai pasikeitusios literatūros iš tikro negalima matuoti vakarykščiais matais. Tačiau šitoks beatodairiškas vakarykščių vertybių vertimas aukštyn kojomis visų pirma rodo mūsų kritikų blaškymąsi, jų neprincipingumą. Ir dabartinę kritikos krizę, mano supratimu, nulėmė būtent nutolimas nuo bendro mūsų literatūros proceso, teorijos atitrūkimas nuo praktikos. Tai supranta ir patys kritikai, jausdami, kokie nerealūs kai kurie vakarietiškos kilmės receptai gydyti sergančią mūsų kritiką, nes „tų vaistų jokia vaistinė neparduoda" (A. Zalatorius).

Be abejo, dėl šitokio „vaistų" limitavimo vieni gali apgailestauti, kiti — tam pritarti. Bet viena turi būti visiems aišku: teks gydytis savomis priemonėmis, panaudojant tokius senus, bet išbandytus „vaistus", kaip literatūros partiškumo ir liaudiškumo principai, kurie, beje, tik iš pavadinimo seni, o iš tikro yra nuolatinėje kitimo būklėje, nuolatos praturtinami naujais, efektyviais komponentais.

Mūsų literatūroje pastaruoju dešimtmečiu vyko intensyvus kūrybinis darbas, atkakli kova už tarybinės literatūros stilių ir žanrų įvairovę. Šiame darbe ir kovoje mūsų rašytojams teko patirti ir šalto, ir šilto. Kova vyko dviem frontais: prieš dogmatinę pažiūrą į literatūrą, iš vienos pusės, ir prieš buržuazinio meno koncepcijos skverbimąsi, iš antros. Ir, deja, nė vienam rimtam mūsų rašytojui nebuvo progos pripRasti „prie olimpinės rimties". Net pats aštriausias ir šmaikščiausias literatūros kritikų žodis, jei kada jis ir pasigirdo, tebuvo tik švelnus gribštelėjimas, palyginus su tomis batalijomis, kurias mūsų literatūrai teko pakelti ir iš kurių ji išėjo žymiai sustiprėjusi ir išaugusi. Šia prasme ypač užsigrūdinę yra mūsų rašytojai komunistai, kurie atskirais laikotarpiais būdavo apšaudomi ir iš primityvaus utilitarizmo, ir iš ekstremistinio estetizmo pozicijų, bet jie visados garbingai nešė mūsų literatūros vėliavą, darė viską, kad literatūros procesas vystytųsi teisinga linkme.

Mūsų literatūroje ilgus metus buvo kovojama ne už bet kokios, o už tarybinės literatūros praturtinimą, jos horizontų plėtimą. Jei šiuo klausimu nebūsime principingi, neišvengiamai leisime sukompromituoti iš esmės sveiką ir teisingą mūsų meno įvairovės idėją. Kaip beatrodytų keista, silpnindami kovą prieš tendencijas, svetimas tarybiniam menui, mes stipriname dogmatizmo pozicijas.

L. IR M. REDAKCIJA:

Tarybinės literatūros teoretikai, estetikos specialistai atidžiai nagrinėja pagrindines socialistinio realizmo koncepcijas, ieško jų tikslesnio grafinio vaizdavimo (termino formos), analizuoja jų sąlytį su nūdieniu gyvenimu. To nagrinėjimo eigoje neapsieinama ir be polemikos, tačiau jos tikslas — NE PAKEISTI pamatinius socialistinio realizmo kriterijus, o juos PATIKSLINTI, PRATURTINTI naujais, efektyviais komponentais, atitinkančiais šiuolaikinės literatūros, meno ir visuomeninio gyvenimo dvasią. Šioje polemikoje ne vienas teoretikas prieina išvadą, jog mes ne tik kad neišsėmėme, bet dar ir ne iki galo supratome, kokias plačias kūrybinio vystymosi galimybes atveria socialistinis realizmas.

Kaipgi tuomet suprasti versiją apie neva susidariusią kritikos kriterijų krizę? Praskaidrėjusi atmosfera, lenininių tarybinio gyvenimo normų atstatymas, prasidėjęs po TSKP XX suvažiavimo, naujam dvasiniam kūrybinių jėgų suklestėjimui prikėlė ne vieną asmenybę. Tačiau šis, kaip ir kiekvienas moralinių vertybių perkainavimas, kai kuriems kritikams pasirodė griūvančiu dangumi. O iš tiesų juk niekas nesikėsino į kertinius tarybinės literatūros ir kritikos principus; buvo nuvainikuoti tik DOGMATINĖS KRITIKOS principai, pasmerktas vulgarusis sociologizavimas. Tarybinis kritikas A. Mečenko straipsnių rinkinyje „Estetika sevodnia" (1968 m.) teisingai pažymi: „kaip mūsų rašytojams, patyrusiems įkvepiančią lenininių idėjų jėgą, bebūtų sunkios asmenybės kulto apraiškos, vis tik nėra pagrindo tarybinės literatūros istorijoje kokius tai dešimtmečius vadinti „asmenybės kulto laikotarpiu". Geriausieji tarybiniai rašytojai, kuriems būdingas tvirtas idėjinis įsitikinimas ir aiškus kūrybos tikslo supratimas, visada orientavosi į epochos interesus, o ne į „sinoptikų" prognozes. Ir „šalnų", ir „atodrėkių" metu jie tikrino savo kelią pagal liaudiškumo ir partiškumo kompasą".

Stebina kai kurių kritikų (juo labiau jaunųjų) pretenzijos ne tik literatūrai, bet ir visuomeniniam, dvasiniam gyvenimui apskritai. Jie apgailestauja dėl „dvasinių ir meninių imperatyvų" stokos, pasigenda „nugalinčios mūsų amžiaus prieštaravimus išminties, pakeliančios mus virš kasdienybės" (atseit, išmintinga tik tai, kas nekasdieniška), graudena skaitytoją, kad jis beviltiškai atsilikęs nuo dvidešimto amžiaus meno pasiekimų ir pan.

Neretai tokie autoriai, užkopę į „visos meno raidos" ir „pasaulinių standartų" aukštumas, atvirai demonstruodami savo „erudiciją", o iš tiesų — nekūrybišką apsiskaitymą, pasirodo besą mažiausiai susirūpinę pačios lietuvių literatūros kasdienybe. Jų straipsniuose pasigendame iš tiesų nuoširdaus patriotizmo savajai, tarybinei, lietuvių literatūrai. Pasigendame tvirtesnių sąsajų su visos lietuvių literatūros, praėjusios ilgą ir garbingą kelią, tradicijomis. Nepergyvendami dėl savosios literatūros, neanalizuodami jos laimėjimų ir nesėkmių, mes nepajėgsime tos literatūros prideramai „investuoti" tiek į daugianacionalinio tarybinio, tiek ir į pasaulinio meno aruodus. Nes, A. Bučio žodžiais tariant, „...ir į pasaulinių problemų sritį įeisime greičiausiai ne kaip gerai apsiskaitę svetimšalių idėjų interpretatoriai, o kaip SAVOS (pabraukta mūsų — RED.) lietuvių literatūros (vadinasi, labiausiai bendražmogiškų!) ištakų, konfliktų, problemų žinovai" („Tiesa", 1966.XII.11).

Kritiškai vertinant kai kurių autorių mintis, kartu reikia pasakyti, kad jos nenukreipė pokalbio apie kritiką į šalį. Pokalbyje dominavo draugai, kurie objektyviai vertino šiandieninės kritikos padėtį, iškeldami jos privalumus ir trūkumus, atkreipdami rimtą dėmesį į kritikos idėjinius-politinius ir visuomeninius uždavinius. Iškelti turinio ir formos vienybės, idėjinių ir estetinių kriterijų sąryšio reikalavimai susišaukia su pastaruoju metu tarybiniame literatūros moksle pabrėžiamu teigimu, jog lenininėje literatūros partiškumo sampratoje yra įkūnyta minties ir jausmo, idėjiškumo ir meniškumo vienovė.

SUSIPAŽINIMUI: VYTAUTĖ ŽILINSKAITĖ

Kiekvienas režimas mažiau ar daugiau alergiškas kritikai bei pašaipai. Sovietinis nėra išimtis. Todėl satyra ir humoras buvo ir tebėra viena iš anemiškiausių ir nuobodžiausių literatūros šakų Lietuvoje. Paskutiniaisiais metais, dėka, tur būt, atlaidesnės cenzūros ir kūrybingesnių jaunųjų humoristų, pasirodė įdomesnių ir originalesnių dalykėlių. Ypač išsiskiria V. Žilinskaitės humoro, satyros ir parodijų knyga *Angelas virš miesto* (1967).

Žilinskaitė studijavo Vilniaus universitete žurnalistiką, vėliau kurį laiką dirbo *Jaunimo gretų* žurnalo redakcijoje. Dabar, anot jos, „laisvas paukštis", atsidėjusi vien kūrybai.

Humoreska buvusi jai prie širdies iš pačių pradžių ir su džiaugsmu ruošdavusi sienlaikraščiams humoristinius skyrelius. Debiutavo su eilėraščių rinkinėliu *Nesustok, valandėle* (1961), o vėliau išspausdino keletą apysakų. Tačiau mažai kuo išsiskyrė iš kitų bebandančiųjų, ir, anot jos, „grįžau prie satyros kaip sūnus palaidūnas".

Pirmoji humoro ir satyros knygelė *Ne iš pirmo žvilgsnio* (1963) buvo tik bandymai rasti savo žodį ir savas temas. Deja, ji buvo kaltinta „temų smulkumu" ir „buitiniu siaurumu". Rasta „daug kas satyrikės kūryboje neįprasta", svarstyta, ar „atsisakymas tradicinių charakterio kūrimo principų nėra mados dalykas ir iš viso ar priimtinas mūsų satyroje".

Tačiau Žilinskaitė, kritikų nesukapota, ėjo pradėtuoju keliu. Humoreskų rinkinyje *Ir aš ožius ganiau* (1965) humoras įgauna aštresnę satyrinę potekstę, atsiranda paslėpta ironija bei dviprasmiška pašaipa. Šabloniškos sovietinės savikritikos temos, kaip miesčioniškumas, karjerizmas, chuliganizmas bei kitos „buržuazinės atgyvenos", sprendžiamos, panaudojant sąmojingas detales ir komiškas situacijas. Knygą beskaitant ima aiškėti savotiškas, primenąs rusų satyriką Zoščenką, pasaulis. Naivūs ir su įvairiomis ydelėmis piliečiai tesirūpina smulkiais dalykais bei pačiais elementariausiais sunkiai gaunamais reikmenimis. Jų gyvenimą komplikuoja įvairaus plauko biurokratai bei bukaprotiški viršininkai.

Iš visų humoreskų išsiskiria savitumu „Parodijos su obuoliu", kuriose Žilinskaitei pavyksta keliais sakiniais apibendrinti būdingesnius poetų kūrybos ir jų charakterių bruožus. Pvz. parodijoje, skirtoje Lenino laureatui Mieželaičiui, pasišaipoma iš jo eiliavimo manieros, tematikos, žodyno ir t. t.:

ANTANINIS

Ir sušukau Sapiegynės kalnų
panoramoms:
— Obuolys!
Ir suriaumojo išalkę kalnų viduriai:
— O(pa)!
— O(žka)!
— O(ras)!
— O(rkaitė)!
— O(riginalu)!
Aš mėginau dar sušukti:
— Antaninis!
Bet ledinė kalnų tuštuma
Man atrėžė
— Ananasinis!
Tiems kalnams, tur būt, gresia infarktas!
Tegu patys pasidaro kardiogramą!

(*Ir aš ožius ganiau*, pusl. 136-7).

Panašios parodijos, o ypač liečiančios tokius asmenis, kaip Mieželaitis ar Venclova, yra retos viešnios. Tam reikia ne vien drąsios ir apsčiai laimės, kad jos išvystų dienos šviesą. „Užtenka satyrikui meniniame feljetone aštriau paliesti ne kiemsargį ar gazuoto vandens pardavėją, o ‚solidesnės' profesijos atstovą, kai į aukštesnes instancijas pasipila skundai (dažniausiai anoniminiai) su plačiomis satyriko asmens charakteristikomis" (*Pergalė*, 1968, Nr. 9, pusl. 169). Tokios „charakteristikos" ne vienam uždarė duris kuriam laikui į redakcijas bei leidyklas. Žilinskaitė *Angele virš miesto* ne tik peštelii eilę „solidesnės" profesijos atstovų, bet išdrįsta pasišaipyti iš retai kritikuojamų naujojo gyvenimo būdų. Vienas Žilinskaitės knygos recenzentas džiaugiasi, kad „rašytoja suranda tokį humoro žodį, tą sidabrinę kulką, kuri ir patį velnią ima". (*Literatūra ir menas*, 1968, Nr. 34). Jis šiek tiek perdeda. Yra dar ir nepaliestų „velnių".

Tematiniu atžvilgiu *Angelas virš miesto* maždaug ankstyvesnio rinkinio tęsinys, tačiau žymiai paaštrėjusia satyra, dvi prasmiškumas; keletas humoreskų prilygsta geriausiems mūsų satyros pavyzdžiams. Ypač parodijos, sekant pasakos motyvą apie Jonuką ir Grytutę, duoda taiklias dabartinių beletristų charakteristikas.

Nors Žilinskaitė vaizduoja dabartinį Lietuvos gyvenimą, bet tam tikru būdu maskuojami kai kurie politinio ar opesnio pobūdžio įvykiai. Pvz., aštri satyra „Kodėl šypsosi sfinksai" apie Stalino ir Kruščiovo neklystantį ir visažinantį vadovavimą nukelta į Egipto faraonų laikus. Humoreskoje „Optimistiškai" neva aiškinama ateities žmogaus savitumai, bet kiekviena detalė rodo šių laikų — „kukurūzų, triušių ir metalo laužo epochos" absurdiškumą. Vargana susovietintos moters dalia

ir išpūsta, nenuoširdi moters dienos prasmė (kovo mėn. 8 d.) ironizuojama, susiejant su išgalvota Zagugulų planeta („Zagugulięčių atradimas").

Paprastai Žilinskaitė aprašinėja lyg ir siaurą objektą ar veiksmą, bet detalėse, užuominose bei potekstėje yra užslėpta gyvenimo tikrovė. Pvz., satyroje „Ranka", aprašydama savo susitikimą su dirbtinos rankos išradėju, ji turi omenyje sovietinę nutarimų bei balsavimų procedūrą, kur dalyvaujantiems nereikia turėti savo nuomonės. Išradėjas tikisi sutaupyti žmonių laiką ir valstybės lėšas: „Mes siųsime į susirinkimus, konferencijas ir suvažiavimus savo dirbtines rankas". Jis net įsivaizduoja „milžinišką posėdžių salę su visu mišku rankų, dirbtinių rainkų. Ir štai jos visos kaip viena pakyla". Kalbant apie žmonių nemarumo priežastis viename komunaliniame name, išaiškėja naujųjų butų įvairiausi kuriozai („Nemirtingumo priežastis"). Pvz., viena iš daugelio priežasčių: esą gyventojus nemarius padarę tarakonų antplūdžiai. „Ką jie paliečia savo ilgais ūsais, tas ir lieką pažymėtas nemarumo antspaudu... Ta tema apginta kelios disertacijos. Po to atvykdavo ištisos delegacijos pirkti arba vogti iš mūsų tarakonų". Kita, tur būt, tikroji nemarumo priežastis — pro siauras duris ir koridorius neįmanoma išnešti karstų. Arba kriminalistas, nubaustas už valstybinio turto grobstymą, rašo malonės prašymą, maldaudamas sumažinti bausmę už tai, kad jo tėvas buvo komunistas ir kovojo prieš nacius. Tačiau dar būdingesnė tos buržuazinės atgyvenos prašymo užbaiga: „Ateityje pasižadu sistematingai negrobstyti". Tikras Zoščenkos kvailiuko brolis!

Žilinskaitė vykusiai panaudoja eilę trafaretinių šūkių, posakių, paimtų tiesiog iš spaudos, oficialių kalbų. Pvz., „sukčiautojams ne vieta viešoje maitinimo įstaigoje"; „Šiuo atsakingu momentu, kai reikėtų susivienyti prieš importinės avalynės populiarėjimą, ‚Raudonosios žvaigždės' atstovai rodo patriotizmo ir pilietinės atsakomybės stoką". Kartais prie nunešiotų lozungų prikergiami dviprasmiški komentarai: „Pagrindinis mūsų progreso stabdys — cigaretė... Tiek pripučia dūmų, kad ne susigaudome, nei kur einame, nei kada nueisime"; „Štai dar naujas komunistinės moralės daigas: žmogus neatsisakė parodyti nepažįstamai moteriai kelią". Dviprasmiškai satyrai išreikšti užtenka Žilinskaitei kelių trumpų frazių. Pvz., „Kai kurie mano pažįstami dalija kyšius į kairę ir į dešinę. Žingsnio jie negali be kyšio. Už tat ir žengia energingai ir tiesiai į tikslą"; „Ateities gyvenimą aš įsivaizduoju guminį. Žinoma, tai nereiškia, kad ateitis artinasi į mus su kaliošais, nors būtų ne pro šalį — šito gero vis dar trūksta"; „Pripompuoji į guminį skrandį oro, oro ir optimizmo, ir nieko jam daugiau nereikia ir nieko nereikės. Koks krašto gerovės kilstelėjimas, koks ekonominis suklestėjimas!"; „Džiaugsmingai krykštė vežimėliuose mūsų naujoji karta, kuriai teks gyventi komunistinės visuomenės sąlygose"..

ramybės apaštalai

Kai miestą apgaubia ūkanos ir ima ūkauti chuliganai, mūsų, Ožkų, gatvėje tylu ir ramu tartum oazėj dykumos vidury. Tylą drumsčia tik ritmingi trijulės žingsniai — tai vaikšto draugovininkai, mūsų šventosios ramybės apaštalai.

Jų pasirodymas visuomet mums kelia pagarbą ir pasitikėjimą. Malonus saugumo ir pilietinės neliečiamybės jausmas kutena mums gerkles, spaudžia dėkingumo ašaras, stebint šią lėtai plaukiančią eskadrilę. Raudoni raiščiai ant jų rankovių tamsoje žėruoja tartum aguonų žiedai, tartum jaunų širdžių žarijos...

Štai šaunusis trejetas pasiekia gatvės galą. Apsisuka. Eina į kitą galą. Eina koja į koją. Taip pasiekiamas antras Ožkų galas. Vėl 180° — ir žygis į pirmą galą. Ir taip be galo.

Kartais mes neiškenčiam ir išslenkam į gatvę iš arčiau pasigėrėti mūsų ramybės apaštalais. Jau tamsu, prieiname visai arti ir atidžiai įsispitrijame į trijulę. Tai dvi labai simpatiškos senutės ir vienas nemažiau simpatiškas senukas su ryžių šiaudelių kepurėle, vedinas kokių 200 gramų špicu. Jiems jau po septyniasdešimt, bet, matyt, jie reguliariai lanko herontologijos kabinetą, o tai ir įgalina juos dar pamatuoti Ožkų gatvę. Nežiūrint to, jų smakrai pastebimai kreta, o nugaros linksta po sunkia metų našta. Kartais darosi baugu, kad kuris jų nesukniustų čia pat, ant šaligatvio.

Mes prieiname visai arti.

— Ačiū už globą,— mandagiai dėkojame, akimis rydami raudonus raiščius.— Kas paskatino šiai kilniai misijai?

— Matot, vaikučiai,— drebančiu iš senatvės balsu paaiškina viena senučiukė,— mes vis tiek vakarais čia pavaikštinėjam, šuniuką vedžiojam. Tad ir paprašė mūsų panešioti raištelius vyrukai iš štabo. Tokie augaloti. Kaip atsisakysi? O ir raišteliai dailūs,— ji meiliai paglosto raištį.

Kiti du patruliai pritariamai linksi. Mūsų akivaizdoje jie stengiasi atrodyti žvalūs, stengiasi iš paskutinių jėgų tiesiogine šio žodžio prasme. Nuo tų pastangų net virpa lengvutė ryžių šiaudelių kepurėlė ant senuko galvos.

Su dėkingumo ašaromis akyse mes žvelgiame į šias pusiau nežemiškas būtybes su 200 gramų špicu priešaky. Štai jie pamaži tolsta, vis dusliau taukši senuko lazdelė, vis blausiau šviečia aguonų žiedai... Ir mes ūmai susiprotėjame, kodėl Ožkų gatvėje taip tylu ir ramu, kodėl čia neužklysta nė vienas girtuoklis, kodėl, pamatę senukus, lyg pabaidyti žvirbliai purpsi į šalis chuliganai. Juk jeigu — neduok dieve — papūstų stipresnis vėjas... O atsakyti, ko gero, tektų kokiam arčiau besišlaistančiam padaužai...

ranka

Prisipažinsiu: visa tai pasakoju todėl, kad atsilieptų žmogus, kurį pamečiau iš akių. Buvau tikra, kad po mūsų susitikimo jo vardas nuskambės po visą šalį, bet nieko panašaus neatsitiko. Tur būt, nusikalstu, išgarsindama jo atradimą, kuris gal dar nėra užpatentuotas ir kurį, ko gero, pasisavins kiti. Ir vis dėlto ryžtuosi šiam gal ir neleistinam žingsniui.

Tai atsitiko vasaros pabaigoje, kada, kaip pamenate, sinoptikai žadėjo giedrą, o lietus pylė kaip iš kibiro. Artėjo vakaras. Skutau plyna priemiesčio gatvele, vildamasi pabėgti nuo besivejančio debesies. Tačiau jis pavijo mane; vos spėjau palįsti po tankiu kaštonu. Dangus be perstojo būgnijo, sakytum ten vyko neeilinis angelų plenumas, o žaibai stenografavo jų neginčijamus nutarimus.

Atrodė, kad audra praūš negreitai, ir aš smalsiai apsidairiau po kaštono gaubiamą teritoriją. Pasirodo, čia, be manęs, lindėjo kažkokia susitraukusi žmogysta, į kurią aš neatkreipiau ypatingo dėmesio, nes ji neturėjo nei gitaros, nei „Spidolos", nei kitų būdingų mūsų epochos žymių. Po pažastim ji spaudė juodą aptriušusį futliarą.

Audra smarkėjo, pro kaštono lapus prasibraudavo vis daugiau lietaus lašų. Ir aš, ir nepažįsta-

Bendrai Žilinskaitės medžiaga satyrai ir humorui paimta iš kasdieninio gyvenimo: pastebėta gatvėje, autobuse, įstaigoje, šeimoje ar užtikta laikraščiuose. Daugiausia dominuoja smulkūs, banalūs žmonių rūpesčiai ir jų elgsena. Perduoti humoro ar satyros formoje, atskleidžia taip vadinamo sovietinio žmogaus charakterį ir jo vidinę būklę. Čia yra įvairiausių tipų, sutinkamų visur ir visada: šiek tiek naivoki, kartais absurdiški, daugiau ar mažiau savanaudiški. Jų išradingumas ir prisitaikymas prie naujų socialinių ir politinių sąlygų daug kuo primena tuos neigiamus tipus, kurie dominavo mūsų dipukiškame gyvenime. Tiktai pašnekėsiuose apstus sustabarėjusių laikraštinių, dažniausia pažodžiui iš rusų kalbos išverstų frazių vartojimas rodo jųjų sovietiškumą. Tai yra tam tikras sovietinis ritualas, neturįs nieko bendro su kalbamuoju objektu. Pvz., viršininkas, rašydamas šventinius įsakymus, išpila absurdiškiausią retoriką: „Šiandien mūsų įstaiga, kaip visa šalis, gyvena didelį pakilimą... Negrįžtamai nugrimzdo į praeitį slogūs buržuazinės priespaudos metai, visu savo milžinišku ūgiu išsitiesė mūsų tarybinis žmogus. O rytoj? Rytoj jis dar plačiau išskleis savo galingus sparnus, kildamas į kosmines aukštumas ir gręždamasis į šachtų gilumas...“ Tik paskutinėje įsakymo eilutėje sužinai, kad jis rašo paskutinį papeikimą naujajam sovietiniam žmogui „už nuolatinį vėlavimąsi ir pravaikštas darbo metu“.

Betarpiškai nepatyrusiam dabartinio Lietuvos gyvenimo yra sunku suvokti visas užuominas ir detalių prasmę. Dažnai iš pirmo žvilgsnio jos atrodo mažareikšmės ir be humoro. Kai kurių humoreskų tematika per daug parapijiška, ir vargu ar tas sudomintų užsienietį. Kiek girdėti, Lietuvoje Žilinskaitės knyga buvo išgraibstyta per kelias valandas. Jos satyra tėra akstinas skaitytojų reakcijai sukelti. Pvz., vienoje iš labiausiai pavykusių humoreskų „Angelas virš miesto“ į autorės sufantazuotą ir neva paleistą skraidyti virš miesto angelą „įvairių sąžinių, profesijų, sugebėjimų žmonės demaskuoja save ir pačią tikrovę. Ar tas „angelas“ nėra juodoji gyvenimo pusė, perėjusi per Žilinskaitės satyros ir humoro prizmę?

J. Vėlaikis

HILFERDINGAS

VARPO IR DRAUGO ŽINOVAI

1966 m., kalbėdamas dr. K. Griniaus šimtmetinės gimimo sukakties proga, vienu sakiniu prisiminiau Imperatorinės Mokslų akademijos narį korespondentą Aleksandrą Hilferdingą, kuris maždaug prieš šimtą metų ragino rusų šviesuomenę susidomėti lietuvių kalba. Ta proga išnašoje pažymėjau, kad bostoniškė enciklopedija ir kt. raštai kartais neteisingai tą akademiką vertina (ž. *Metmenys*, 13, 86 psl.). Dabar dėl to sakinio ir tos išnašos visu straipsniu pasisako Pr. Čepėnas (*Varpas*, 8, 133-139), o *Draugo* apžvalgininkas, recenzuodamas *Varpą*, tam Čepėno straipsniui paskiria daugiau vietos, negu kuriam kitam, pagirdamas Čepėną, kad jis „labai taikliai, atsiremdamas į faktus ir šaltinius“ man atsakė.

Jaučiuosi pagerbtas tokiu dideliu dėmesiu vienam sakiniui. Tačiau perskaitęs Pr. Čepėno straipsnį ir Draugo „žinovo“ aprobatą vis dėlto pasilieku prie savo nuomonės, kad enciklopedijos 9 eilutės, paskirtos šiam mokslininkui, ir jo apibūdinimas, kaip „reakcingo slavofilo ir rusifikatoriaus“, nepakankamas ir netaiklus. Pr. Čepėnas remiasi „kelių autoritetingų asmenų pasisakymais“ (tarp jų ir Žiugždos), bet kažkodėl nepasiremia pačiu Hilferdingu, kuris 1863 m. paskelbė studiją *Lietuva ir Žemaitija*. Joje be aukščiau minėto raginimo domėtis lietuvių kalba, jis dar dėstė, kad reikia kovoti Lietuvoje su lenkų įtaka, kad Kauno, Suvalkų ir iš dalies Vilniaus gubernijų mokyklose dėstomąja kalba laikyti lietuvių kalbą, kad trijuose Rusijos universitetuose įkurti lietuvių kalbos katedras ir t. t. Be to, toje pačioje studijoje jis dėstė, kad rusai neturi tokios puikios gramatikos, kaip Schleicherio lietuvių kalbos gramatika, kad Donelaičio kūryba esanti „pirmos eilės stebuklas“ ir t. t. Nieko sau rusifikatorius! Atrodo, nebuvo jis nei toks reakcionierius.

Tiesa, S. P. Mikuckio ir kai kurių kitų suklaidintas jis pritarė rusų raidžių pritaikymo galimybei lietuviškiems raštams, bet reikia nepamiršti, kad tuo metu tai buvo visų pirma priemonė kovai su lenkų įtaka Lietuvoje, nes viskas, kas lotyniška, atrodė ir lenkiška. Ir tai iš dalies buvo tiesa. Hilferdingas, žinoma, netikėjo į lietuvių separatizmą ir jų savarankiškumo galimybes („apie savarankumą negalima nei pagalvoti“, rašė jis), bet kas tada ir iš pačių lietuvių tuo tikėjo. Nemanau, kad P. Čepėnas galėtų surasti bent vieną.

Apie Hilferdingo tezes lietuvių reikalu ligi šiol plačiau pasisakė tik J. Basanavičius šliupinėje *Apszvietoje* (1892 m. J Sapaliaus slapyvardžiu). Gaila, P. Čepėnas tuo vieninteliu autoritetingu šaltiniu nepasinaudojo. Ten jis rastų, kad ir praktiškai Hilferdingo tezės turėjo reikšmės: gimnazijose buvo įvesta lietuvių kalba, prie Maskvos universiteto atidarytos stipendijos lietuviams studentams ir t. t. Suprantama, kad J. Basanavičius kritikavo Hilferdingo nuomonę apie lietuvių savarankumą ir rusų raidžių piršimą lietuvių kalbai, bet juk tai buvo jau 1892 m.

Kaip ten bebūtų, Hilferdingas dar laukia išsamesnės studijos, gal net disertacijos ir tikrai jis nusipelno daugiau vietos, negu koks nors nieko su Lietuva bendro neturėjęs vokiečių socialistas Rudolfas Hilferdingas mūsų bostoniškėje enciklopedijoje. Iš viso, reikia labai atsargiai elgtis su kieno nors prisegtais reakcionieriaus, ar rusifikatoriaus titulais. Palikime tai žiugždoms ir kitiems panašiems „autoritetams“. Būčiau dėkingas, jei *Draugas* mano šias pastabas paminėtų *Drauge*, nes savo tendencingai sustatyta P. Čepėno straipsnio recenzija galėjo daug ką suklaidinti, lyg ir prileisdamas, kad savo nuomonę apie Hilferdingą aš būčiau pasisavinęs iš Mažosios tarybinės enciklopedijos.

V. Trumpa

Robertas Antinis, „Skausmas“

masis prislinkome arčiau kamieno; savo šonu pajutau nelabai švelnų futliaro prisilytėjimą.

— Jūs grojate orkestre? — paklausiau ne tiek iš smalsumo, kiek norėdama, kad jis nustotų su savo futliaru lamdyti mano šonkaulį.

— Orkestre? Kokiame orkestre? — paklausė jis, lyg nukritęs su lietaus lašais iš dangaus.

— Aš turiu galvoje fleitą,— paaiškinau, ryžtingai stumtelėdama nuo savęs futliarą.

— Fleitą? Kokią fleitą? — vėl nesusigaudė jis ir įbedė futliarą man kone į kaklą.

Stiprus vėjo šuoras nutraukė kaštoną ir trenkė jam į galvą. Nepažįstamasis kraupiai sudejavo.

— Nejaugi futliare ne fleita? — susidomėjau.

Prieš atsakydamas, jis nesėkmingai pabandė išrauti iš pakaušio tvirtai įsmigusį kaštoną.

— Futliare ne fleita,— sušnibždėjo.

Kurį laiką patylėjome, baukščiai laukdami kitos bombos.

— Čia ne fleita,— dar kartą paneigė nepažįstamasis,— čia kai kas žymiai vertingesnio už fleitą.

Jis tiriamai pažvelgė į mane. Aš atlaikiau jo žvilgsnį savo tyromis ir rimtomis humoristo akimis.

— Šiame futliare,— jau labiau pasitikinčiu balsu tęsė jis,— galima sakyti, sudėtas visas mano gyvenimas. Čia guli išradimas, kuriam paaukojau septyniolika metų. Šį rytą kaip tik jį užbaigiau.— Jis triumfališkai pakėlė akis į viršų, bet, prisiminęs kaštonus, greit jas nudelbė žemyn.

— Tęskite,— paprašiau.— Man neaišku.

— Tuojau paaiškės,— pažadėjo jis, atidarydamas futliarą.— Manau, kad neapsirikau, paaukojęs šiam išradimui gražiausius savo gyvenimo metus.

Jis atvėrė futliarą iki galo, ir aš nustebusi surikau. Futliaro dugne, ant juodo satino, gulėjo ranka. Žmogaus ranka — normalaus ilgio, su visais penkiais pirštais, trumpai nukirptais nagais ir rašaluotu smiliumi. Ranka atrodė tokia natūrali, tartum prieš porą sekundžių būtų nupiauta ramiai valgiusiam karbonadą piliečiui.

— Neišsigąskite,— šyptelėjo nepažįstamasis,— ranka yra dirbtinė. Pačiupinėkit.

Slėpdama pasibiaurėjimą, paliečiau ranką. Ji buvo šalta, kieta ir slidi.

— Atkreipkite dėmesį,— pridūrė išradėjas,— kad tai dešinė ranka.— Jis reikšmingai patylėjo.— Dabar suprantate?

— Deja,— gūžtelėjau pečiais.

— Nesuprantate? — nustebo.— Keista.

Jis uždarė futliarą.

— Ką gi,— atsiduso,— paaiškinsiu... Šit kaip tik dabar aš einu į ataskaitinį susirinkimą. Ilgas valandas man reikėtų jame sėdėti ir žiovauti vien tik tam, kad pabaigoje, pasigirdus klausimui „kas už?“, pakelčiau dešinę ranką. Šis išradimas,— pabarbeno jis į futliarą,— ir išvaduos mane, o ilgainiui ir mus visus nuo tos formalios procedūros.

— Kokiu būdu?

— Užuot patys vykę, mes siųsime į susirinkimus, konferencijas, pasitarimus ar suvažiavimus savo dirbtines rankas. Jose yra įmontuoti akustiniai įtaisai. Pasigirdus klausimui „kas už?“, ranka automatiškai pakyla ir laikosi vertikalioje padėtyje iki „kas prieš?“ O jeigu,— jis vėl meiliai patapšnojo futliarą,— jeigu ten balsuojama su urnos pagalba, tai reikės tik padėti ant urnos magneto gabalą. Ranka pati prišliauš prie urnos ir įmes biuletenį. Po to kurjeris arba valytoja surankios rankas ir išsiuntinės savininkams. Štai kaip viskas paprasta... Jūs įsivaizduojate, kiek šis išradimas sutaupys žmonėms laiko, o valstybei — lėšų?

Išradėjas nutilo. Tylėjau ir aš. Lietus jau rimo. Angelų plenumas ėjo į pabaigą. Vėl pajutau, kaip į mano šonkaulį stuktelėjo juodasis futliaras. Akies krašteliu žvilgterėjau į išradėją. Jis stovėjo įsitempęs, su kaštono spygliais galvoje, įsmeigęs skvarbias kaip lazeriai akis į nematomus tolius. Ką jis ten matė? Matė, tur būt, milžinišką posėdžių salę su visu mišku rankų, dirbtinių rankų. Ir štai jos visos kaip viena pakyla...

— Aš tikiuosi,— kukliai prisipažino išradėjas,— aš esu įsitikinęs, kad susilauksiu tinkamo atlyginimo.

— Be abejo,— patvirtinau, žiūrėdama į kaštono spyglius jo pakaušyje,— be abejo!

Vytautė Žilinskaitė

IŠTIKIMYBĖS ATSIŽADĖJIMAS

I hereby declare, on oath, that I absolutely **and entirely renounce and abjure all allegiance and fidelity to any foreign prince, potentate, state or sovereignty, of whom or of which I have heretofore been a subject or citizen...**"..

Jau keliolika metų, kaip retkarčiais pažvelgiu į šiuos žodžius, ir kaskart jie lieka daugiausia „atsakingi", kad vis atidedu padavimą prašymo Amerikos pilietybei įgyti.

Priežastis, žinoma, ne labai rimta: daugiau sentimentali, negu racionali, bet... visdėlto, tai būtų priesaika sutvirtintas pareikimas, privalomas ištart, priimant Amerijos pilitybę. Reikia prisiekti, kad „absoliučiai ir galutinai atsisakau ir išsižadu visokio įsipareigojimo ir ištikimybės... valstybei,... kurios ligšiol esu buvęs pilietis"...

Kai pasitaiko amerikiečiams bendradarbiams ar viršininkams prasitart, kad džiaugiuos neturėdamas galvosūkio, ką rinkti Amerikos prezidentu, nes čia nesu pilietis, priekaištingai nustemba: kodėl?

— Ogi štai kodėl. Amerikos valdžia tebepripažįsta teisinę Lietuvos valstybės egzistenciją ir pripažįsta mano, kaip Lietuvos piliečio, statusą. Mes, lietuviai, už tai dėkingi šio krašto valdžiai ir nuolat ją prašom, kad ji to pripažinimo ir toliau nenutrauktų. Tai kodėl aš turėčiau jį iš savo pusės nutraukt pirma, negu Amerikos valdžia?

— Well, you have a good point, — paprastai pastebi pašnekovas. Bet žinau, kad čia ne esminės reikšmės dalykas. Juk net ir mūsų aiškiausių politinių išeivių tarpe jau visiškai mažai beliko tokių, kurie panašiu ar kitokiu sumetimu dar neprisiekė, kad „galutinai išsižada įsipareigojimų ir **ištikimybės** valstybei, kurios buvo piliečiai", ir kurie dar nepadėjo savo lietuviškų pasų į **nebegaliojančių** dokumentų-suvenyrų dėžutes. Pats VLIKo pirmininkas jau Amerikos pilietis, o pasidairai, pavyzdžiui, kad ir VLIKo seime — kur nekur begali užtikt vieną kitą dar „neišsižadėjusį"... Čia galioja visai kita teorija, — ir neginčiju jos racionalumo: Amerikos pilietybės priėmimo priesaikos tekstas tai tik formalumas, visiškai neverčiąs nei minty, nei praktikoj išsižadėt ištikimybės Lietuvai. Esą priešingai: būdamas Amerikos pilietis, lietuvis dar daugiau gali padaryt Lietuvos labui.

Gerai. Keistas čia tik vienas dalykas: kodėl kaikurie mūsų teisininkai, taip gražiai išteisinę tok› „nereikšmingą formalumą", kaip kitos valstybės pilietybės priėmimą, pasilieka didžiai griežti dėl kitų, daug menkesnės reikšmės formalumų, įžiūrėdami juose pavojų, kad jais galįs būti pakirstas brangusis Amerikos vyriausybės nusistatymas nenutraukti teisinio Lietuvos pripažinimo politikos.

Pavyzdžiui, esą, jeigu **daug** lietuvių, ypač „pabėgimu protestavusių prieš Lietuvos okupaciją" (Nota bene: dabar jau Amerikos piliečių!) imtų lankytis okupuotoj Lietuvoj, tai sugundytų Amerikos valdžią pamanyt, kad **lietuviai jau pripažįsta** Lietuvos inkorporaciją ir su ja jau **susitaikę**. Tad valdžia, girdi, galėtų pagalvot, kad ir jai gal jau nebėra prasmės tos inkorporacijos vis dar nepripažint...

Amerikos valdžios pareigūnai, girdėdami tokius samprotavimus, turėtų pagrindo paklaust — kuo gi jūs mus laikot? Argi Amerikos politiką lems jūsų keleto, ar tegu net keleto šimtų, toks ar kitoks pasielgimas?

Iš tiesų, jeigu mūsų, ypač „nuo okupacijos pabėgusių" vadinamieji „konkliudentiniai veiksmai" turėtų tokios teisinės bei politinės reikšmės, tai masinis mūsų įsipilietinimas Amerikoj būtų buvęs pati patogiausia vada laikyti Lietuvos klausimą jau „išspręstą". Jei taip nebuvo, tai iš kur čia dabar kiltų „revoliucija" Amerikos užsienio politikoj dėl kurių nors Amerikos piliečių (tegu ir „lietuvių kilmės" amerikiečių) turistinių planų!

Ar nereiktų tokias „teisines" teorijas skelbiantiesiems prisimint, kad jeigu Lietuvos klausimo sprendime turi reikšmės **lietuvių** „susitaikymas" ar „nesusitaikymas" su esama politine Lietuvos padėtim, tai **ne tų lietuvių**, kurie savo padėtį jau Amerikoj visiškai kitaip susitvarkė, o tų, kurie patys toj padėty gyvena. Bandymai, kam įmanomi, pamatyt, kaip **ten** „susitaikyta", „nesusitaikinta" ar tik kaip nors prisitaikinta, nė iš tolo neturi tiek teisiniam Lietuvos pripažinimui žalingo elemento, kiek, pavyzdžiui, mūsų patogus įsipilietinimas kituose kraštuose. Jeigu tas nekenkia, tai visa kita — nė to tiek.

V. Rastenis

APIE TEATRO FESTIVALĮ ČIKAGOJE

Ką ištikrųjų naujo davė neseniai Čikagoje praūžęs teatro festivalis? Kokius autorius, režisorius ar aktorius jis iškėlė? Beveik nieko... Beveik jokių... Ach, tiesa! Buvo pradėta ir užbaigta dar niekur nestatytais paties festivalio organizatoriaus Anatolijaus Kairio veikalais: „Diplomuotas siuvėjas" ir „Šviesa, kuri užsidegė" (lyg dar būtų ir tokių šviesų, kurios neužsidega!). O tai juk modernaus dramaturgo modernūs veikalai...

Saulius Šimoliūnas („Naujienos", 12.4.1968): Čia Amerikoje turim dar du modernius dramaturgus — Ostrauską ir Landsbergį, o Lietuvoje Sają, tačiau tik vienas Kairys yra autentiškai naujas, betarpis ir tikrai šiuolaikinis...

(Taigi, teatro festivalis pagimdė naują dramos kritiką!)

Stebėtojas („Draugas", 12.7.68): (Bet) jo peršamas „modernizmas" jau seniai paskutinį kvapą yra išleidęs, o piršlio nuovoka irgi tėra menka...

Liūtas Mockūnas: Kas dėl Kairio „modernaus teatro", tai juo mažiau apie jį kalbėt, juo geriau. Net ir stipriau peikti reikštų sudaryti jam reklamą, kurios Kairio kūryba tikrai niekad neužsitarnavo.

Stasys Pilka: Nelabai daug kam reikalingi tokie veikalai, kaip Kairio. Šita tematika daug plačiau bandė Škėma. Landsbergis, o iš dalies ir Ostrauskas... Tokiais veikalais arba reikia ką nors pasakyti, arba iš viso jų nerašyt...

(Senosios kartos Čikagos scenos mėgėjai dar tebeprisimena savo laiku modernų ir populiarų vietinį dramaturgą Bronių Vargšą. Tiesa, jo dramų niekas tada nepremijavo, bet atrodęs jis žymiai įspūdingiau: buvęs liūdnas, nesuprastas ir auginęs ilgus plaukus...)

Bet kaipgi su šitų naujenybių režisūrine puse? Kaip su aktoriais?

Saulius Šimoliūnas: Lapinskas surado savo dramaturgą, o Kairys surado savo režisorių.

Stebėtojas: Pagaliau įvyko losangeliečių drąsios rungtynės su A. Kairio miglotos simbolikos ir pretenzingo teksto tragedijete „Šviesa, kuri užsidegė". Šios rungtynės laimėtos režisierės Dalilos Mackialienės, parodžiusios gryną teatrališkumą ir sugebėjimą.

Stasys Pilka: Los Angeles vaidintojai buvo vienintelė grupė, kuri žinojo scenos išmatavimus ir tą žinojimą išnaudojo. Mackialienė pasirodė galinti dirbti. O ir jos aktorių atžalynas, ypač merginos pagrindinėse rolėse (berods Mažeikaitė ir Barauskaitė) gana gražiai išsiskyrė.

Liūtas Mockūnas: Man paaiškėjo D. Lapinsko pasisekimo priežastys dirbant su Jaunimo teatru. Kol jo jaunieji vaidintojai vaidina ryškiai stilizuotose rolėse, kaip pavyzdžiui L. Barausko režisuotame „Prometėjuje" ar jo paties J. Meko „Pavieniuose žodžiuose", ten jie beveik prilygsta geriems mėgėjams, tačiau įprastiniai sukirptuose scenos vaizdeliuose, kaip Kairio „Diplomuotas siuvėjas", kur reikia daugiau savistovios vaidybos rezultatai neprašoka skautų laužo pastatymų lygio. „Nakties tyla" ar „Prometėjus" todėl atrodė pakenčiamai, kad jie statiški ir stilizuoti.

Nesutinku su jo Meko poezijos interpretacija. Jeigu Mekas pabrėžia atskirų žodžių reikšmę ir čia sukaupia savo poezijos prasmę, tai Lapinskas prasmės ieško paskiruose skiemenyse ar garsuose. Rezultate tie visi „ga—ga—ga" ir „š—š—š" gal ir tinkamai imituoja mažo vaiko leliavimą ar gyvatės šnypštimą, bet nemanau, kad Meko poezija tik tiek ir tereiškia...

Stebėtojas: Repertuarą sudarė neblogos senienos... (Tai) mažakraujystė, kūrybingųjų mūsų dabarties dramaturgų nepaisymas...

Zina Katiliškienė: Į „Mindaugo mirtį" nusiveždama savosios lituanistinės mokyklos mokines joms kalbėjau apie mūsų didįjį klasiką Vincą Krėvę, apie jo lietuvių kalbos grožį... Ir ką gi? Pasiskundė didelės dalies nesupratusios... O nesuprato ne dėl to, kad žiūrovės lietuvių kalbos nemokėjo, bet kad ją permažai mokėjo patys vaidintojai... Nusivyliau taipgi veikalo nesceniškumu...

Stasys Pilka: „Mindaugo mirtis" nebuvo statyta nė profesionaliuose Lietuvos teatruose kaip tik dėl to, kad ji neįmanomai parašyta. Net nė paties Mindaugo ten nėra... Dauguvietis visaip bandė, prašė autoriaus pataisymų... Krėvė pasakė: Aš užsakymą atlikau, honorarą gavau, o dabar jūs žinokitės...

Čiurlionienės „Pinigėliuose" detroitiškiams labiausiai trūko ritmo ir charakterių išradingumo. Tai klasikinė komedija ir ją vaidinti reikia tame pačiame ritme, kuriame ji parašyta. Pasinaudojant daugybės ligšiolinių pastatymų patirtimi buvo galima tikrai ką nors naujo duoti.

Šaulių sąjungos vaidintojai tik savais žodžiais atpasakojo „Aušros sūnų" tekstą. Visa Čiurlionienės stilistika išnyko, lyg nebuvusi...

Vytautas Radžius: „Aušros sūnūs" buvo vienintelis vaidinimas, kuriame neįstengiau ilgiau negu vieną veiksmą išsėdėti...

A. Rūko „Keturis keliauninkus", man rodos, klevelandiečiai parodė perdaug jau vienoj linijoj.

Stasys Pilka: Reikia džiaugtis, kad tiek gražaus jaunimo į darbą įjungė. Bet Keliauninkuose perdaug ornamentikos, perdaug fanaberijos, perdaug tuštokų ambicijų..

Bendros išvados?

Stasys Pilka: Festivalis praėjo bažnytkaimio atmosferoje. Ir tai labai jau nuošalaus bažnytkaimio...

Stebėtojas: ...Turėjo daugiau visuomeninės, negu meninės reikšmės... Bet pats bandymas pasirodė įvykdomas ir prašosi periodiniai kartoti.

A. T. Antanaitis

ALT KONFERENCIJA

APIE IMPOTENTUS IR KOLABORANTUS

Apie metinę ALT konferenciją, kuri įvyko 1968 m. lapkričio 23 d. Čikagoje, nėra daug ką pasakyti. Tai buvo dar kartą eilinis suėjimas (nors ir „kovos“ metais), su tradicine dienotvarke ir bereikšmių sveikinimų virtine, pasižymėjęs idėjiniu impotentiškumu ir intelektualiniu bei politiniu seklumu. Ir gal neturėtumėm dėl to stebėtis, nes pati organizacija yra sudaroma oligarchiniu pagrindu, į ją susiunčiami dažniausiai tie patys organizacijų atstovai, kurių dauguma apie politiką nedaug išmano. Bet ir pati valdyba nedaug skiriasi. Kaip galima tikėtis, pvz., iš eilinio buhalterio, kuris nemoka nei anglų kalbos nei mašinėle padoriai parašo, kad tinkamai atstovautų lietuvių interesus diena iš dienos Amerikos politikoje? Tokiose rankose ALT biuras tapo pliotkelių centru ir „subversyvinių elementu“ lietuvių tarpe demaskavimo instrumentu. ALT atliktas darbas, ypač šiais „kovos“ metais (tai tikriausiai kovos prieš savuosius), kaip aiškiai matyti iš pateiktos apyskaitos ir pranešimų, tokias mintis pilnai patvirtina. Liūdniausia, kad ši organizacija gauna iš visuomenės apie $30,000 pajamų per metus, kurios taip be efekto ir be plano sunaudojamos.

Tai, atrodo, jautė ir ALT Valdybos Pirmininkas inž. Eug. Bartkus, kuris savo pranešime apeliavo į ALT sudarnačias organizacijas skirti valdybon narius, norinčius ir galinčius politinį darbą sėkmingai atlikti. Esama padėtis dar kartą patvirtino seniai keliamą reformų klausimo aktualumą. Nedemokratiškas ir oligarchinis organizacijos pobūdis ilgainiui apatiją tik ir atneša. Taip pat maža vilties, kad problemą išrištų mirtis. Pati organizacija savęs nereformuos, kol ji yra esamame sąstate, nes įvedus demokratines vidaus darbo taisykles reikštų veto teisės panaikinimą toms grupėms, kurios negali tikėtis bet kada sudaryti daugumą. Visuomenei, duodančiai sunkiai uždirbtą pinigą, tad reiktų rimtai pagalvoti, ar tokia organizacija yra verta paramos.

Iš tikro, pažvelgę į metines apyskaitas, pamatome kaip neplaningai $30,000 išmėtoma kiekvienais metais. Ar galima pateisinti faktą, kad ALT neturi net metinio biudžeto, iš anksto apsvarstyto ir priimto? Pasėkoje to pinigai išmėtomi atsitiktinai ir nepalieka rimtesnio išliekančio efekto Lietuvos reikalų gynime. Vien dėl to, kad ALT yra praeityje padariusi nemažai, nereiškia, kad ji gali likti amžinai „neliečiama karve“. Atėjo laikas Lietuvių Bendruomenei, kuri daugumoje ruošia vasario 16 minėjimus, suaukotus pinigus paskirstyti. Demokratinis bendruomenės pradas bent šiek tiek garantuos, kad pinigas nebus be reikalo ir plano išmėtytas.

Kalbėkim apie pinigą konkrečiai. Laisvės kovos metų bėgyje ALT turėjo $26,137.68 įplaukų. Pagal pačio „finansų sekretoriaus“ pranešimą, štai kokios buvo „svarbesnės išlaidos“:

1.	Atlyginimas nuolatiniems ir laikiniems darbininkams ..	$6,565,32
2.	Patalpų nuoma, valymas ..	$ 490,00
3.	Pašto ženklai, siuntinių persiuntimas	$ 500,00
4.	Telefono, telegrafo "long distance" išlaidos	$ 788,33
5.	Pavergtųjų Tautų minėjimas	$ 696,90
6.	ALT valdybos ir iždo globėjų kelionės išlaidos	$5,886,30
7.	ALT suvažiav. išlaidos 1967	$ 404,98
8.	Mokesčiai nuo tarnaut. algų	$ 632,22
9.	Įstaigos remontas	$ 532,50
10.	Paskolinta Chicagos Lietuvių Tarybai rengiant Vasario 16 d. minėjimą (paskola grąžinta)	$3,000,00
11.	Vasario 16 d. Lietuvos nepriklausomybės 50 metų minėjimo akcija (spausdiniai, susirašinėjimai, pagelbiniai darbininkai)	$1,040,00
12.	Genocido parodai rengti išlaidos	$1,247,40
13.	Pagerbimas senat. Douglas, Hartke ir kitų iškiliųjų asmenų	$ 500,00
14.	Knygų pirkimas, laikraščių prenumerata, foto klišės ...	$ 325,00

Skaitytojas gali pats susidaryti išvadas. *Akiračių* redakcijai, tačiau, šie duomenys rodo visuomenės lėšų nesaikingą ir neefektyvų naudojimą. ATEINANČIŲ VASARIO 16 MINĖJIMŲ SUAUKOTUS DOLERIUS SIŪLOME SIŲSTI NE ALTUI, O LIETUVIŲ BENDRUOMENEI, LITUANUS, BATŪNUI, NAUJAI ĮSISTEIGUSIAI ASSOCIATION FOR THE ADVANCEMENT OF BALTIC STUDIES IR KITOMS VEIKSMINGOMS INSTITUCIJOMS. Atėjo laikas jomarką užbaigti.

Grįžtant atgal prie ALT metinės konferencijos, verta atkreipti dėmesį į jos pareiškimą, kurį pateikiame ištisai šiame numeryje. Tai irgi liūdijimas apie politinės kompetencijos trukumą ALTe.

Suvažiavime jautėsi griežtesnis tonas santykių su Lietuva klausimu. Dr. Pijus Grigaitis pranešė, kad ALT Valstybės Departamentui buvo įteikusi prašymą neišduoti vizos sol. Virgilijui Noreikai. Pagrindinis paskaitininkas adv. Julius Smetona atkreipė dėmesį į bendradarbiautojų defektyvią logiką ir į tokių kontaktų pavojus. Gale suvažiavimo priimtas ir minėtas pareiškimas tuo klausimu.

Pareiškime atkreiptinas dėmesys į šį sakinį: „Amerikos Lietuvių Taryba atmeta bet kokį kolaboravimą tarp laisvame pasaulyje gyvenančių lietuvių ir Lietuvos pavergėjų“. Koks susipratęs lietuvis galėtų priešintis kolaboravimo pasmerkimui? Tačiau, jei ši rezoliucija skirta *Vilnies* bendradarbiams, tai maždaug devynioliką metų suvėluota. Bt jei su žodžiu „kolaboravimas“ norėta apimti visuomenei žinomi ban dymai, tai kontakto su tauta problematika aiškiai ir galutiniai išspręsta. Nebelieka Klevelando rezoliucijų neaiškumų. Tie, kurie dalyvauja kontaktuose, tampa kolaborantais ir automatiškai ekskomunikuojami.

Dėmesio vertas ir paskutinis pareiškimo sakinys; „Amerikos Lietuvių Taryba palaikys draugingus santykius su lietuvių veiksniais, siekiančiais laisvės lietuvių tautai, bet griežtai kovos prieš subversyvinį elementą, besiveržiantį į lietuvių visuomenę“. Sveikintinas nusistatymas palaikyti santykius su veiksniais. Neaišku, tačiau, kodėl svarstant santykius su kitais veiksniais reikalinga pabrėžti su subversyviniu elementu kovos reikalingumą? Nejaugi VLIKo ir Bendruomenės veikėjų gretos rei kalingos išvalymo? Jei veiksniais apibūdinami visi organizuoti vienetai, tai atrodo galima laukti, kad ne viena organizacija, vietoj draugiškų santykių, pajus griežtoje kovoje naudojamus ginklus.

Eilė klausimų lieka neatsakyti. Bet kadangi rezoliucijoje pažadama griežta kova, gal ima laukti, kad artimoje ateityje ta kova duos pilnesnius atsakymus. Kaip ten bebūtų, esamo sąstato ir nusistatymo ALT yra neverta visuomenės pasitikėjimo ir paramos.. Bent tokios rezoliucijos tokių išvadų perša.

KOVA SU KOLABORANTAIS IR SUBVERSYVINIU ELEMENTU

(Iš ALT rezoliucijų)

Amerikos Lietuvių Taryba stengsis ir toliau vienyti lietuvius kovai prieš Lietuvos pavergėjus — sovietinį imperializmą, informuos visuomenę, ypač jaunimą, keldamas aikštėn komunistų piktadarybes ir aiškins jo klastingumą.

Amerikos Lietuvių Taryba atmeta bet kokį kolaboravimą tarp laisvame pasaulyje gyvenančių lietuvių ir Lietuvos pavergėjų.

Amerikos Lietuvių Taryba kooperuos su JAV valdžia, kuri nepripažįsta svetimos valstybės smurto akto — Lietuvos įjungimo į Sovietų Sąjungą ir kooperuos su draugingomis kitų tautybių organizacijomis.

Amerikos Lietuvių Taryba palaikys draugingus santykius su lietuvių veiksniais, siekiančiais laisvės lietuvių tautai, bet griežtai kovos prieš subversyvinį elementą, besiveržiantį į lietuvių visuomenę.

BARTKUS IR BOBELIS

PASKAITA BOBELĖMS

Antrąją paskaitą Lietuvių Fronto bičiulių rengtame Čikagoje paskaitų cikle lapkričio 22 d. skaitė ALT pirm. E. Bartkus. Tema — Amerikos lietuvių uždaviniai Lietuvos laisvinime. Temos pasirinkimas žadėjo ne tiek nuveiktų darbų apžvalgą ,kiek planų išdėstymą, žvilgsnį į ateitį. Šimtinės susirinkusių vien vyresnio amžiaus asmenų didžiam nusivylimui, ALT pirmininkas perskaitė per 20 metų surinktų rezoliucijų rinkinį ir perpynė jį su šimtus kartų spaudoje skelbtomis banaliomis frazėmis apie prabėgusius visuomeninius įvykius. Besiklausantiems iškilo klausimas, kurgi tie Amerikos lietuvių uždaviniai? Pasibaigus paskaitai, natūralus atsakymas dėl jos pasisekimo išryškėjo pirmininkaujančiam dr. K. Bobeliui pakvietus dalyvaujančius pradėti diskusijas. Susirinkę diskusijas pradėjo ir užbaigė ne skaitytos paskaitos tema, bet santariečių nusikaltimų išskaičiavimu, krepšininkų kelionės į Lietuvą prisiminimais ir Vilniaus operos solisto koncerto vertinimu. Paįvairinimui galima pridėti, jog šioje susirinkimo dalyje daugelį nustebino pirmininkaujantis, kuris, nesiskaitydamas su faktais, įtikinėjo susirinkusius, kad komunistų agentai organizavo Virgilijaus Noreikos koncertą Čikagoje ir tame koncerte dalyvavusią rinktinę lietuvių visuomenę vadino „skarelėmis apsidangsčiusiomis moterėlėmis“. Įdomu, kad šio iškreipto tvirtinimo pirmininkaujantis, net paraudonavęs, laikėsi ir po to, kai ten pat salėje buvo patikslintas keletos asmenų, kurie pasisakė artimai stovėję prie koncerto organizavimo ir tame koncerte dalyvavę. Sunkiai suprantamos buvo pirmininkaujančio pastangos visus bauginti raudonuoju baubu ten, kur jojo nerasi nei su žiburiu. Nejaugi K. Bobelis galvojo, jog ir paskaitoje susirinkę buvo tik „skarelėmis apsidangsčiusios moterėlės“?

Panašaus pobūdžio įvykiai verčia rimtai susirūpinti. Iškyla ALT-os pajėgumo ir josios ateities darbo klausimas. Paskaitininkas nei vienu žodžiu apie šį reikalą neužsiminė. Nejaugi nieko konkretaus neplanuojama ir tik susidūriama su ALTos nepajėgumo problema? Antra, kiek ilgai bus neatsakingai elgiamasi, susišaukus žmones į susirinkimą ir ten minint viską, išskyrus tik temą kuriai toks susirinkimas esti sušauktas! Be to, kukli pastaba paskaitininkui — iš vadovaujančių asmenų, ypač viduriniosios kartos atstovų, lauktina geresnio pasiruošimo skaitant nors ir ne savo pasirašytą tekstą lietuvių kalba. Tai, ką E. Bartkus pademonstravo ir šį kartą liudijo skaudžiai net minimalaus lituanistinio išsilavinimo stoką, kuri, atsižvelgiant į ALTos pirmininko amžių, negali būti nei suprasta, nei pateisinta.

K. Bobelio būdas pirmininkauti — šūkavimas, stengimasis pirmoje eilėje duoti sau pačiam žodį ir neatsakingų pareiškimų bėrimas — buvo naudingas bent tuo, kad dar kartą parodė kaip pirmininkaujantiems ji neprivalėtų elgtis. Žinoma, tokioje rolėje K. Bobelis nebuvo niekam naujiena. Klausimas yra tik, kodėl Lietuvių Fronto bičiuliams būtina klibinti pasitikėjimą savo sugebėjimu suorganizuoti ir inteligentiškai pravesti paskaitą su diskusijomis?

J. K. VALIŪNAS

SENOSIOS PARTIJOS IR LOTERIJA

Savaitgalį prieš Kalėdas Chicagos Fronto Bičiuliai suruošė VLIK'o (t. y. Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto) pirmininko dr. J. K. Valiūno paskaitą laisvinimo temomis. J. K. Valiūnas kalbėjo maždaug 45 minutes, ir nepaminėjo nei Vytauto Didžiojo, nei Žalgirio mūšio, ir kitėt perdaug nebarti tų, kurie kartais pabendrauja truputį su Lietuva. Šitokiomis dorybėmis politikuoti mėgstantiejí lietuviai paprastai per daug nepasižymi, ir Vliko pirmininkas šia prasme buvo sveika išimtis.

Kad New Yorke dar egzistuoja Vlikas čikagiečiams lietuviams atrodo nelabai svarbu; salėje buvo apie 250 žmonių, mažiausia 50 iš jų atėję kitais tikslais į kitą paskaitą meno temomis. Betgi rengėjai (Santara-Šviesa) savo paskaitą atidėjo valanda vėliau, kad ir menu besidomintieji galėtų pasisemti šiek tiek politikos. O vis vien, labai įkyriai piršosi mintis, kad nebėra Chicagoje lietuvių, kurie nebūtų pensininkai... Gerai tai ar blogai, spręsk skaitytojau pats. Išvada tačiau gana aiški — jei mūsų „veiksniautojai“ ir„politikautojai“ nesugebės rasti bendros kalbos su jaunesniąja karta, po dešimties metų nedaug beliks klausytojų.

Apie Vliko ateities planus ir politinės veiklos perspektyvas J. K. Valiūnas beveik neužsiminė — paminėjo tiktai, kad reikės išleisti dvyliką knygelių. Nedaug ką teturėjo pasakyti ir apie dabarties veiklą. Pakartojęs keletą gerai žinomų tezių (kad Vlikas įsisteigė Lietuvoje, kad 1945 m. pasitraukė į užsienį, ir t. t.) paskaitininkas plačiau apsistojo ties bendravimo su Lietuva klausimu. Jo nuomone, Clevelando veiksnių rezoliucija norėjo sumažinti tuo klausimu visuomenėje kylančią įtampą, bet praktikoje išėjo beveik priešingai. Ir todėl ateityje Vlikas stengsis tą rezoliuciją geriau perrašyti.

Tie, kurie atėjo pasiklausyti patriotinės prakalbos, buvo patenkinti ir smarkiai plojo. Tie, kurie tikėjosi bent šiek tiek politinės analizės, ar bent ir vien tik informacijos išeivijos politinės veiklos klausimais, paskaita buvo apsivylę. Negalima čia žinoma per daug kaltinti paskaitininko, kad jis, būdamas Vliko pirmininku, negali pasakoti apie Vliką to, ko nėra (o politinės išminties perteklium senų ir visuomenės atmestų rezoliucijų perrašinėjimas vis dėlto nepasižymi). Tačiau net ir apie politiką kalbant norėtusi visdėlto iš paskaitininkų pageidauti, kad pasakomis suaugusių klausytojų nereikėtų migdyti. Jeigu klausytojai klausia, kodėl Vlikas būtinai turi būti sulipdytas iš mirusių „partijų“, tai pasakėlės, kad su demokratiškai išrinktais Vliko atstovais demokratinių kraštų biurokratai nebeis „lunčiaus“ valgyti, per daug jau naivios. Arba vėl — klausytojai klausia kodėl pinigų vajus taip nepasiseka, o paskaitininkas atsako kad loterija (!) visus reikalus pataisys; bėda tik kad Amerikos karalius ne visose valstijose loterijas leidžia.

Būdami optimistai tikime, kad sekantį kartą Vliko paskaitininkai atvažiuos mūsų parapijon su įdomesne ir aktualesne politine medžiaga. Z. V. Rekašius

Ponui Broniui Nainiui
Amerikos Lietuvių Bendruomenės
Valdybos Pirmininkui
6804 So. Maplewood Avenue
Chicago, Illinois 60629

1968 m. lapkričio 25 d.

Didžiai Gerbiamas Pone Pirmininke!

Pranešu, kad Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto Valdyba savo š. m. lapkričio 21 d. posėdyje apsvarsčiusi Tamstos 1968 m. lapkričio 9 d. raštą priėjo išvados, jog nėra tikslinga remti „The First Conference on Baltic Studies" abejotinos vertės veiklą. Šios institucijos veiklos naudingumu okupuotų Pabaltijo valstybių — Lietuvos, Estijos ir Latvijos — laisvės reikalui verčia rimtai suabejoti kai kurių temų formulavimas, pagrįstas sovietinėmis tezėmis.

1. (a) „Centralism vs. Nationalism in the Estonian CP (Rein Tagepera);
   (b) „Republic vs. Central Administration: Focus on the Latvian Communist Party" (Andris Trapans).

Abi temos taip formuluotos, tartum Estijoje ir Latvijoje būtų savarankiškai veikiančios savos komunistų partijos. Tuo tarpu gerai žinoma, kad pavergtose Pabaltijo valstybėse yra tik Sovietų Sąjungos centralizuotos komunistų partijos skyriai, griežtai kontroliuojami ir valdomi iš Kremliaus, neturį jokių savarankiškų kompetencijų, o aklai vykdantieji okupanto užmačias užimtuose kraštuose. Tiesa, sovietinė propaganda ryžtasi suvaidinti nepriklausomų komunistų partijų esimą. Tačiau tikrovėje tokių savarankiškų komunistų partijų nėra ir todėl, tokių temų išvystymas gali būti žalingas.

Antroji tema (Andris Trapans), atrodo, eina toliau ir į sovietinės propagandos tezes atsiremia dar labiau. Joje, sprendžiant iš suformulavimo, bus mėginama nusakyti santykį tarp respublikos (vadinasi, sovietinės) su centralizuota administracija (taigi, su vadinamąja sovietine federacija).

Lygiai tą patį tenka pasakyti ir apie trečiąją temą — „Defining and Implementing Republic Interests within the Centralized Soviet System: The Case of Lithuania." (Tomas Remeikis). Pabaltijo tautos, tarptautinė teisė ir visa eilė laisvojo pasaulio kraštų vyriausybių, neišskiriant ir Jungtinių Amerikos Valstybių, grindžia dabartinį de facto Pabaltijo valstybių pavaldumą Sovietų Sąjungos okupuoto krašto ir okupanto faktiniu santykiu, o ne federaliniu pagrindu. Tik Sovietų Sąjunga, siekdama Pabaltijo valstybių inkorporacijai tarptautinio pripažinimo, šias okupuotas valstybes traktuoja savo vadinamosios federacijos nariais. Todėl ir čia atsišliejimas į sovietinės propagandos tezes Pabaltijo valstybių laisvės bylai yra žalingas.

Dar eilė temų pavadinimų, sukirptų ant Maskvos propagandos kurpalio:

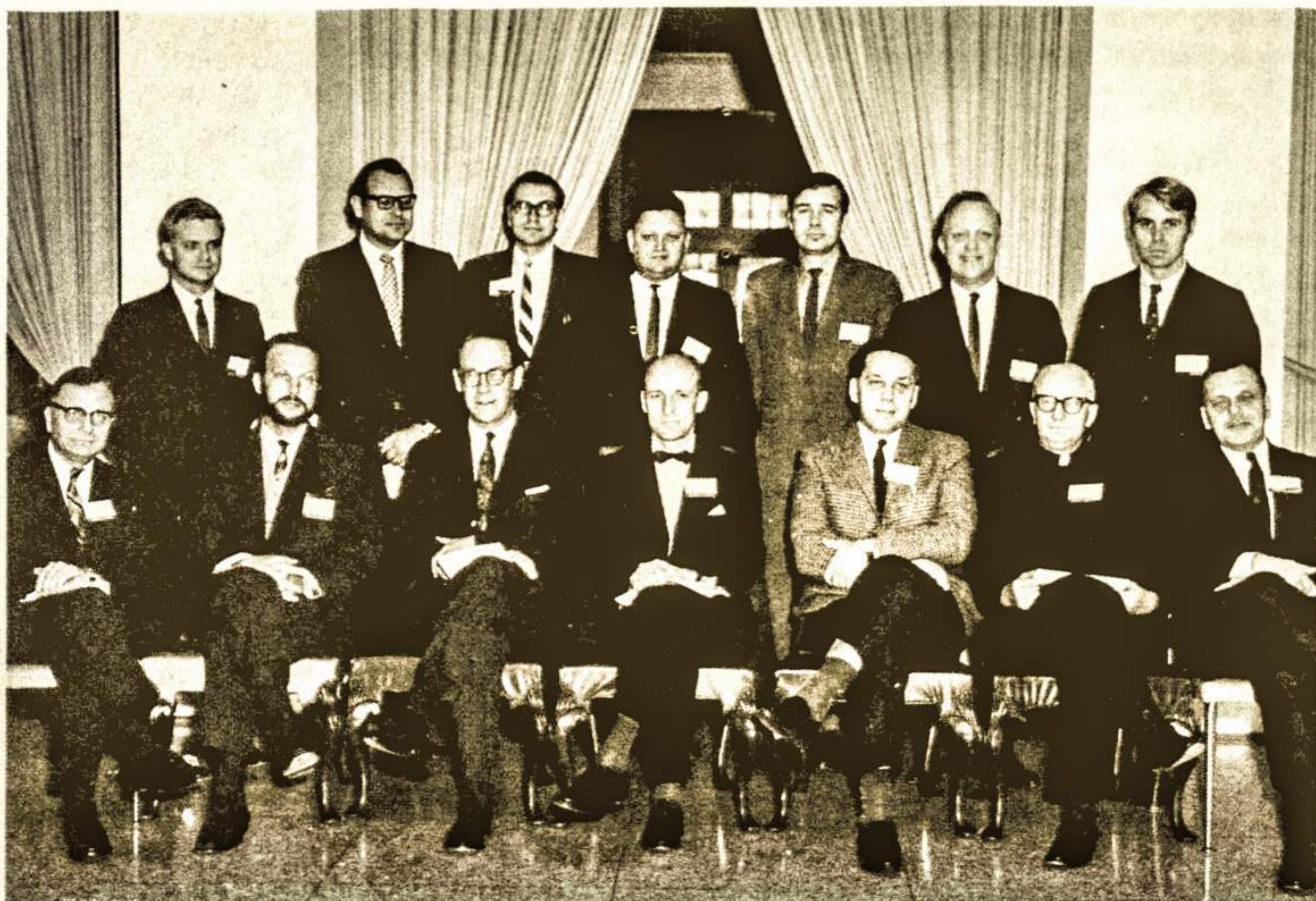
2. (a) „The Soviet Latvian Literary Scene in the Sixties" (Rolfs Ekmanis);
   (b) „Recent Developments in Soviet Estonian Drama" (Mardi Valgemae);
   (c) „The Soviet Estonian Intellectual Scene in the Sixties" (Hellar Grabbi).

Šios trys temos byloja apie Latviją ir Estiją, kaip sovietines respublikas. Sovietinėmis respublikomis jas laiko Maskva. Sovietinė propaganda tokia savo tezę grindžia „liaudies seimų" vadinamaisiais rinkimais, tariamai išreiškusiais Pabaltijo tautų valią laisvu noru įsijungti į Sovietų Sąjungą, ir primestaisiais inkorporacijos aktais, tariamai priėmusiais į Sovietų Sąjungą Pabaltijo valstybes jos federacijos nariais. Betgi mes gerai žinome, kad rinkimai buvo farsas, o „įsijungimas" — sovietų smurto ir klastos aktas. Taigi čia nėra inkorporacijos, išplaukiančios iš tautos valios, o turima reikalo su gryna okupacija, pasiekta Sovietų Sąjungos politine klasta ir militarine jėga. Todėl dabartiniu metu Pabaltijo valstybės yra ne Sovietų Sąjungos tariamos federacijos nariai ar sovietinės respublikos, bet Sovietų Sąjungos okupuoti kraštai.

Čia išdėstyti motyvai vertė Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto Valdybą suabejoti minėtos konferencijos veiklos naudingumu Pabaltijo valstybių laisvės reikalui ir susilaikyti nuo bet kokios paramos.

Su pagarba,

Juozas Audėnas
Vicepirmininkas, e. Pirmininko p.

Pirmosios Pabaltiečių Mokslininkų Konferencijos, įvykusios 1968 m. lapkričio 28 — gruodžio 1 d. d. Maryland Universitete, rengimo komitetas ir sekcijų vadovai. Organizatorių tarpe matomi ir lietuviai: dr. J. Balys, Pr. Zundė, kun. dr. J. Bagdanavičius. Nuotraukoje trūksta prof. Vytauto Vardžio, vadovavusio politinių mokslų sekcijai.

STUDENTŲ SUVAŽIAVIMAS

TEISINGAS KELIAS — NE JUOKAI!

Kelias savaites po priešpaskutiniojo Šiaurės Amerikos Lietuvių Studentų Sąjungos suvažiavimo, 1967 m. gale, Baltimorėje grupė neolituanų *Drauge* paskelbė laišką, kuriame reikalavo Studentų Sąjungą grąžinti į „teisingą kelią". Mat, aname suvažiavime nebuvę pakankamai ceremonialo, nebuvę, kur reikia, lietuviškų vėliavų ir t. t. Neolituanams tipingi priekaištai! Tačiau savo laiške jie kėlė ir kaikuriuos svaresnius priekaištus, jų tarpe tai, kad valdyba nenuveikusi didelių darbų ir neturinti planų ateičiai. Kelis mėnesius po šio laiško paskelbimo, ta pati grupė neolituanų tapo Studentų Sąjungos centro valdyba ir sukėlė spėliojimus, ar atves sąjungą į „teisingą kelią" ar ne. Naujas suvažiavimas jų globoje įvyko per praėjusį Padėkos dienos savaitgalį Čikagoje. Ne tik kad ant jo prezidiumo stalo nebuvo lietuviškos vėliavos, ne tik kad po uždaromojo posėdžio nebuvo sugiedotas net Lietuvos himnas, bet svarbiausia, iš valdybos pranešimo nebuvo matyti jokie svaresni atlikti ar planuojami darbai. Susidarė visiškai merdinčios organizacijos įspūdis. Nejaugi „teisingas kelias" veda miriop?

Laimei, ateitininkų, skautų, gintariečių, santariečių ir kaikurių gyvastingų neolituanų dėka buvo pravestos kelios rezoliucijos, kuriose užsiangažuojama konkretiems ir naudingiems darbams. Pvz., buvo nusistatyta iš visų studentiškų organizacijų atstovų sudaryti studijinius būrelius trims degantiems klausimams nušviesti: a) Studentų Sąjungos reorganizacija, b) išeivijos studentų santykiai su Lietuvos studentais, ir c) studentų ryšiai su Amerikos visuomene. Šių studijinių būrelių vykdymas gali prisidėti prie studentų intereso savąją organizaciją atgaivinti. (Įdomu, kad viena rezoliucija, pasisakanti už toleranciją skirtingoms pažiūroms ir už atviros dvasios palaikymą lietuvių visuomenėje buvo atmesta. Jai pasipriešino Algis Modestavičius-Modestas, kuriam pakluso apie 100 neolituanų. Dauguma jų nebuvo posėdyje, bet įgaliojo už save balsuoti Algį Modestą. Kodėl šis nusprendė sutraiškinti demokratinę teisę išreiškiančią rezoliuciją, yra visai neaišku.)

Tiesa, negalima kaltinti vien neolituanų ir dabartinės valdybos už tai, kad šiuo metu Studentų Sąjungoje niekas nesidaro. Atsakomybę neša daugiau mažiau visi studentai, kurie dėl vienų ar kitų priežasčių nebeprisideda prie organizacijos veiklos. Tačiau dabartinė valdyba prašosi traukiama per dantį dėl to, kad taip gyvai priekaištavo buvusiai valdybai už idėjų neturėjimą, darbų nedarymą, ir pati taip pretenzingai viliojo „teisingo kelio" svajone ir tikrai sužadino smalsumą tų, kurie tą „teisingą kelią" buvo pametę. Išėjo gi šnipštas!

Dabar yra vilčių jį atrasti, jei viršminėtos rezoliucijos dėl studijinių būrelių būtų įgyvendintos. Reikšmingų sugestijų šiame kontekste dar suteikė ir suvažiavimo pirmoji prelegentė Elona Vaišnienė. Ji įtaigingai argumentavo, jog studentai gali labai apčiuopiamai prisidėti prie Lietuvos laisvinimo bent keliais būdais. Vienas jų yra dvasinė ofenzyva į Lietuvos gyventojus. Pagal ją, studentinės ir akademinės veiklos ribose yra visai galima suorganizuoti ribotą pasikeitimą studentais su tikslu Lietuvos studentams padaryti prieinamesniu vakarietišką gyvenimo supratimą, o išeivijos studentams suteikti galimybę pažinti iš arčiau Lietuvą, kokia ji dabar yra. Šiame reikale reikia didelės atsargos ir diskrecijos, kurios prisilaikius galima gauti tikros naudos. Yra ir kitas veiklos laukas, laukiantis studentų talkos, būtent Batunas (Baltic Appeal to the United Nations). Privačiuose pasišnekėjimuose Elona Vaišnienė detališkai nušvietė šios organizacijos pasisekimus, neduodant Lietuvos reikalu įvairioms pasaulio valstybėms ramybės, ir įtikino dėl Batuno didelio potencialo, kuris gali būti išnaudotas nesunkiu ir smagiu darbu. Paskutinėmis savaitėmis Čikagoje kuriasi įvairių „neramių" studentų branduolys, kuris kaip tik šias ir panašias idėjas stengsis įgyvendinti ir bendrai ieškoti kelių, kaip veikti „Pro Patria" principu, atsižvelgiant į realias sąlygas ir sugebėjimus.

PROFESORIUS VLADAS STANKA

MIRĖ SILPNŲJŲ GYNĖJAS

Praeitų Kalėdų dieną Vašingtono lietuvių koloniją apskriejo žinia, kad po trumpos ligos su „džiaugsmo pasauliu" išsiskyrė prof. V. Stanka. Tie, kurie beveik kasdien su juo susitikdavo Kongreso bibliotekoje, dar prieš kelias dienas matė jį gyvai, nors ir sunkiai, pasiramsčiuojant lazdele, ateinant į valgyklą papietauti. Neretai jis pralinksmindavo mus ir vienu kitu šviežesniu anekdotu.

Nors prof. Stanka buvo teisininkas, akademinę teisės mokslų karjerą pradėjęs Petrapilio universitete, vėliau ją tęsęs Kauno Vilniaus ir Pinnebergo universitetuose, tačiau būtų per siaura jį pavadinti tik teisininku. Jis pirmiausia, tur būt, buvo filosofas, paskum istorikas, ir tik po to teisininkas. Nepripažindamas jokios konfesinės religijos, jis buvo religingas filosofas ir religijos istorikas. Pagrindiniai jo filosofijos stulpai buvo Asokos budizmas, Kristaus pamokslas nuo kalno ir egzistencialistinė džiaugsmo filosofija, kuriai jis daugiausia paskyrė savo paskutiniuosius gyvenimo metus.

Toks buvo prof. Vladas Stanka, bent paskutiniais savo gyvenimo metais. Visados optimistas, visados baisiai didelis tolerantas, visados pozityvus. Kartais apkartusiuo ir neapykantos nuspalvintoje mūsų buityje jis buvo ne tokia dažna išimtis. Kaip jis, pavyzdžiui, mokėjo žavėtis prezidentu J. F. Kennedy!

Atrodo, ne kitoks jis buvo ir visą savo gyvenimą (sausokas biografines žinias skaitytojas ras *Lietuvių enciklopedijoje)*. Vienu metu jis buvo gana smarkiai įsivėlęs į politinį ir revoliucinį Rusijos gyvenimą, turėjęs progos dalyvauti diskusijose, kuriose dalyvavo ir Stalinas. Buvo artimas Kerenskio bendradarbis, su kuriuo ligi mirties palaikė artimus ryšius, neretai gindamas jį nuo monarchistų rusų puolimų.

Lietuvoje jis ypač pagarsėjo nepopuliarių bylų gynimu. Klaipėdos nacių gynimas vos nekaštavo jam akademinę karjerą. Jo pagalbos susilaukė ir nevienas į bėdą pakliuvęs komunistas. Prof. V. Stanka buvo tikras internacionalistas. Jam pasaulio istorijos dinamika ir Indijos filosofija kartais rūpėjo labiau negu savi „maži reikaliukai". Tik emigracijoje atsidūręs jis labiau susirišo su lietuviškąja bendruomene, iš Vladimiro Stankevičiaus pavirsdamas į Vladą Stanką. Būdamas Pinnebergo Baltijos universiteto prezidentas jis labai gražiai mokėjo derinti estų, latvių ir lietuvių kartais priešingus interesus. Būdamas iš esmės silpnų ir skriaudžiamų gynėjas, paskutiniais metais jis ypač domėjosi mažų tautų likimu ir verte, kurios dažnai didieji nenori suprasti, ypač po II pasaulinio karo.

Vašingtone gyvendamas prof. V. Stanka labai gyvai domėjosi visais lietuviškais reikalais.

Vincas Trumpa

NEGRAI, ŽYDAI IR LIETUVIAI

„Mūsų tauta skyla į dvi bendruomenes: juodą ir baltą — skirtingas ir nevienodas". Taip rašo President's Commission on Civil Disorders Amerikoje.

Čia aš bandysiu paliesti to skilimo reiškinius, nors kiekvienas gerai juos žino, bandysiu sąžiningiau pažvelgti į tą klausimą, stengsiuos iškelti pastangas išvengti to skilimo tolimesnio vystymosi, ir paliesiu lietuvių galvojimą šiuo reikalu.

Visi žino apie riaušes, kurios vyksta Amerikoje jau poros metų laikotarpyje. Riaušės apima visą Jungtinių Amerikos Valstybių plotą: jų yra ir Clevelande, ir Detroite, ir Čikagoje, ir Los Angeles, ir eilėje kitų miestų. Bet ne visi žino, arba nenori žinoti, kad ne vien tik kaitri saulė yra riaušių priežastis. Saulė gal tik uždega jau rusenančias žarijas.

Priežasčių tų riaušių yra keletas. Pirma, negrų apgyventuose rajonuose miesto krautuvių kainos yra pačios aukščiausios visame mieste. Viena negrė moteris išvažinėjo visą Čikagą patikrinti ir palyginti kainas. Ji sužinojo, kad net ir priemiesčiuose, kur turtingesnieji perkasi, kainos yra žemesnės kaip negrų rajonuose. Kadangi krautuvių savininkai negrų rajonuose dažniausiai yra žydai, negrai žydų ypatingai nekenčia.

Antra, didelius namus netoli negrų rajonų superka tokie žmonės, kurie, žinodami, kad negrų rajonai plečiasi, iš anksto numato galimybes negrus išnaudoti. Sakysim, vieno buto nuoma baltiesiems, kartu su šildymu ir elektra, buvo 130 dolerių į mėnesį. Nupirkęs tą namą, biznierius kiekviename kambaryje įtaiso kranus vandeniui ir visai negro šeimai išnuomuoja vieną kambarį už šimtą dolerių. Tai yra faktas, neperdėtas ir nepagražintas.

Be to, išnuomavę tuos kambarius savininkai daugiau jais nesirūpina. 1968 m. vasarą kilo skandalas miesto taryboje, kai pasirodė, kad leidimai buvo išdavinėjami išnuomoti tokius butus, kur vienerių metų laikotarpyje žuvo net penki maži vaikai, laižydami atšipusius dažus, kur žmonės turėjo užkišti milžiniškas skyles duryse tik tam, kad atsigintų nuo žiurkių. Pasirodo, kad tokiems namų savininkams yra visai lengvai prieinamas kyšių davinėjimas.

Tokie negro išnaudojimai, baltojo žmogaus vykdomi, ir veda prie neapykantos. Ta neapykanta pagaliau išsiveržia į deginimą ir plėšikavimą.

Baltųjų — negrų santykių problemoje yra ir baltoji pusė.

Kadangi didmiesčiuose dauguma neturtingųjų yra negrai, valstybinė pašalpa yra skiriama vien jiems. Čia ne viskas. Negrai dažniausia neturi nei namo, nei žemės, užtat neturi mokėti nuosavybės mokesčių. Baltieji juos moka ir yra nepatenkinti, kad jų pinigai yra skiriami žmonėms, kurie nemoka mokesčių.

Tiesa, visoje Amerikoje į neturtingųjų žmonių skaičių įeina tik 11% negrų. 89% neturtingųjų, kurie taip pat pašalpą iš valdžios gauna, sudaro baltieji pietuose ir Appalachia kalnuose, indėnai, ir kiti. Tačiau mums tėra aktuali negrų problema, nes tik su jais didmiesčiuose tesusiduriame.

Visuomenė neturėtų būti suskilusi į dvi nelygiateises dalis. Ne tik moraliniai principai tai draudžia, bet medžiaginiai išskaičiavimai prieštarauja tokiam susiskaldymui.

Įsijungdami į visuomenę žmonės praranda daug savo laisvių. Prie tų laisvių galima priskaityti ir vogimą bei apgaudinėjimą. Už tą praradimą jie turi būti kuo nors atlyginami. Vienas iš tokių atlyginimų ir yra lygios teisės visuomenėje. Jeigu ne visi lygias teises teturi, kai kas yra jau nuskriaustas, apvogtas. Ir atimta iš jo tai, kas jam priklauso. Čia jau moralės klausimas.

Suskilimas yra nepageidaujamas ir medžiaginiu požiūriu. Ta visuomenės dalis, kuri yra skriaudžiama, turi moralinę teisę iš visuomenės pasitraukti. Praktiškai tai reiškia, kad ji pradės nebesilaikyti tos visuomenės įstatymų. „Jūsų teisės nėra mūsų teisės, tad ir jūsų įstatymai nėra mūsų įstatymai". Šitoks procesas, įstatymų nebesilaikymas, dalinai jau ir vyksta, ir dėl to yra milijoniniai nuostoliai.

Bėra tik dvi galimybės: arba Jungtinės Amerikos Valstybės turės visiškai suskilti į dvi visuomenes vienoje valstybėje, kurioms turės būti ir skirtingi įstatymai, arba baltieji žmonės turės visiškai priimti negrus į savo tarpą. Turės būti visų teisės vienodos, ne tik politinės teisės, bet ir ekonominės, ir mokslo.

Staigus priėmimas negrų lygiateisiais į visuomenę yra neįmanomas. Reikia įvado. Pirma reikia geriau pažinti vieni kitus.

Televizijos programose jau matosi dažnas juodas veidas. Šį rudenį NBC rodo seriją apie negrų šeimyninius pergyvenimus. Taip pat jau ir filmose negrai reiškiasi (Sidney Poitier ir kiti). Tose programose ir filmose Amerikos baltieji pamato, kad negrai gali būti pakenčiami žmonės, o Amerikos juodieji sužino, kad geresnis gyvenimas nėra vien baltam žmogui skirtas.

Mokyklų integravimas ir „open housing" įstatymai lietuviams yra ypatingai nepakenčiami. Norėdami savo vaikams duoti geresnį išsimokslinimą, jie siunčia juos į katalikiškas mokyklas, mokėdami už tai aukštesnį mokestį. Negrų mokyklose mokslas bus žemesnio lygio, o mokestis tas pats. Iš to ir kyla nepasitenkinimas. Tačiau tuojau būtų galima paklausti, kokį išsilavinimą nori lietuviai duoti savo vaikams. Jei krikščionišką, tegu pratina vaikus su negrais sugyventi; jei nekrikščionišką, tegu neleidžia jų į integruojamas mokyklas.

Sukildami prieš „open housing" įstatymą, lietuviai Marquette parke Čikagoje įkūrė Namų Savininkų Draugiją, kurios veiklos tikslas yra neleisti negrams gauti teisę įsigyti nekilnojamą turtą jų gyvenamajame rajone. Tie žmonės sakosi turį teisę su savo turtu darytį ką nori. Bet su „teise" taip pat visaip galima žaisti.

Amerikos pietinėse valstijose į vienus nakvynės namus įėjo negras. Kai jis paprašė nakvynės, budėtojas labai apgailestaudamas pasakė, kad tuščių kambarių nėra. Po penkių minučių įėjo baltasis, ir tas pats raštininkas buvo tiek malonus, kad net į kambarį tą žmogų pats nuvedė.

Žinoma, žmogus turi natūralią teisę daryti su savo turtu ką nori. Tačiau nereikia tos teisės perdaug išplėsti, ir nereikia laikyti ją vienašališkai. Teisė pirkti parduodamą dalyką yra ne tik mano vieno teisė, bet visų žmonių teisė. Ji yra tokia pat didelė teisė, kaip ir teisė parduoti nupirktą dalyką. Visi žmonės, kokios spalvos jų veidas bebūtų, turi turėti vienodą teisę parduoti, pirkti ir nuomoti.

Aleksandras Pakalniškis jaunesnysis

PATRIOTIZMAS — SI, NACIONALIZMAS — NO

Žodis, pasakytas Pirmojoje Baltijos studijų konferencijoje, kuri įvyko Marylando universitete 1968 m. lapkričio 28 - gruodžio 1 dienomis.

Jeigu aš suprantu teisingai, šių mūsų diskusijų tema — komunizmas ir nacionalizmas Baltijos respublikose, kaip faktas ir kaip ateities veiklos programa. Iš pareikštų minčių šiuo klausimu, man atrodo, peršasi dvi išvados:

1. nacionalizmas yra neabejotinas faktas Baltijos respublikose;
2. į tą faktą reikia žiūrėti, kaip į naudingą ir padrąsinantį, ir dėlto nacionalizmą reikia skatinti, siekiant mūsų respublikoms nepriklausomybės.

Man norėtųsi kvestijuonuoti abi šias išvadas ir siūlyti jas diskusijoms.

Man atrodo, tikrąja prasme nacionalizmo nėra Baltijos respublikose. Pagal Websterį, nacionalizmas reiškia ištikimybę ir pasišventimą savo tautai siekiant jos interesų, kaip, pavyzdžiui, politinės nepriklausomybės.

Studijuojant dabartinį Lietuvos politinį ir kultūrinį gyvenimą nėra įmanoma užtikti nacionalizmo šių dienų Lietuvoje. Po maždaug 25 metų sovietinės valdžios žmonės tenai, kurie dar gali ką nors pasakyti dėl savo krašto ateities — kaip Komunistų partijos nariai, rašytojai, istorikai ir intelektualai, aplamai, yra realistai, daug daugiau realistai, negu mes čionai. Jie labai gerai žino, kad net vadinamos Liaudies respublikos sunkiai, ir dažniausiai nesėkmingai, kovoja dėl savo labai ribotos nepriklausomybės išlaikymo. Sovietinėse respublikose padėtis yra kur kas sunkesnė. Jie taip pat žino, kad nacionalizmas, kaip mes jį suprantame, yra įstatymų ir baudžiamojo statuto draudžiamas ir smerkiamas. Ir jiems nereikia mūsų priminimo, ką toks statutas reiškia. Dėlto būtų per daug pavojinga net bandyti kas nors šia kryptimi.

Ką jie iš tikrųjų bando, ir su tam tikru pasisekimu, tėra tam tikras patriotizmas, kuris to paties Websterio žodyno aptarimu, yra meilė ir pasišventimas savo kraštui.

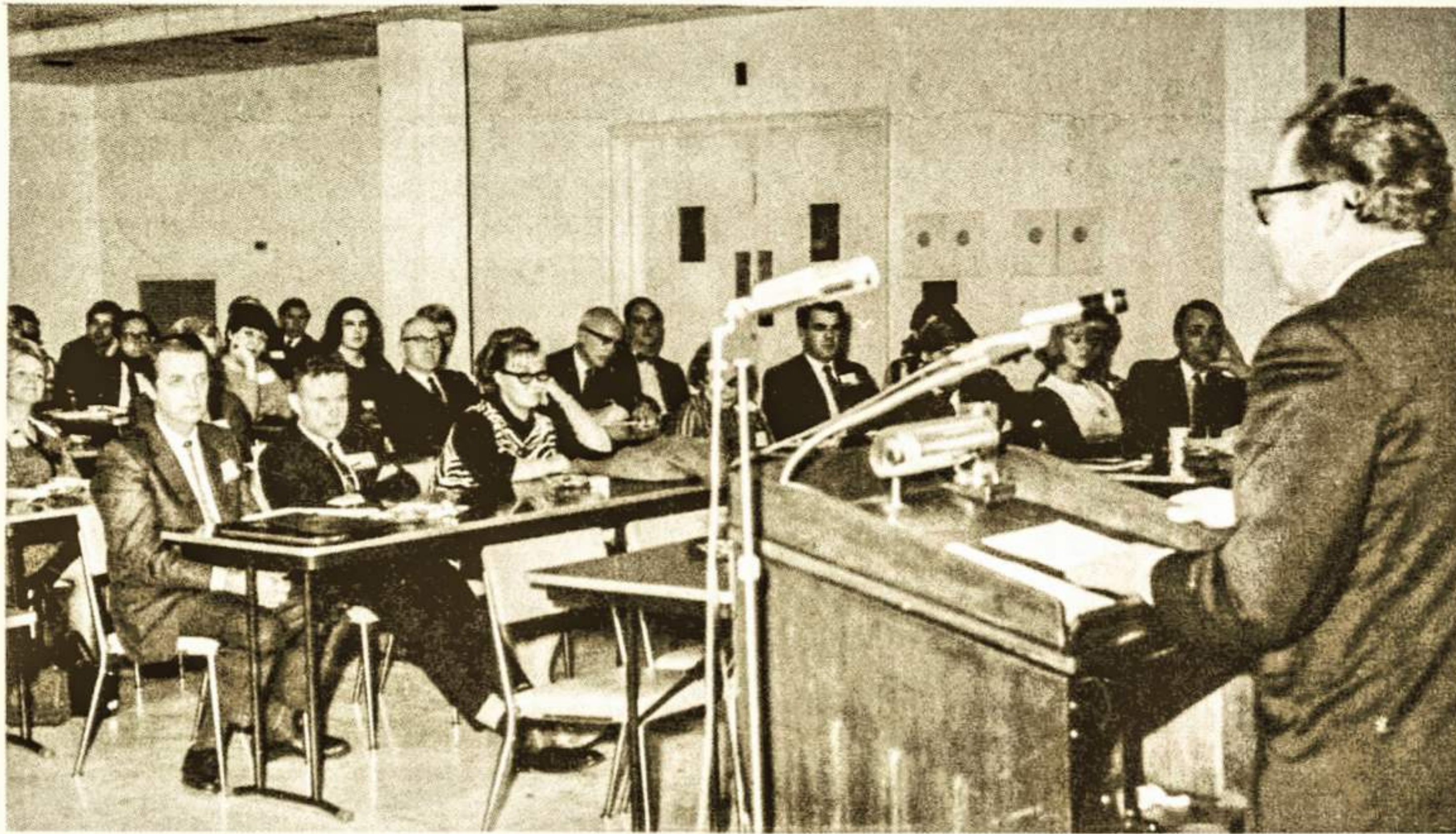
Pastaruoju metu patriotizmas yra toleruojamas, bet irgi ne be varžtų. Žinia, kaip ne taip seniai Nikita Chruščiovas pašiepė Lietuvos intelektualus, kurie, užuot auginę kukurūzus, ėmė atstatinėti senas pilis ir palocius.

Vis dėlto šiuo metu patriotizmas žydi ir klesti Lietuvoje ir kitose Baltijos respublikose. Poetai kuria tokias patriotines eiles, kokias jie nesukūrė net romantizmo laikais, maždaug 50 ar 70 metų atgal. Net istorikams leidžiama pasisakyti patriotizmo klausimu, jeigu tik jis nėra nukreiptas prieš kitas komunistines šalis. Neseniai teko skaityti vieno vadovaujančio Lietuvos istoriko straipsnį apie Žemaitiją, kuri yra vakariausia Lietuvos provincija. Kadangi ši provincija pasižymėjo kovomis prieš vokiškąjį Drang nach Osten, to straipsnio autorius lengvai galėjo liaupsinti Žemaitijos drąsą, heroizmą ir patriotizmą. Nors tas pat istorikas Nepriklausomybės laikais skeptiškai ir beveik ciniškai žiūrėjo į patriotizmą ir nacionalizmą. Tas rodo, kaip giliai įsiskverbęs patriotizmas yra šių dienų Lietuvoje. Prisimenant, kad vokiškasis Drang nach Osten yra atitolęs nuo Žemaitijos maždaug už tūkstanties kilometrų, galima įsivaizduoti, kokia tikroji tojo patriotizmo prasmė.

Nežiūrint į tai, esu įsitikinęs, kad nuo tos rūšies patriotizmo ligi nacionalizmo dar yra gerokas kelio gabalas. Manau, todėl, kad dėl nacionalizmo ir patriotizmo Baltijos respublikose tebegalioja :

patriotizmas — taip,
nacionalizmas — ne.

Antras dalykas, ir galbūt gerokai svarbesnis, dėl kurio norėčiau pasisakyti, tai nacionalizmo pliusai ir minusai. Gana dažnai, bijau, mes linkę pervertinti nacionalizmo pliusus ir nepakankamai įvertinti jo minusus.

Prof. R. Šilbajoris kalba Pirmojoje Pabaltijo Mokslininkų Konferencijoje.

Be abejo, nacionalizmas yra galingas faktorius ir didelė jėga tautai kovojant dėl savo nacionalinio identiteto ir laisvės. Tačiau neturėtume pamiršti, kad nacionalizmas gali būti baisiai baisiai biaurus, biauresnis negu beveik visa kas kita. Ne taip labai seniai mes pergyvenome tokį nacionalizmą. Blogiausia nacionalizmo pusė — kad jis užkrečiamas ir kad jis neapsiriboja tik mažomis tautomis. Būtų baisiai fain, jei nacionalizmas apsiribotų Baltijos valstybėmis ir nieku daugiau. O kaip, tačiau, su rusiškuoju nacionalizmu? Mažų tautų nacionalizmas — maži griekai, didelių tautų nacionalizmas — dideli griekai. Nėra reikalo nei priminti, kas atsitiko su Stalino nacionalizmu, paslėptu po sovietinio patriotizmo kauke. Yra to pavojaus ženklų ir šiandien.

Todėl visiškai nešokinėjau iš džiaugsmo, skaitydamas, kol kas daugiausia tik emigracinėje spaudoje, apie tariamas nacionalistines tendencijas Baltijos respublikose. Man daug labiau patinka klausytis jų kovos dėl bendražmogiškų vertybių: asmeninės laisvės, žmogaus vertės, tikros meilės, mėlynų aptemptų kelnių, džiazo muzikos, barzdų, bytnikų (stiliagų) ir t.t. ir t. t. Ne taip seniai Lietuvos rašytojai ir kritikai gyvai diskutavo tiesos ar teisybės problemą. Manyčiau, kad tos rūšies diskusijos turi daug daugiau reikšmės, negu diskusijos apie nacionalizmą. Tiesos, vidinio dialogo literatūroje, hipių ir ypių problemos taip pat užkrečiamos. Tačiau, jos nepavojingos. Tegu užsikrečia jomis visi, kas tik gali. Tegu viso pasaulio komunistai gyvena jomis. Jokios bėdos dėl to. Bet Dieve saugok mus nuo rusiškojo nacionalizmo, kurį, deja, mūsiškis nacionalizmas kaip tik gali padėti išprovokuoti.

Dėlto, susumuodamas viską, kas lig šiol pasakyta dėl nacionalizmo ir patriotizmo Baltijos respublikose, lygiai kaip dėl esamos situacijos dabar, kaip ir dėl veiklos programos ateičiai, norėčiau užbaigti kovos šūkiu:

patriotizmas — si,
nacionalizmas — no.

Vincas Trumpa

NUŽEMINTŲJŲ GENERACIJA

Vytautas Kavolis, Nužemintųjų generacija. Čikaga, 1968.

Vytauto Kavolio *Nužemintųjų generacija* yra rinkinys straipsnių, pasirodžiusių 1960-63 laikotarpyje *Naujienose*. Juose V. K. kalba apie kai kurių mūsų vėlesnės kartos poetų pasaulėžiūrinę raidą, susitelkdamas ties J. Meko, L. Sutemos ir, ypatingai, ties A. Mackaus kūryba. Knygos autorius savo rinkinį vadina „egzilio pasaulėjautos eskizais", tuo lyg ir norėdamas pabrėžti, jog nesiimąs gilesnės savo pasirinktos temos analizės. *Nužemintųjų generacija* susideda iš trumpų, impresionistinio pobūdžio straipsnių, surikiuotų chronologine tvarka. Pirmieji jų nagrinėja skirtumus tarp autoriaus pasirinktųjų ir ankstesniųjų poetų pasaulėjautų. Tolimesnieji seka jų mintyjimo eigą per Dievo netekimo, beprasmybės ir istorijos lūžių balas, kol pagaliau V. K. juos įpilietina kūrybiniame užsiangažavime „įreikšminti visus skausmo pavidalus" (žiūr. *Nenusižeminusieji, Mums paliekantieji*).

Nužemintųjų generacijos rašymo stilius, išskyrus skyrelius apie žemės praradimą ir laisvės dviprasmybę, yra ankstyvesniojo Kavolio rašymo bei kalbėjimo būdo pavyzdys. Ši knyga primena dar tuos laikus, kai autorius piknaudodavo savo žymius sugebėjimus susumuoti bei apibendrinti sąvokas (paskutiniuoju metu V. K. savo mintis dėsto žymiai suprantamiau ir aiškiau). Nevienas rinkinio skyrelis yra lyg laikrodžio atsukimas į praeitį, kada mėgiamiausias jumoristų sportas būdavo „sužmogintį" Kavolį. Tai ypatingai jaučiasi, kur autorius paliečia metafizinius klausimus. Čia yra beveik neįmanoma atskirti pačio autoriaus teigimų nuo teigimų, priskiriamų poetams. Vienok, šiose pastabose nesigilinsiu į V. K. rašymo stilių. Apie tai yra buvę anksčiau daug kalbėta. Viena tačiau aišku — kai reikia sekti autoriaus pabertą sąvokų srautą, jo susintetintas minčių perdavimo būdas kartais darosi sunkiai pakeliama našta.

Kavolio analizės metodas nėra sudėtingas. Knygos skyreliai dažniausiai pradedami kokios nors autoriaus tezės pristatymu ar sąvokos aptarimu. Toliau mintys iliustruojamos poezijos nuotrupomis ar publicistinėmis ištraukomis. *Nužemintųjų generacijoje* V. K. paliečia beveik visas žinomas šių laikų metafizines bei socialines problemas. Tarp jų yra žemės (Lietuvos) praradimas, istorijos neteisingumas, tikėjimo mirtis, laisvės dviprasmybė, patriotizmo prasmė ir Dievo sąvokos evoliucija. Pagal autorių, visos jos yra turėjusios atgarsio Mackaus, Meko ir Sutemos kūryboje.

Skaitant *Nužemintųjų generaciją* kyla klausimas, kiek Kavolio vartojamos poezijos atrankos atitinka jo teoretinius teigimus. Tam sužinoti, reikėtų paskirų dalykų analizės ar bent teigimų, paremtų tokia analize. Kūrinys juk nėra paskirų sentimentų ir nuomonių kratinys, bet savyje užbaigtas pasaulis, kurio dalys turi prasmę tiktai kūrinio visumoje. Iš konteksto išimta poezija nebūtinai reiškia tai, ką V. K. nori, kad ji reikštų. Ieškodamas poezijoje sau pavyzdžių, V. K. dažnai naudoja savo intuiciją. Rezultatai ne visur lygiai įtikina. Gal būt labiausiai nusisekę eskizai yra tie, kur liečiamas minimų poetų generacinis identitetas ir jų santykiai su emigracine visuomene (Pvz. *Laisvės dviprasmybė, Patriotizmas nužemintiesiems, Nenusižeminusieji, Mums paliekantieji*). **Čia ir poezijos pavyzdžiai labiausiai įtikina. Geriausiai nusisekusiose apybraižose V. K. asmeniškas užsiangažavimas, artimos pažintys ir specialybė (jis sociologas) įgalino jį duoti keletą įdomių apibendrinimų, į kuriuos ateities literatūros istorikai turės atkreipti savo dėmesį.**

Aiškindamas knygoje cituojamų poetų kūrybinius pradmenis, V. K. perdėm siūlo metafizinius-visuomeninius rūpesčius kaip jų kūrybos versmę. Sutinkant, kad tarp V. K. apibendrinimų ir jo minimų poetų kūrybos galima rasti kai kurių paralelių pasikliauti vien tiktai „modernaus žmogaus dilema", aiškinti tą kūrybą ,būtų netikslu. Istorijos lūžiai, visuomenės būklė ir metafizinis užsiangažavimas yra svarbūs, bet jokiu būdu ne vieninteliai faktoriai, įtakoją poetų kūrybą. Nemažiau reikšminga kūrybiniame procese (ypatingai poezijoje) yra grynai asmeninio pobūdžio patirtis. Jąja labiausia ir pasikliaujama, tyrinėjant kūrybinės genezės raidą. Kad ir priežasčių A. Mackaus angažavimuisi emigracinei (lietuviškai) veiklai norėtusi ieškoti ne vien tik Kavolio nusakomoje poeto moralinėje laikysenoje, bet kartu ir Mackaus asmeniškame gyvenime — jo biografijoje. Tai teiktų konkretumo ir Kavolio nagrinėjimas generacijų klausimu. Dabar, Kavolio sintezių šviesoje, Mackus primena kažkokį kantišką „moralinio jautrumo" stabą. O norėtųsi, kad jis kartu būtų buvęs parodytas ir gyvu žmogumi.

Jau anksčiau minėjau, jog V. K. apybraižos turi tematinę tąsą. Tas ypatingai ryšku sąryšyje su A. Mackumi. Jeigu tiksliai spėju, V. K. mintis: iš susvetimėjusio hessiško steppenwolf'o, sistematiškai abejojančio vertybėmis, Mackus pavirto į asmenybę, kuriai svarbi tapo mūsų emigracija. Su V. K. analizės antrąja dalimi, visi kurie bent šiek tiek pažinojome Mackų, turėtume pilnai sutikti. Jug visi jį atsimename kaip dalyvavusį įvairioje veikloje: kalbėjusį per radiją, organizavusį teatralus ir redagavusį žurnalą.

Mackui priešingybė yra Mekas. *Nužemintųjų generacijoje* jis minimas rečiau. Jau 1959-tų metų studentų suvažiavime Čikagoje sakytoje kalboje, kurią Kavolis vietomis cituoja, Mekas viešai atsiribojo nuo mūsų emigracinės bendruomenės. Nusakęs jos menkystę, jis pasitraukė į savo privatų kūrybinį pasaulį ir lietuvių tarpe retai kada pasirodo.

Tokios A. Mackaus ir J. Meko užimtos pozicijos mūsų visuomenės atžvilgiu neturėjo likti be atgarsio ir jų kūryboje. Pavyzdžiui, Mackus į skaitytoją kreipiasi kaip koks Senojo Rašto pranašas. Barokiniai gotiškų įvaizdžių pagalba jo poezija skelbia mirtį, generacijos pražūtį ir išeiviško gyvenimo nevilti. Pagal pasirinktą pozą ir išraiškos priemones, Mackus atrodo ne iš mūsų pasaulio, bet dar viena koja bestovįs XIX-tame amžiuje. Dar praeitame šimtmetyje poetai kalbėdavo už kitus, kaip Mackus. Mūsų laikais jie savo rolę suvokia žymiai siauresnėje plotmėje. Kavolis teisus — Mackaus poezija daug kur yra visuomeniškai angažuota. Tačiau nenorėčiau, kaip Kavolis, tam angažamentui priduoti pozityvios reikšmės. Ryžto užpildyti trūkumus mūsų emigraciniame gyvenime arba, kavoliškai tariant, „ištikimybės defektuotai bendruomenei" Mackaus poezijoje nėra. To reikėtų ieškoti jo visuomeninėje veikloje, bet ne kūryboje. Manau, netikslu būtų Mackų per daug griežtai atskirti nuo žemininkų. Jo, kaip ir L. Sutemos kūryba yra logiška atitolimo vyksmo nuo savos žemės išdava. Ji ženklina vaizdinio ryšio su savos žemės gamtovaizdžiu palaipsnį praradimą. (Vaizdiniai jų kūryba kai kur dar rodo ryšius su savo kraštu, pavyzdžiui, folklorinių elementų naudojimas Mackaus poezijoje.). Kartu, žemės praradimas pas Mackų yra išvirtęs į „Weltschmerzą", kuris naudojamas išreikšti nepasitenkinimui esamu reikalų stoviu. Visai naujas elementas Mackaus kūryboj (lyginant su žemininkais) yra revulsija ir, tiesiog, bodėjimasis emigracine realybe. Abiejų kūryba, ypatingai L. Sutemos, ženklina žemininkų kartos užbaigą, jos tematinį išsisėmimą ir užsidarymą (Mackaus ir Sutemos atveju) hermetiškame pesimizme.

Visai kitoks yra J. Mekas. Jo žodis yra be ornamentų ir jis kalba pusbalsiu tarsi pats sau. Meko poezijoje nėra emigracinių „hang ups". Jo balsas, tai žmogaus bandančio save suvokti jį supančiotų daiktų aplinkoje, kartais pulsuojąs atpažinimo šiluma, kartais dvelkiąs visišku susvetimėjimu. Meko poezijoje nebėra generacijų, prarastų žemių, mirties bei pozos. Tėra tik vienišas žmogus, J. Mekas, abiem kojom tvirtai atsistojęs XX-tame amžiuje. Atmetęs emigracinį pesimizmą ir suradęs naujas išraiškos formas, J. Mekas, be abejo, stovi moderniosios lietuviškos poezijos priešakyje.

Mackaus ir Meko užimtos pozicijos mūsų emigracinės visuomenės atžvilgiu yra būdingos daugumai mūsų kūrėjų: vieni jų yra įsijungę į kokią nors kultūrinę-visuomeninę veiklą; kiti, atsisakę būti „pranašais savose parapijose", yra nusiėmę. Kaip toks visuomeninių rolių pasiskirstymas yra atsiliepęs į jų kūrybą, yra klausimas, laukiąs atsakymo.

Liūtas Mockūnas

ŽEMĖS IR BEŽEMIŲ GENERACIJOS

„Žemė" — taip vadinosi „naujosios lietuvių poezijos antologija", kurią, K. Bradūno redaguotą ir 1951 metais išleistą Los Anžele, sudarė penkių poetų — pačios K. Bradūno, A. Nykos-Niliūno, J. Kėkšto, H. Nagio ir V. Mačernio — kūryba. Gal būt, ši knyga emigracijoje ir būtų likusi tik pajėgių jaunų poetų tribūna, jeigu jos nebūtų pasistengęs filosofiškai įprasminti vienas katalikų ideologų, būtent, Juozas Girnius. Jis parašė antologijai didelę programinę 60 puslapių įžangą, kurioje nesiėmė konkrečiai nagrinėti spausdinamos kūrybos, bet tarytum pasinaudojo proga išdėstyti savo krikščioniško egzistencializmo filosofiją ir po jos sparnu suglausti visus penkis autorius, nors kūrybiniu požiūriu toks suglaudimas būtų ir nepagrįstas ar nenuoseklus.

Tačiau J. Girnius savo filosofinę sistemą, pritaikytą jaunajai emigracinei kartai, išdėstė labai nuosekliai, suprantamai, įtaigiai, sumaniai, pavadindamas penkių kūrybą „žmogaus prasmės žemėje poezija" ir paskelbdamas jos autorius „trečiąja karta" visoje lietuvių poezijoje. Neapsistojant čia ties kūrybine programa, kuri išdėstyta J. Girniaus straipsnyje — tam gali atsirasti kita proga, — belieka pasakyti, jog jauniems autoriams labai patiko pernelyg pretenzinga „trečiosios kartos" aureolė, ir jie patys noriai vystė mintį jog kaip tik jie būtent ir buvę istorijos pašaukti tarti „naują žodį" visoje lietuvių poezijoje (tarybinė literatūra jiems tada „neegzistavo"). „Žemininkų" terminas emigracinėje literatūroje įgijo apibendrinančią prasmę: juo vadinama jaunoji karta, tvirtai išeinanti į emigracinės literatūros avangardą. Tame žingsnyje būta ir tam tikro, nors riboto, revoliucinio momento — jaunieji turėjo užimti vietą, nustumdami į šalį vyresnės kartos autoritetus, kultivavusius nacionalistinį-klerikalinį patriotizmą, kovodami prieš sustingusį tradicionalizmą emigracinėje poezijoje. Žemininkų ratas išsiplėtė ir jie susikūrė sau kovos tribūną — „Literatūros lankų" žurnalą, nuo kurio atsirado dar vienas „maištautojų" pavadinimas — lankininkai. (Beje, apie visa tai esu jau šiek tiek rašęs, minėdamas A. Nykos-Niliūno literatūrinę kritiką).

Po lankininkų ir žemininkų pasirodymo praėjo nemaža laiko, ir jie jau paliko gyvą emigracinės literatūros istorija.

Atėjo dar viena emigracinės poezijos generacija — jaunesnė, su kitos aplinkos išugdyta pasaulėžiūra ir kūrybine psichika. Atėjo ji, tiesa, be deklaracijų, bet ir ji jau gavo savo filosofinį įprasmintoją. Juo tapo jaunosios kartos sociologas, vienas iš metmenininkų ir Šviesos-santaros federacijos ideologų Vytautas Kavolis. Jis šiemet išleido savo 1961-1966 metais rašytų straipsnių knygą, kuri sudaro vientisą, nuoseklų rinkinį, pavadintą „Nužemintųjų generacija". Tai gana abstraktūs, dažnai atitraukti publicistiniai svarstymai, kuriuose už gražių žodžių ne kartą pasigendi nuoseklumo, aiškumo, darnumo, kuris, pavyzdžiui, būdinga J. Girniaus sistemai. Juose V. Kavolis taip pat nemėgina nagrinėti poetinės kūrybos, bet ją panaudoja savo teiginiams iliustruoti, pritaiko prie savo žvilgsnio į nūdienę jaunosios emigracinės kartos būtį atskleidimo. Todėl tuose šviesiečių-santariečių „egzilio pasaulėjautos eskizuose", kaip jis paaiškina savo knygelės žanrą, stengiamasi per aptariamą poeziją pirmiausia išaiškinti tam tikrą savo jaunosios emigrantų intelektualų kartos kredo.

„Nužemintųjų" terminas, tiesa, pasirinktas gana nevykusiai. Mat pirmąja prasme juo aiškinami žmonės, kurie yra netekę žemės, ir tai yra visiškai netaisyklingai sudarytas žodis. Jis tinka kita V. Kavolio naudojama prasme: žmonės, kuriuos pažemino, nuskriaudė istorija.

V. Kavoliui, matyt, ne tiek rūpi poetinė kūryba, kiek jis stengiasi jos pagalba apą mąstyti dalies jaunosios kartos pasaulėjautą, ir neatsitiktinai remiasi tik dviem autoriais — Algimantu Mackum ir Liūne Sutema (Zinaida Katiliškienė-Nagytė), kartais pasinaudodamas dar Jono Meko citatomis, na, ir prisimindamas Antaną Škėmą — „pirmąjį iš nužemintųjų". Tokio rašytojų skaičiaus iliustruoti kūrybinei „generacijai", žinoma, aiškiai per maža. V. Kavolis rašo: „Algimantas Mackus, Liūnė Sutema ir, mažiau būdingai, Jonas Mekas kalbėjo trisdešimtųjų metų generacijai. Jų galutiniai rūpesčiai nebuvo savi visai šiai kartai, bet jie išreiškė tos generacijos *savitumą*: jos sąmoningųjų narių pasaulėjautą ir jų moralinį jautrumą, susiformavusį egzilio patirties įtakoje. Ir generacija savo dvasinį ryšį su šiais rašytojais — ir dar su jiems giminišku, amžiumi vyresniu Antanu Škėma — yra patvirtinusi gelminiu imlumu jų kūrybai".

Pagal V. Kavolį, poetų karta, kuri buvo laikoma jauniausia Vakarų Vokietijos DP stovyklose, pasirinkdama savo knygai „Žemės" pavadinimą, liudijusi „savo natūralųlietuvišką įsišaknijimą, palikusį iš atminties ir pasąmonės jau nebeištrinamuose vaikystės pergyvenimuose". Žemininkų kūrybinės jėgos kilo iš nepertraukiame ryšio su gimtąja žeme, tarpininke tarp žmogaus ir prigimties. Tuo tarpu karta, brendusi jau netrūkus tiesioginiam ryšiui su gimimo kraštu, neturi įžemę įleisti gyslų, per kurias galėtų plaukti gyvybės syltys — jiems tokių šaknų tegalima ilgėtis. „Nužemintųjų" karta yra karta, praradusi žemę, esančią ir prikiausomybės prigimčiai, ir istorinių namų simboliu. Todėl tos kartos poezijoje nepulsuoja natūrali, žemiška gyvybė. Jai lieka vienintelė tikrovė — žmogus, kuris tada juo labiau pririštas prie savęs, nes negali nuo savęs pabėgti, nes „savyje — nebūtinai nuo kitų izoliuotame — jis turi atrasti viską, iš savęs sukurti viską, ko žmogui reikia". V. Kavolis „nužemintųjų" kartos pergyvenimų neriboja siauru lietuvišku ratu, bet nuolatos „išveda" į pasaulinę areną. Todėl atplėštas nuo žemės ir nuo prigimties žmogus jam esąs „šiandieninėje civilizacijoje beveik universalus pergyvenimas", kurį egzilis — „žmogaus istorijoje, o ypač industrinės e-

laiškai

SPECIALI SPAUDA

(1968 / 1-4 nr. aplamai)

Nustebau gavęs AKIRAČIUS. Ar nebūtų buvę papraščiau rasti formulę *Metmenų* silpnesniosios pusės pagyvinimui? Talento, atrodo, netrūksta.

Huntington, N. Y. Jonas A. Bilėnas

Netikiu, kad šis laikraštis ilgai galės eiti. Jei sustos, Jūs patys būsite jo duobkasiai. Ligi šio laiko ką darėte — viską tik purvais drabstėte. Kad ir apie tautinę skautų stovyklą aprašydami nieko gero nematėte, tik dulkių ieškojote. Atrodo, lyg atvažiavęs ponaičiukas-korespondentas hi-jojo, kad jo batai dulkėmis neapsiveltų, ir iš automobilio lango žiūrėdamas aprašė apie stovyklą.

Mat, galima juoktis, bet jei Jums atrodytų, kad pas mus lietuviškame gyvenime nieko gero nebeliko, galima gi rašyti ir specialiai tam reikalui leidžiamoje spaudoje.

Čikaga Vytautas Kasniūnas

Per tris AKIRAČIŲ numerius buvo straipsnių, kuriems trūko objektyvumo, perdaug buvo sarkazmo ar snobizmo, tačiau gerai, kad redakcija respektuoja autorius ir straipsnius savo nuožiūra netaiso. Tikėkime, kad AKIRAČIŲ leidimas paskatins laisvos, kritiškos minties skelbimą ir kituose lietuviškuose laikraščiuose. O tai jau būtų laimėjimas.

Čikaga Bronius Juodelis

LIBERALI POLICIJA

(1968 / 3 nr., A la Kražiai *ir 1968 / 9 nr.,* Laiškai*)*

Atrodo, kad p. Sealey mano straipsnio intencijos nesuprato. Jame net nebuvo mėginta atvaizduoti visus Čikagos demonstracijų aspektus, o ti tuos, kuriuos visa kita lietuvių spauda lyg susitarusi nutylėjo. Nespastebėjau, kad dėl tokio spaudos vienašališkumo ar neobjektyvumo p. Sealey būtų viešai skundesis. Tačiau, kaip aš iškėliau tą nutylėtą pusę, p. Sealey priekaištauja, kad liberalų spauda negerbianti teisingumo. Teisingumo ir objektyvumo reikia reikalauti ne tik iš liberalų, bet visos mūsų spaudos. Tuomet ir *Akiračiai* neatrodys tokie liberalūs.

Ponui Sealey būtinai reikia mirties, kad Kražių ir Čikagos įvykiai įgautų panašumo, lyg šimtai policijos lazdomis sukruvintų galvų, šonų, rankų, kojų nepakaktų įvykių sugretinimui. Ne skaičiuje užmuštų ir kokia priemone — kazoko kardu ar policijos medine lazda žmogaus kraujas buvo pralietas, yra esmė Kražių ir Čikagos įvykių panašumo. Esminis panašumas, mano manymu yra tai, kad abiejose vietose tiek žmonių drįsusių ginti žmogaus (tikėjimo ir politinės laisvės) teises, taip žiauriai ir nekaltai nukentėjo nuo policijos smurto.

Nors pačiuose susirėmimuose užmuštų Čikagoje nebuvo, vienas jaunas indėnas — atvykęs demonstruoti yippy, tapo nušautas. Policijai darant kratą, jaunuolis griebėsi ginklo. Ar jis, jį būtų pavartojęs prieš policininkus, niekuomet nesužinosime — policija buvo greitesnė... Ponas Sealey tvirtina, kad Čikagoje policija moterų neskriaudė. Deja, šiuo atžvilgiu policija buvo labai „liberali", nedarė skirtumo tarp vyrų ir moterų. Seka keletas paliūdijimų originalia kalba, kaip policija elgėsi su moterim.

A young man and his girl friend were both grabbed by officers. He screamed, „We're going, we're going, „but they threw him into the pond. The officers grabbed the girl, knocked her to the ground, dragged her along the embankment and hit her with their batons on her head, arms, back and legs. The boy tried to scramble up the embankment to her, but police shoved him back in the water at least twice. He finally got to her and tried to pull her in the water, away from the police. He was clubbed on the head five or six times. An officer shouted, „Let's get the fucking bastards!" but the boy pulled her in the water and the police left. The girl required seven stitches in her head.

A well-dressed woman saw this incident and spoke angrily to a nearby police captain. As she spoke, another policeman came up from behind her and sprayed something in her face with an aerosol can. He then clubbed her to the ground. He and two other policemen then dragged her along the ground to...paddy wagon and threw her in. (The Walker Report)

Tokių liūdijimų galima nemažai pririnkti. Iliustracijai gal pakaks?

(gp)

PROVOKACIJA

(1968 / 3 nr., Studijos ar uždarbiavimas?)

Atsiliepdami į *Akiračiuose* nagrinėtą bei iliustruotą stipendijų reikšmę lituanistikos studijoms tęsti, dr. Elona ir dr. Juozas Vaišniai įteikė Pedagoginiam Lituanistikos institutui 200 dol. čekį. Šią sumą p. Vaišniai pavedė instituto vadovybei savo nuožiūra sunaudoti stipendijai ar stipendijoms, kurios sudarytų jų gavėjams sąlygas savo laiką prasmingiau sunaudoti instituto pamokose negu besivaikant pašalinių uždarbių lituanistinio išsilavinimo praradimo sąskaiton.

Institutas savo didelę padėką p. Vaišniui, Yale universiteto fizikos profesoriui, šiuo metu dėstančiam Illinois State universitete Urbanoje, ir p. Vaišnienei yra jau išreiškęs tiesiogiai. Šia proga norėjosi dar pasinaudoti, prijungiant nuoširdų ačiū *Akiračiams*, skiriantiems nuolatinį ir nemažą dėmesį lietuviškajam švietimui. Kritiški ir dažnai aštrūs *Akiračių* žodžiai, mano nuomone, sudaro teigiamą provokaciją lietuvybei naudingiems darbams bei veiksmams iššaukti.

Domas Velička
Ped. Lit. Inst. Čikagoje direktorius

ŠLYKŠTŪS AKIRAČIAI

(1968 / 3 nr. iliustracija „Vlado Žiliaus grafikos darbas iš „Teatro" ciklo)

Vlado Žiliaus darbas, įdėtas trečiajame AKIRAČIŲ numeryje (9 psl.) ir AKIRAČIUOSE pavadintas „Mūsų žeme vaikščiojančiomis madonomis", yra perfotografuotas iš *Jaunimo gretų*, kuriose jis du kartu (ir pirmą sykį didžiausiomis raidėmis) vadinamas „Madona".

Nesąžiningas elgimasis su naudojamaja medžiaga, nutylėjimai, iškraipymai, perkrikštyjimai yra gerai žinomi ženklai redaktorių anoje pusėje Geležinės uždangos. Jeigu spaudos etika „atviro žodžio mėnraščiui" tiek reikalinga, kiek ir kompartijos prižiūrimai spaudai, tai AKIRAČIAI yra dar šlykštesni už tą spaudą tremtyje, kuri paskatino jų atsiradimą.

Paryžius Ž. Mikšys

(Laiško rašytojas neskiria kūrinio pavadinimo nuo redakcijos komentaro — Red.)

PASLAUGA DIRVAI

D. Blažys *I Laisvę* 1968 m. 43 nr.

Dirvoje pasirodžius dr. B. Jonaičio straipsniui apie sumaišytus vardus ir sąvokas, sekančio turinio laiškas buvo nusiųstas minėto laikraščio redakcijai. Nebuvo gautas joks atsakymas, nebuvo jis išspausdintas ir skaitytojų laiškų skiltyje. Tuo būdu, jis ir atsidūrė AKIRAČIUOSE.

Demokratija be opozicijos

Norėjosi įsijungti į sumaišytų vardų ir sąvokų konstruktyvią diskusiją, bet dr. B. Jonaičiui autoritetingai atėmus balso teisę mažumai, telieka tik nutilti, nebent tik pusbalsiu bandant sušukti: tegyvuoja nesvyruojanti ir visad teisi dauguma!

Nedaktaras Al. Gimantas

ERRATA

Ketvirto numerio 7 psl., pirmoje skiltyje vietoje „lietuvių kalbos problema pasidarys dar aktualesnė, nes nuo 1964-70 mokslo metų..." turi būti „nuo 1968-69 m. m.".

POBŪDIS TAPĘS SKONIU

(1968 / 3 nr.; The Man from Uncle karalystėje)

Mes nesutiktume su dar vienu L. Mockūno teigimu, dėl pačios tematikos aptarimo. Kritikas teigia: „Buvo tikėtasi, jog proginio impulso pagauti kai kurie mūsų rašytojai prirašys ne vieną *Peilio ašmenimis* pobūdžio knygą. Tačiau J. Jankaus knyga yra vienintelė. O tai jau komplimentas mūsų rašytojams ir rodo jų gerą skonį". Šie sakiniai ir privertė mus dar dartą pasisakyti, kad skonio neliudija temos pasirinkimas.

Kultūrinio *Draugo* priedo vedamasis, pasirašytas Myk. Meliūno pavarde 1969. I. 11.

BE KOVŲ

(1968 / 1-4 nr. aplamai)

Kovos iššaukti išėjo ir *Akiračiai*. Tik visi nustebo, kad tos kovos čia nedaugiau kaip ir kitų lapuose, pasivadinusios tik kitais vardais, nors kovos gal ir yra kiek, o šiaip jau, išskyrus keletą akiratėlių, nelabai ten pasižymima kovomis.

Humoristinis *Draugo* skyrius *Spygliai ir dygliai*. 1969 m. sausio mėn. 4 d.

NEGLADIATORIUS AISTIS

(1968 / 4 nr., Atvirai kalbant)

Aplamai Alg. T. Antanaitis Jono Aisčio rečitalį Chicagoje vertina neigiamai. Tačiau lyg ir abejodamas, kad savo autoritetu vargu galįs įtikinti skaitytoją, dengiasi dar Lituanistikos instituto direktoriaus Domo Veličkos nuomone, atseit, žiūrėkite — net literatūros lektorius panašiai galvoja kaip aš.

Stebiesi tik vienu: kaip Institutui per tiek metų dar nepritrūksta studentų, kaip mūsų jaunimas dar turi kantrybės mokytis tos lietuvių literatūros, kurios kurso vieną iš gyvųjų klasikų pats Instituto literatūros lektorius, jeigu tik jo mintį Antanaitis tiksliai paskelbė, išvadina plepiu, nuobodžiu, banaliu.

Antanaitis turėjo žinoti, kur jis eina, kad eina į normaliai porą valandų užsitęsiantį gyvojo rašytojo rečitalį, kad tokiame rečitalyje nereikia tikėtis spektaklio, kur būtų parodytas gladiatoriaus balsas ir klouniškas linksmumas, kad asmeniško rečitalio atveju mūsų poezijos klasikui jau neprivalu publiką stebinti niekur dar negirdėtais vis naujais eilėraščiais. Publikai šalia turinio ir interpretacijos buvo nemažiau svarbu tiesioginis ir akivaizdus kontaktas su pačiu rašytoju, nereikalaujant iš jo, kaip iš kokio aktoriaus, būti scenoje kitokiu negu esąs.

Tiesa, savo rašte manevruodamas, Antanaitis dargi sušunka ir klausia: „Kas gi iš mūsų nemėgsta J. Aisčio poezijos? Kuris gi nevertina jo atsiekimų literatūroje?" Tačiau pagarba literatūrai šiuo atveju vargiai patikima, šaipantis iš kone fizinių autoriaus bruožų. Ir tai nieko naujo, nesgi ir Mozartas, jam gyvam esant, buvo pravardžiuojamas tuo pačiu pagrindu.

Jeigu apie Alg. T. Antanaitį tik ką išėjusioje knygoje „Lietuvių literatūra svetur 1945-67" rašoma, kad „jis knygų recenzijomis ir literatūrinių problemų kėlimu spaudoje žymiai prisidėjo prie rimto čionykščio skaitytojo literatūrinio formavimo", tai šio rečitalio atveju skaitytojai — klausytojai tuo literatūriniu susiformavimu pasirodė Antanaitį pralenkę.

1968 m. gruodžio mėn. 21 d. *Draugo* kultūrinis priedas.

---

pochos žmogaus likimo simbolis" — tik paryškina.

V. Kavolis tuo būdu mėgina filosofiškai paaiškinti konkrečių istorinių-socialinių aplinkybių sąlygojamą jaunos emigracinės kūrybinės inteligentijos pasaulėjautą bendromis imperialistinės civilizacijos, žmogaus egzistavimo joje problemomis, suabsoliutinti tas problemas.

V. Kavoliui „nužemintųjų" karta yra istorijos triuškinama, nes jos žmogiškos potencijos užslopinimo priežastis esanti „benamiškumo prievarta". Bet patirtoji skriauda juos yra „įjautrinusi visuotiniam žmogiškos egzistencijos neharmoningumui ir iš šio pajutimo kylančiai moralinei pareikai". Tad — ir vėl mėginimas „suvisuotinti" tų poetų kūrybos turinį. Panašios pastangos tęsiasi per visus V. Kavolio eskizus, kurie panaudojami išsakyti jo, buržuazinio liberalo — anglosaksiškos demokratijos gerbėjo, santykiui su supančiu pasauliu, su jo problemomis. Tačiau abstrahuodamas, atitraukdamas šiuos santykius nuo konkrečios istorinės-socialinės aplinkos, absoliutindamas juos, kaip viso civilizuoto pasaulio reiškinius, V. Kavolis dažnai „nužemintųjų" poetų kūrybą aiškina be tikrųjų, konkrečiųjų, šaknų, pritempdamas prie savo idėjų. Matyt, kad ji jam patinka, kad ji jam artima, todėl jis pagrindžia tos kūrybos prasmę įvairiausiais aspektais, kuriuose ypatinga vieta tenka šiuolaikinės buržuazinės emigracijos egzistencijai bei paskirčiai pateisinti.

Tačiau, norint suprasti kai kurių jauniausių emigracijos poetų kūrybos turinį, dvasią ir problemas, V. Kavolio knyga, be abejo, gali padėti daugiau, negu bet kas kitas — šiaip ar taip, tai nuoširdus žvilgsnis iš arčiau, iš savęs. Nulukštenus skambias, bet kartais ir temdančias konkretųjį laiko turinį frazes, joje galima surasti įdomių pastebėjimų, savitų išvadų, mokėjimo panaudoti poeziją savo pasaulėjautos aiškinimui, pagrindimui. Nesutikimas su įdėjiniais principais šiuo atveju neleidžia praeiti pro autorių apriori kritiškai, nesistengiant suprasti jo aiškinimų konkrečios žmogiškos priežasties arba atmetant jo rašymo būdą.

V. Kavolis tvirtina, jog „nužemintųjų" kartos — „intelektualinės generacijos" — „egzistencijos pateisinimas, jos galutinis rūpestis yra visų skausmo pavidalų įreikšminimas, o kaip tik dvidešimtojo amžiaus sąmonei esanti būdinga egzistencijos pagrindų samprata: „Skauda, taigi esu. Kitų likimas man skauda, taigi esu ir jiems". Jis deklaruoja: „Nužemintųjų" generacija nėra nusižeminusi: nei pasidavimu likimui, nei kitų likimo skausmingumo užmiršimu". Bet ar tai nėra dažnu atveju vien kilnūs pareiškimai, besidarantys nepakeliama našta tai kūrybai, kuriai apibūdinti skirti aptariamieji „pasaulėjautos" eskizai — juk pačių poetų tėra du, ir tai vienas iš jų miręs, o šalia nesimato nė vieno, galinčio ar norinčio pratęsti „nužemintųjų" kartos kūrybą.

O gal tada „nužemintųjų generacijos" likime, jų kūrybos nevilties, pesimistinio tragizmo motyvuose daug ką aiškiau ir tiksliau gali paaiškinti reali, konkrečiai apskaičiuojama emigracinio gyvenimo kasdienybė ir rašančiųjų istorinė-socialinė aplinka... *(Iš Pergalės 1968 m. 11 nr.)*

V. Kazakevičius

PROTESTAI SOVIETIJOJE

TRIJŲ MINUČIŲ LAISVĖ

Tariamai vieningo sovietinės visuomenės pritarimo invazijai į Čekoslovakiją propagandinis fasadas neįstengė nuslėpti prasiskverbusių ženklų, liudijančių, jog visuomenės reakcija, iš tikrųjų, yra buvusi labai įvairi: entuziastinga, kaip kad oficiališkai teigiama, abejinga ir net kategoriškai smerkianti. Savaime aišku, šių įvairių reagavimų proporcijos šiandien neįmanoma nustatyti, tačiau du dalykai yra pakankamai išaiškėję: (1) vyriausybė neįstengė nuo tautos nuslėpti, kas iš tikrųjų darosi, ir (2) nepritarimas pasiekė tokios vidinės įtampos, kad kai kurie asmenys, tiesiog, nevengė suėmimo ir nuteisimo savo pasipiktinimui praventiliuoti.

Čekų parodyta vienybė, parodyta pradžioje pasitinkant invaziją, aštriai skyrėsi nuo aiškiai matomo susiderinimo stokos sovietinėje pusėje. Net pačioje sovietų politikos viršūnėje atsispindėjo tam tikras neaiškumus dėl veiksmų, reikalingų Čekoslovakijos padėčiai perimti savon kontrolėn. Sovietų vadovų rūpestis dėl savo pačios visuomenės reakcijos matėsi jų veiksmuose: Vakarų komunistų spauda, kritikuojanti invaziją, dingo bent laikinai iš Maskvos spaudos kioskų ir užsienio radijo transliacijų trukdymas, sustabdytas Amerikos Balso ir BBC (bet ne radijo Liberty) atžvilgiu nuo 1963 metų, vėl buvo pradėtas.

Nedidelė, bet ryžtinga sovietų piliečių grupė, stebėjusi atydžiai Čekoslovakijos įvykius jau nuo sausio mėnesio, pakėlė stiprios kritikos balsą prieš invaziją. Pakankamas skaičius pranešimų apie viešas demonstracijas ir raštiškus protestus pasiekė Vakarus ir liudijo pasipiktinimą dėl Čekoslovakijos suvereniteto pažeidimo.

Nacionalistiškoje Ukrainoje laisvės kvapas iš kaimyninės Čekoslovakijos sklido greit ir vedė prie fermentacijos, suėmimų ir teismų. Ukrainiečių jaunimas pradėjo

reikalauti tokio ryšio su Vakarų kultūra, koks yra įmanomas Čekoslovakijai, Lenkijai bei Jugoslavijai. Aleksandras Botvin, partijos šefas Kijeve, rado net reikalo liepos mėn. *Pravdoje* pasmerkti „priešišką propagandą, keliančią socializmo ‚sudemokratinimo' ir ‚suliberalinimo' būtinumą".

Žymus sovietų fizikas prof. A. D. Sacharov rankraštyje, kurio nuorašai sklido Maskvoje nuo pereito pavasario, gyrė čekų reformas ir siūlė savo vyriausybei jas remti ir įvesti panašias laisves Sov. Sąjungoje:

Šiandien pažangi valdžios sistemos reforma žmonijos labui glūdi intelektualinėje laisvėje. Tai buvo suprasta, ypatingai Čekoslovakijoje, ir neturėtų likti abejonių paremti šiai drąsiai iniciatyvai, kuri yra itin vertinga socializmo ir žmonijos ateičiai.

Liepos mėn. penki sovietų piliečiai, jų tarpe gen. maj. Grigorenko, rašyt. Kosterin ir kolektyvinio ūkio pirm. Jachimovič, pasireiškė su atvira, vieša kritika jau protestuose dėl Gincburg-Galanskov teismo 1968 m. sausyje, įteikė Čekoslovakijos ambasadai Maskvoje raštą, remiantį čekų reformas. Buvo pranešta, jog jie net planavo pritarimo demonstraciją, nuo kurios juos čekų ambasados nariai, siekdami išvengti sovietų vadovų pagiežos, atkalbėjo.

Vienas iš tų penkių, A. Kosterin, 72 m. amžiaus rašytojas ir komunistų partijos narys dar prieš revoliuciją, tuo tarpu mirė. Bet dar prieš mirtį išstojo iš partijos, protestuodamas prieš stalinistinius metodus, praktikuotus Čekoslovakijos ir skirtingos nuomonės sovietų piliečių atžvilgiu: „. . .kas tik protestuoja prieš šališkumus yra išmetamas iš partijos, atleidžiamas iš darbo, visur sekamas KGB agentų ir susilaukia burnos užčiaupimo dar ir kitais, skandalingais būdais."

Liepos mėn., keturias savaites prieš invaziją, A. Marčenko, 30 m. amžiaus darbininkas, jau šešis metus savo gyvenime kalintas dėl politinių dalykų, pasiuntė ilgą laišką čekų ir Vakarų komunistų spaudai, apgailėstaudamas savo krašto „gėdingą" laikyseną ryšium su evoliucija Čekoslovakijoje. Pareikšdamas, jog jis sekąs įvykius Čekijoje tiek atydžiai, „kiek tai įmanoma mūsų krašte", ir esas tikras, jog jo laiškas „nesąs vienintelis tokie laiškai mūsų krašte, tiesiog, neskelbiami", autorius tęsia, sakydamas, jog sovietų vadovai Čekoslovakijos įvykių nėra vien nemaloniai paveikti, bet „jie yra išsigandę": „Jei Čekoslovakijai tikrai pavyktų įgyvendinti demokratišką socializmą, tai nebeliktų jokio pateisinimo demokratinių laisvių stokai mūsų krašte, ir tada, kaip mes žinome, mūsų darbininkai, ūkininkai ir inteligentija pareikalautų faktiškos kalbos laisvės, o ne tik ant popierio surašytos".

Savaitę vėliau Marčenko buvo suimtas, slaptai teisiamas rugpiūtyje ir pasmerktas vieniems metams sunkiųjų darbų. Jo draugai, Pavel Litvinov, Larisa Daniel ir eilė kitų, jau patys turėdami daug nemalonumų, paskleidė Maskvoje mašinėle rašytų lapukų, pareikšdami juose, jog vienintelis būdas, jų manymu, padėti Marčenko yra suviešinti jo reikalą. Eilė kitų suėmimų ryšium su čekų įvykiais įvyko tuo pat metu.

Rugpiūčio 21-ą sovietų tankai įsiveržė Pragon. Vieną dieną vėliau sovietų poetas Jevgenyj Jevtušenko, per eilę paskutiniųjų metų pasižymėjęs tiek savo atsargumu, tiek ir atvirumu, pasiuntė Brežnevui ir Kosyginui telegramą, kurioje žodžiai nevyniojami į vatą:

Nežinau, kaip užmigti. Nebežinau, kaip toliau gyventi. Težinau tik, kad turiu moralinę pareigą išreikšti jums jausmus, kurie užvaldė mane.

Esu giliai įsitikinęs, jog mūsų veiksmai Čekoslovakijoje yra tragiška klaida, skaudus smūgis sovietų-čekų draugystei ir pasauliniam komunistų sąjūdžiui.

Tai žemina mūsų prestižą tiek pasaulio, tiek mūsų pačių akyse.

Glaudūs ryšiai su draugais rašytojais Čekoslovakijoje dar labiau baidė sovietų rašytojus nuo pritarimo savo vyriausybės politikai. „Turiu daug asmeniškų draugų Čekoslovakijoje", rašė Jevtušenko, „ir nežinau, kaip begalėsiu pažvelgti jiems į akis, jei dar kada juos pamatysiu".

Panašūs jausmai, atrodo, paskatino kitus 88 žinomus Maskvos rašytojus pasiųsti rugpiūčio 23-čią laišką, išreiškiant solidarumą su čekų rašytojais. „Laisvė šiandien slopinama ne tik Čekoslovakijoje, bet ir mūsų krašte" taip, esą, rusų rašytojai yra pareiškę, atsiprašydami už negalėjimą viešai ginti savo kolegas čekus:

Mūsų vadovybės šiuo metu praktikuojami stalinistiniai metodai ir visur bei visada esanti mūsų saugumo organų kontrolė neleidžia mums nei momentui pakelti balsą jums ginti. Nuo sausio mėn. mes stebime jūsų kovą su pavydu ir mums buvo džiugu matyti bent viename slaviškame krašte minties, žodžio ir elgsenos laisvę — komunistinę laisvę.

Šis dokumentas vėliau pasiekė *The Times of London*, kuris jį paskelbė, bet neminėdamas pasirašiusiųjų pavardžių.

Yra akivaizdu, jog partija turėjo didelių sunkumų intelektualų pritarimui savavai akcijai išgauti. Opozicija pasireiškė Rašytojų sąjungoje, ir tik spalio 23-čią partija įstengė paskelbti pritarimo pareiškimą, pasirašytą 39-ių Rašytojų sąjungos sekretarijato narių, nors rašytojų A. Tvardovsky, K. Simonov ir L. Leonov parašų ir akibrokštiškai trūko. Estijos rašytojų sąjunga, kur gerai matomos suomių televizijos pranešimai apie invaziją sukūrė itin pro-čekišką atmosferą, kaip pranešama, atsisakė paremti sovietų akciją Čekijoje. Taip pat buvo gauti pranešimai ir apie panašią opoziciją įvairiuose sovietų Mokslų akademijos institutuose, o kompozitoriai Kabalevsky ir Ščedrin buvę ypatingai balsingi oponentai prieš betkurį partijos parėmimą Kompozitorių sąjungoje. Pagal Italijos komunistų laikraštį *Unita*, vyr. sovietų jaunimo žurnalo *Junost* redaktorius ir Rašytojų sąjungos sekretarijato narys B. Polevoj, nors vėliau ir pasirašęs partijos parėmimo pareiškimą, Venecijoje įvykusiame rašytojų susirinkime pasakė, jog sovietų inteligentija remia Dubčeką ir Svobodą ir sovietų tankai turį apleisti Čekoslovakiją.

Nedidelė ir labai trumpai tetrukusi protesto demonstracija įvyko Raudonojoje aikštėje rugpiūčio 25 d. Pasaulis apie ją sužinojo iš poetės Natalijos Gorbanevskaja laiško. Ji buvo suimta drauge su kitais dalyviais, bet vėliau su savo kūdikiu paleista. Jos laiškas, kurio paskelbimas *New York Times*, atrodo, buvo atsakingas už neužilgo įvykusį šio dienraščio korespondento R. H. Anderson ištrėmimą iš SSSR, aprašo policijos naudotą prieš demonstrantus brutalumą, kai jie išskleidė plakatus su užrašais „šalin rankas nuo Čekoslovakijos". Laiške nurodoma, jog protestuotojai siekė „parodyti, jog ne visi mūsų krašto piliečiai sutinka su smurtu, vykdytu sovietų tautos vardu".

Atviri laiškai, protestuoją prieš demonstrantų suėmimą, buvo paskleisti dar prieš teismo datos paskelbimą. Vienas iš jų, datuotas rugsėjo 18-tą, buvo pasirašytas A. Jakobsono, žurnalisto-vertėjo. Cituodamas Herceno pasisakymus dėl laisvės, Jakobsonas gyrė demonstraciją ir gynė viešo protesto teisę:

Jau visad nuo Siniavski-Daniel teismo 1966 m. joks paskiras vadovų smurto ar šališkumo aktas nebepraėjo be viešų protestų. Tai yra ypatingai vertinga tradicija, pradžia tautos išsilaisvinimo iš žlugdančios baimės ir įvelimo į piktus veiksmus.

Plakatas Pragoje: *Grįžk, Vaniuša, namo — viena neužmingu.*

Kitame laiške, kurį pasirašė Grigorenko ir Kosterin, apgailestaujamas atkritimas į stalinizmą, kviečiama į masinę paramą, reikalaujant demonstrantams viešo, atviro teismo, ir nurodoma, jog viskas, ką sovietų vadovai „įstengė surasti prieš naujas čekų komunistų idėjas, buvo tik durtuvai".

Penki rugpiūčio 25-tos demonstracijos dalyviai, jų tarpe ir Pavel Litvinov ir Larisa Daniel, buvo teisiami spalio 9 d. Teismo procedūra vyko jau pagal sovietinių šablonu virtusią tvarką: teismo salė užpildyta priešiška auditorija; simpatikai — už durų, dalinantieji peticijas ir polemizuojantieji su siauražiūriais partijos nariais, pasiųstais tvarkos palaikyti; teismas, atkakliai paneigiąs kaltinamiesiems leidimą diskutuoti bylą iš teisinio taško; kaltinamieji, atkakliai atsisaką prisipažinti kaltais ir besistengią diskutuoti bylos problemas.

Teismo sprendimas buvo taip pat lygiai iš anksto nuspėjamas: kaltinamieji rasti kaltais ir nuteisti įvairiomis kalėjimo ar ištrėmimo bausmėmis. Jaunas poetas Vadim Delone, jau antru kart susidūręs su sovietiniu teisingumu ir nuteistas trims metams kalėjimo, pareiškė: „Tris minutes Raudonojoje aikštėje aš jaučiausi laisvas. Man yra džiugu priimti už tai jūsų tris metus". O Larisa Daniel savo paskutiniame žodyje karštai gynė grupės poziciją: „Aš protestuoju prieš sovietų kariuomenės įžengimą Čekoslovakijon ir reikalauju, kad ji būtų atitraukta. Tikėjau anksčiau ir tikiu dabar, jog kariuomenės įvedimas Čekoslovakijon buvo mūsų vyriausybės klaida".

Už teismo ribų ir slaptosios policijos akivaizdoje demonstratoriai sąmoningai save dedikavo būsimiesiems persekiojimams. Grigorenko, mojuodamas savo lazda, dar kartą pareiškė: „Sov. Sąjunga įsibrovė į Čekoslovakiją, nes ji įsivedė žodžio laisvę. Šios laisvės gynimas yra lygiai taip pat ir sovietų visuomenės reikalas".

Studentų neramumai dėl invazijos pasireiškė Maskvos, Leningrado ir Novosibirsko universitetuose. Litvinov-Daniel teismas buvo aiškiai demonstracija tikslu užgniaužti ateityje panašius pasireiškimus. Po to teismo yra dar pranešama apie šešių kitų asmenų suėmimą. Vienas iš jų, ekonomistas Viktor Krazin pasirašė vasaryje drauge su 11 kitų intelektualų laišką, kuriame apgailestaujamas „žmogaus trypimas" Sov. Sąjungoje. Kiti, du teisininkai ir trys inžinieriai, buvo suimti Leningrade ryšium su laišku, išreiškiančiu simpatiją A. Dubčekui.

Sovietų akcija Čekoslovakijoje buvo didele dalimi išdava Maskvos baimės dėl užkrėtimo: susirūpinimas, kad sovietų visuomenė nepradėtų reikalauti tų reformų, kurios vyko Čekijoje. Mažiau išraiškinga, gal būt, bet lygiai įdomi yra ta įtaka, kuria disidentai pačioje Sov. Sąjungoje yra iš pradžių turėję liberalizacijai Čekijoje. Patys pirmieji čekų revoliucijos daigai gali būti įžiūrimi čekų Rašytojų sąjungos audringame posėdyje 1967 m. birželyje. Tame posėdyje vienas čekų dramaturgas perskaitė sovietų rašytojo A. Solženycino protestą prieš sovietų cenzūrą, panaudodamas tai ir kaip apkaltinimą Novotnio režimui. Solženycino pareiškimas, sudaręs telkimosi tašką nekonformistiniams sovietų intelektualams, tuo būdu virto panašia jėga ir pasipiktinusiems čekams.

Sunkios represijos Sov. Sąjungoje palaipsniui padarė neįmanoma patirti bei išmatuoti tikrąją visuomeninio nepasitenkinimo apimtį. Bet tuo tarpu, kai garsesnieji režimo oponentai buvo įkalinti, ištremti ar uždaryti psichiatrinėse institucijose, kiti perėmė tęsti jų reikalą su lygia drąsa ir įsitikinimu. Kaip čekai, o anksčiau lenkai ir vengrai, jie priešpastato sovietų vadovybei pačią rimčiausią iš visų grėsmių — užsiangažavimą demokratinio socializmo formai, kuri pakeistų totalitaristinį režimą.

J. L. L.